

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra: Katedra dějepisu
Studijní program: 2. stupeň
Kombinace: dějepis – český jazyk a literatura

SOKOL ČESKÝ DUB 1865 – 1918

Sokol Český Dub 1865 – 1918

Diplomová práce: 05-FP-KAD-143

Autor: Marie Maděrová

Podpis:

Adresa:

Jindřichovice pod Smrkem 253, 463 66

Vedoucí práce: PhDr. Miloslava Melanová

Konzultant:

Počet:

stran	slov	obrázků	tabulek	grafů	pramenů	příloh
117	27031	10	4	6	91	7

V Liberci dne: 3. 1. 2006

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 - školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucí diplomové práce.

V Liberci dne: 3. 1. 2006

Marie Maděrová

Poděkování:

Děkuji všem, bez nichž bych svou práci nedokončila. Především vedoucí diplomové práce PhDr. Miloslavě Melanové, za její cenné rady a hlavně za veškerý čas, který mi během konzultací věnovala. Dále pracovníkům Státního okresního archivu v Liberci, že mi umožnili práci s dosud nezpracovaným archivním fondem *Sokol Český Dub*. V neposlední řadě chci poděkovat celé své rodině za podporu, zejména mamince, která při mně po celou dobu mých studií stála a materiálně i morálně mě podporovala.

SOKOL ČESKÝ DUB 1865 – 1918

MADĚROVÁ Marie

DP-2006

Vedoucí DP: PhDr. Miloslava Melanová

Resumé

Diplomová práce sleduje na pozadí historického a společenského kontextu vývoj a význam spolku Sokol v Českém Dubě. Popisuje všechny aspekty činnosti spolku a jeho podíl na společenském, národnostním a politickém utváření města a přilehlého regionu v letech 1865 až 1918. Výsledkem práce je konkrétní zobrazení historického významu sokolské jednoty a česko-německých vztahů v prostoru národnostní hranice. Práce je zároveň příspěvkem k úloze Sokola v českých zemích v 19. a na počátku 20. století.

SOKOL ČESKÝ DUB 1865 – 1918

Summary

This thesis follows the development and importance of the Sokol sports club in Český Dub in the context of the historical and social background. It describes all the aspects of the club's activities and the part it played in the social, national and political creation of the town and the neighbouring region in the years between 1865 and 1918. The result of the work is a specific illustration of the historical importance of the Sokol group and of Czech-German relations as defined by national boundaries. The work also covers the role of the Sokol in the Czech lands in the 19th and at the beginning of the 20th century.

DER SOKOLVEREIN IN BÖHMISCH AICHA 1865 – 1918

Zusammenfassung

Die Diplomarbeit verfolgt die Entwicklung und die Bedeutung des Turnverbands Sokol in Český Dub vor dem Hintergrund historischer und gesellschaftlicher Zusammenhänge. Sie beschreibt alle Aspekte der Tätigkeit des Verbands und dessen Anteil an der gesellschaftlichen, nationalen und politischen Entwicklung der Stadt und der umliegenden Region in den Jahren von 1865 bis 1918. Resultat der Arbeit ist eine konkrete Darstellung der historischen Bedeutung der Sokol-Einheit und der deutsch-tschechischen Beziehungen an der Grenze zweier Nationalitäten. Die Arbeit stellt gleichzeitig einen Beitrag zur Rolle des Sokol in den böhmischen Ländern im 19. Jahrhundert und zu Beginn des 20. Jahrhunderts dar.

Obsah

1. Úvod.....	10
2. Rozbor literatury a pramenů	11
2.1. Literatura.....	11
2.2. Prameny.....	12
3. Tělovýchovný spolek Sokol v českých zemích	14
3.1. Vznik, vývoj a význam spolku.....	14
3.1.1. Stav tělovýchovy v českých zemích před vznikem Sokola	14
3.1.2. Vznik a vývoj spolku	15
3.1.3. Sokolská organizace po roce 1918.....	23
3.2. Osvětová a vzdělávací činnost Sokola	25
4. Město Český Dub	30
4.1. Historie města do první světové války	30
4.2. Textilní průmysl v Českém	35
4.3. Správa, instituce a školství.....	37
4.4. Spolkový život	39
4.4.1. Německé spolky	39
4.4.2. České spolky	47
5. Tělovýchovná jednota Sokol pro Český Dub a okolí	52
5.1. Krkonošská a ještědská sokolská župa.....	52
5.2. Dějiny Sokola Český Dub 1865 – 1918.....	56
5.2.1. První pokus o založení spolku 1865 – 1867	56
5.2.2. Obnovení spolku Sokol v Českém Dubě	58
5.3. Rozbor činnosti spolku.....	77
5.4. Členstvo a vedení spolku	82
5.5. Stanovy a řády.....	90
6. Závěr.....	92
7. Seznam použitých pramenů a literatury.....	96
7.1. Prameny.....	96

7.1.1. Archivní.....	96
7.1.2. Knižní.....	98
7.1.3. Publicistické	99
7.2. Literatura.....	100
8. Přílohy	1
8.1. Seznam příloh.....	1
Příloha č. 1: Obálka notového záznamu písně <i>Smáli se</i> od J. Czumpelika	
Příloha č. 2: Německý leták – 1904	
Příloha č. 3: Seznam členů českodubského Sokola z roku 1865	
Příloha č. 4: Seznam členů českodubského Sokola z roku 1889	
Příloha č. 5: Stanovy českodubského Sokola z roku 1866	
Příloha č. 6: Stanovy českodubského Sokola z roku 1888	
Příloha č. 7: Domácí řád českodubského Sokola z roku 1888	

1. Úvod

Sokolskému hnutí věnovala česká historiografie v minulosti značnou pozornost. Zkoumala se nejen vlastní tělovýchovná činnost, ale i působení Sokola v rámci prosazování národního programu a jeho podíl na realizaci myšlenky samostatného státu, i jeho budování. Současná česká historiografie si velmi všímá i vzdělávací činnosti Sokola. Moderních prací o vývoji jednotlivých sokolských jednot je však stále nedostatek a právě tomuto tématu se věnuje má diplomová práce.

Diplomová práce, věnovaná Sokolu v Českém Dubě, je rozdělena do tří částí. První kapitola, *Tělovýchovný spolek Sokol v českých zemích*, popisuje dějiny sokolského hnutí v českých zemích a věnuje se i vzdělavatelskému působení Sokola. Cílem kapitoly je uvést obecnou charakteristiku sokolského hnutí, východiska sokolské myšlenky a kontext vzniku jednotlivých sokolských spolků i jejich centrální organizace.

V první části druhé kapitoly, *Město Český Dub*, budou stručně představeny dějiny tohoto města, přičemž zvláštní pozornost je věnována zkoumanému období (1865 – 1918). Z tematického hlediska by se kapitola měla soustředit na národnostní složení města i přilehlého regionu, na povahu zdejšího průmyslu, správy a institucí. Další část kapitoly podrobně zmapuje spolkový život v Českém Dubě. Smyslem kapitoly je zobrazit místní, historický, společenský a spolkový kontext, v němž se českodubský Sokol vyvíjel.

Poslední kapitola, *Tělovýchovná jednota Sokol pro Český Dub a okolí*, je vlastním jádrem diplomové práce. Bude sledovat rozvoj a proměny sokolského hnutí v česko-německém prostředí. Na základě popisu dějin a rozboru činnosti Sokola v Českém Dubě se pokusíme vysledovat jeho podíl na uskutečňování národních cílů a na proměnách moci a správy ve městě. Dále bychom měli dostat lepší představu o česko-německých vztazích v oblasti, o součinnosti českých a německých spolků a jejím vývoji, o vlivu Sokola na zdejší společenský život apod.

Práce se na pozadí dějin regionálního sokolského hnutí věnuje spolkové, občanské a národnostní problematice v rakouské monarchii ve sledovaném období. Cílem práce je vyzkoumat, jaká byla úloha Sokola v Českém Dubě z hlediska rozvoje občanské společnosti i národnostního soupeření Čechů a Němců.

2. Rozbor literatury a pramenů

2.1. Literatura

Vlastní téma diplomové práce, *Sokol v Českém Dubě 1865 – 1918*, nebylo dosud monograficky zpracováno. Dílčí informace můžeme nalézt v naposledy vydané komplexní práci o Českém Dubě – *Český Dub* (R. Anděl, S. Technik), kterou jsem využila především jako zdroj informací o dějinách města. Údaje o spolkové činnosti v Českém Dubě jsem mimo jiné čerpala z více než sto let staré knihy Karla Schillera *Böhmisch Aicha*. Vzhledem k tomu, že práce přináší podrobný přehled spolkové činnosti v době jejího vydání, můžeme ji zároveň zařadit mezi prameny. V knize je patrný zaujatý proněmecký úhel pohledu.

Dějinám spolku Sokol se věnuje mnoho historických publikací. Diplomová práce se opírá především o souborné dílo *Sokol v české společnosti 1862 – 1938* (M. Waic a kolektiv) a o sborník mezinárodní konference v Praze z roku 1998 *Sokol, jeho vznik, vývoj a význam*. Kniha Waice a kol. obsahuje přehledný a komplexní popis dějin sokolského hnutí. Články otisknuté ve *Sborníku* obohacují pohled na dějiny Sokola o další dílčí témata. Použita byla i publikace Jana Novotného *Sokol v životě národa*, která vyšla v rámci řady Slovo k historii. Tato kniha bohužel postrádá poznámkový aparát a přehled literatury. Zato se v ní nacházejí zajímavé citáty a fotografie.

V posledních letech se pozornost zaměřuje i na osvětové působení spolku Sokol. Poznatky k tomuto tématu jsem čerpala z prací *Kulturně výchovná a vzdělávací činnost českých tělovýchovných organizací* (J. Beranová, M. Waic) a *Lidová výchova na přelomu 19. a 20. století* (J. Pokorný). Práce Beranové a Waice se kromě vlastního tématu soustředí i na obecný dobový kontext, kdežto práce Jiřího Pokorného se osvětovou činností českého Sokola zabývá podrobněji.

2.2. Prameny

Jako největší zdroj pramenů a informací k diplomové práci posloužil nezpracovaný archivní fond Státního okresního archivu v Liberci *Sokol Český Dub*. Výzkum znesnadňuje fakt, že se jedná o neuspořádaný fond, s nímž mi však bylo dovoleno pracovat. Fond sestává z osmi kartonů, tří knih a desek s materiály. Stáří pramenů se pohybuje od roku 1865 po osmdesátá léta 20. století. Nejčastějšími typy pramenů obsažených ve fondu jsou: oběžníky, plakáty, letáky, korespondence, tisk a výstřižky z tisku, vzpomínkové texty, stanovy spolku a fotografie. Fond obsahuje minimum výborových zpráv, a to vesměs mimo rámec sledovaného období. Z pramenů obsažených ve fondu je velmi patrné zaujaté pročeské hledisko, a proto bylo nutné k nim přistupovat opatrně. Pro mou práci byly důležité i další archivní fondy, jejichž inventáře poskytují mnoho informací. Jsou to fondy: *Archív města Český Dub*, *Obecná škola Český Dub*, *Obecná škola německá v Českém Dubě*, *Okresní úřad v Českém Dubě 1855 – 1868* a *Okresní zastupitelstvo Český Dub 1865 – 1928*.

Z archivních pramenů byly dále použity spolkové katastry politického okresu Turnov, které jsou uloženy ve Státním okresním archivu v Semilech. Katastry podávají přehled spolků v Českém Dubě. Soudobý výčet českodubských spolků jsem excerpovala i z knihy *Handbuch der Vereine...* z roku 1892.

Zajímavým pramenem jsou dosud nevydané *Deníky Otokara Pinskera*, které přinášejí informace o Českém Dubě a o zdejším společenském a spolkovém životě v letech 1891 a 1892, kdy zde Pinsker pobýval. Deníky jsou dnes majetkem Pinskerovy rodiny a k dispozici byly zapůjčeny Severočeskému muzeu v Liberci.

K doplnění dalších údajů jsem použila soudobý německý tisk, v němž jsem hledala německý pohled na předkládané události. Pro vybraná data byly excerповány např. noviny *Reichenberger Zeitung*. K tomuto účelu posloužily i výstřižky z německého tisku a německé letáky obsažené ve fondu *Sokol Český Dub*.

Do pramenů jsem zařadila i historickou publikaci *Adresář politického okresu Turnovského* (V. Kudrnáč) z roku 1903, která obsahuje přehled tehdejších českodubských institucí, spolků apod. Patří sem i kniha *Turnovsko – statistická data ze všech oborů veřejného života nynějšího i dřívějšího* (F. Venclů), jež obsahuje důležité

statistické údaje o počtu obyvatel Českého Dubu a o zdejším národnostním složení. Statistické informace jsem dále čerpala z *Retrospektivního lexikonu obcí Československé socialistické republiky*.

3. Tělovýchovný spolek Sokol v českých zemích

3.1. Vznik, vývoj a význam spolku

Vznik tělovýchovného spolku Sokol roku 1862 souvisel s velkým rozmachem spolkového života po pádu bachovského neoabsolutismu počátkem šedesátých let 19. století. Původním záměrem spolku bylo pěstovat tělesné cvičení, avšak brzy se jeho činnost začala orientovat i dalšími směry, jakými byla např. národní agitace, osvětová a kulturní činnost atd. Tyto cíle sledoval nejprve pražský Sokol, ale brzy začaly vznikat sokolské jednoty i v jiných městech. S rostoucím počtem sokolských spolků nastala potřeba jejich centrální organizace. Sdružení nejprve proběhlo na regionální úrovni, kdy se jednoty z jednotlivých oblastí sjednotily v župy. Až na sklonku osmdesátých let 19. století vznikla ústřední sokolská organizace – Česká obec sokolská. Nejpůsobivější demonstrací sokolské myšlenky byly pravidelně pořádané všesokolské slety, kterých se účastnili sokolové nejen z českých a moravských zemí, ale i z celého světa.

Sokol se ve druhé polovině 19. století vyvinul v silnou spolkovou organizaci, která se stala jedním z nejdůležitějších hybatelů českého národního hnutí, strhujícím široké vrstvy obyvatelstva.

3.1.1. Stav tělovýchovy v českých zemích před vznikem Sokola

Sokol byl sice prvním českým tělovýchovným spolkem, avšak jeho vznikem se počátky tělesné výchovy na našem území nedatují. Už v první polovině 19. století byl tělocvik hojně využíván jako léčebná metoda. První soukromý tělocvičný ústav vznikl v Praze v roce 1843. Založil ho Rudolf Stephany, který později překročil soukromou sféru tělovýchovného působení a stal se zemským učitelem tělocviku (jehož úkolem bylo vychovat další cvičitele).¹

Z dalších podobných zařízení lze jmenovat např. *Akademický tělocvičný spolek*, založený roku 1847 Adolfem Hájkem. V tomto případě již šlo o první pokus

¹ NOVOTNÝ Jan, *Sokol v životě národa*, Praha 1990, s. 1.

provozování tělocviku na spolkových základech, avšak spolek se rozpadl již v revolučních letech 1848/1849.

Koncem čtyřicátých let 19. století v Praze vznikl vyhlášený tělocvičný ústav Jana Malypetra.² Tomuto zařízení byl velmi podobný pražský tělocvičný institut, který roku 1849 vytvořil Ferdinand Schmidt z bývalého léčebného ortopedického ústavu Josefa Seegeny. Malypetrův i Schmidtův ústav umožňoval cvičení Čechů i Němců bez rozdílu a z obou vyšlo mnoho budoucích cvičitelů pražského Sokola (např. Miroslav Tyrš) a německého spolku Turnverein. Když začala činnost Schmidtova zařízení počátkem šedesátých let upadat, dohodli se jeho cvičitelé a cvičenci, že založí vlastní tělovýchovný spolek. V době postupného uvolňování veřejného života už jim nestačilo docházení do soukromých ústavů, ale chtěli svou aktivitu směřovat vstříc širší spolkové činnosti.³ V červenci 1861 byla uspořádána předběžná porada, z níž vyšlo usnesení o založení nového spolku – **Prager Männer Turnverein**. Jeho zakladatelé původně počítali s účastí zástupců obou národností, avšak to se záhy změnilo. Finančník E. Seuter z Lötzeny totiž pražskému Turnvereinovi přislíbil, že mu poskytne velkou finanční podporu, což podmínil tím, že se musí stát ryze německým spolkem. Nelze se divit tomu, že němečtí cvičitelé s jeho návrhem souhlasili, jelikož prvním krokem v životě každého nového spolku bylo získat patřičnou materiální základnu. Sny o společném česko-německém spolku se sice rozplynuly, ale české cvičence a cvičitele to alespoň přimělo pospíšet si se založením vlastního spolku.⁴

3.1.2. Vznik a vývoj spolku

Na přípravě českého tělovýchovného spolku začal aktivně pracovat Miroslav Tyrš, přičemž mu pomáhali Eduard a Julius Grégrové. Ti, spolu s dalšími významnými českými osobnostmi, jako byl např. kníže Rudolf Thurn-Taxis, Emanuel Tonner, Josef Barák atd., viděli v budoucím spolku možnost prosazovat své politické názory. Tyrš k poradám přizval i české cvičence a cvičitele ze Schmidtova ústavu a brzy se začalo

² WAIC Marek a kol., *Sokol v české společnosti 1862 – 1938*, Praha 1997, s. 11.

³ NOVOTNÝ, *Sokol v životě národa*, s. 2 – 3.

⁴ WAIC, *Sokol v české společnosti*, s. 12.

pracovat na stanovách spolku. Ty byly 17. 12. 1861 předloženy místodržitelství ke schválení s žádostí, aby byla povolena činnost **Tělocvičné jednotě pražské**. Místodržitelství povolilo založení jednoty o týden později, avšak přikázalo funkcionářům spolku, aby ještě pozměnili stanovy. Přepracované stanovy byly 27. ledna 1862 schváleny a na 16. února byla svolána první valná hromada spolku do tělocvičny Jana Malypetra. Ještě před konáním schůze však mezi členy budoucího spolku začaly panovat základní rozpory. Skupina lidí kolem Miroslava Tyrše a Jindřicha Fügnera preferovala cvičení a s ním spojené aktivity bez politického působení, kdežto skupina kolem knížete Thurn-Taxis, Josefa Baráka a Julia Grégra, napojená na politický proud mladočechů, očekávala od spolkové činnosti možnost většího uplatnění svých politických ambicí.⁵

Prvním starostou spolku byl zvolen Jindřich Fügner, významný podporovatel českého národního hnutí (byť byl původem Němec). Náměstkem starosty se stal Tyrš a jednatelem byl zvolen Eduard Grégr. Kromě nich byli do prvního výboru zvoleni např.: Rudolf Thurn-Taxis, Rudolf Skuherský, Emmanuel Tonner, Julius Grégr atd.⁶

Podle stanov sice spolek nesl název Tělocvičná jednota Pražská, ale brzy se mu začalo říkat **Sokol**. Název navrhl Emanuel Toner jako projev sympatií s národně osvobozeneckým bojem jižních Slovanů, kteří své nejlepší bojovníky označovali „sokol“. Název Sokol se pro nový spolek začal užívat již v dubnu roku 1862 a od prvních stanov se stal znakem jednoty sokol v letu.⁷ Oficiálně se však název ve stanovách objevuje až od konce roku 1864. Kdyby se totiž sokolové pokusili vměstnat ho hned do prvních stanov, nemuselo by být založení spolku povoleno.⁸ Rozepře mezi politickým křídlem a křídlem, které preferovalo tělovýchovnou činnost pokračovaly i nadále. Jednou z nich byl i spor o znění hesla. Julius Grégr navrhoval: „*Silou k svobodě*“, avšak zvítězil návrh Miroslava Tyrše znějící: „*Tužme se!*“. Jako pozdrav se ujalo zvolání: „*Na zdar!*“.⁹

⁵ WAIC, *Sokol v české společnosti*, s. 14 – 15.

⁶ Tamtéž, s. 16.

⁷ NOVOTNÝ, *Sokol v životě národa*, s. 8.

⁸ WAIC, *Sokol v české společnosti*, s. 17.

⁹ Tamtéž, s. 20 – 21.

V počáteční fázi jednoty se stala jednou z nejvýznamnějších událostí schůzka na Střeleckém ostrově (27. 3. 1862), protože zde byla proklamována idea rovnosti a bratrství všech členů. Jindřich Fügner přišel s úspěšným návrhem, aby si všichni členové spolku začali tykat. Na svou dobu to byla velmi pokroková událost. Sokol, jako jedna z prvních institucí, dokázal uvést myšlenku rovnosti v praxi. To znamená, že např. profesor, dělník, obchodník, řemeslník, továrník...ti všichni si tykali a oslovovali se úplně stejně, a to „bratře“. Jednotícím prvkem mezi členy spolku se také stal stejnokroj, který se skládal z kalhot, režné kazajky, kulatého klobouku s pentlí a odznakem a z košile (nejlépe červené, jako odkaz na Garibaldiho).

V rámci slavnostního zahájení provozu nové tělocvičny v Ječné ulici 1. června 1862 byl jednotě předán spolkový prapor, který namaloval Josef Mánes. Prapor byl darem od českých žen, které se staly jeho kmotrami. Skládal se z červené a bílé strany. Červená (líc) zobrazuje sokola s rozepjatými křídly a sokolské heslo a na bílé straně (rub) stojí nápis „SOKOL“.¹⁰

Velkému zájmu veřejnosti se od počátku těšila veřejná cvičení a sokolské výlety. Právě při výletech mohlo mladočeské křídlo provozovat svou představu o politickém zaměření činnosti spolku – provokativním zpěvem národních písní, provoláváním národních hesel apod. Skupina kolem Tyrše a Fügnera však politické projevy při výletech z obav o existenci spolku rázně odmítala. Těmto členům se zdálo, že národu dostatečně poslouží, když Sokol vychová jeho zdatné a hrdé zástupce. Jistě měli k umírněným projevům dobré důvody, jelikož jednota byla od svého založení pod stálým policejním dohledem.¹¹

Spor o charakter spolku vyvrcholil v červenci 1862. Fügner se bál o osud Sokola, jehož existence byla ohrožována projevy mladočeského křídla. Jeho strach dospěl vrcholu po odsouzení Julia Grégra na čtyři měsíce do vězení za tiskové delikty, což se mohlo obrátit i proti spolku jako celku. Fügner proto dosáhl odvolání vedení spolku a v červenci 1862 se mohly konat nové volby do výboru. Ze tří nezávislých kandidátek zvítězilo suverénně umírněné křídlo a Fügner byl znovu zvolen starostou. Jeho náměstkem se stal E. Grégr a náčelníkem M. Tyrš. Z politického křídla zůstal ve výboru

¹⁰ WAIC, *Sokol v české společnosti*, s. 19 – 22.

¹¹ Tamtéž, s. 22 – 23.

jen E. Tonner, který se však za necelý rok své funkce vzdal. Nakonec se tedy definitivně prosadil proud, který kladl důraz na celonárodní poslání Sokola a rozhodl se stát mimo stranické a sociální rozpory. Spolek Sokol poté zůstal po celou dobu své existence nadstranický, což mu do budoucna umožňovalo pružně reagovat na rychle se měnící politické, společenské a kulturní poměry a přineslo mu to rovněž širokou členskou základnu.¹²

Už od roku 1862 začaly vznikat první mimopražské jednoty. V tomto procesu hrály velkou roli *Národní listy*, které o Sokolu od počátku přinášely velmi podrobné zprávy. Pod vlivem pražského Sokola byly již v roce 1862 založeny jednoty v Jaroměři, Nové Pace, Kolíně, Turnově, Příbrami, Jičíně, Kutné Hoře. Svěbytné postavení měla jednota založená v Brně, která vznikala souběžně s pražskou. Sokolské jednoty poté začaly vznikat po celých Čechách i Moravě.¹³ Sokolské spolky však nebyly zakládány jen na českém území. Roku 1864 vznikla podle vzoru českých jednot v Lublani Sokolská jednota slovinská; v Polsku následovalo totéž ve Lvově r. 1866; v Chorvatsku – v Záhřebu r. 1874 a dokonce již roku 1865 se pokusili čeští emigranti založit sokolskou jednotu v Americe – v St. Louis. I když brzy zanikla, byly zde posléze zakládány další jednoty. Sokol měl tedy ohlas takřka celosvětový a spojoval i Čechy žijící mimo rakouskou monarchii.¹⁴

Avšak stále chybělo organizační centrum, které by jednoty propojovalo. Vznik ústředí Sokola byl v tuto dobu ještě nemyslitelný – vždyť pouhé seznání cvičitelů z jednot na společnou schůzku vyvolávalo nesouhlasné reakce policie. Proto zatím suploval roli spolkového ústředí časopis *Sokol*, který od roku 1871 pomáhal organizovat činnost jednot.¹⁵

¹² NOVOTNÝ, *Sokol v životě národa*, s. 16.

¹³ WAIC, *Sokol v české společnosti*, s. 24.

¹⁴ *Ottův slovník naučný*, 23. díl, Praha 2000, s. 624.

¹⁵ WAIC, *Sokol v české společnosti*, s. 40.

Na oslavu dvacetiletého výročí vzniku pražského Sokola naplánovalo předsednictvo velkou slavnost, spojenou s veřejným cvičením domácích i zahraničních sokolských jednot. Tato akce, konaná 18. června 1882, vešla do dějin jako „první všesokolský slet“. Sokolové si vzali za úkol poprvé masově vystoupit před veřejností, aby ukázali výsledky své tělocvičné i národní práce.¹⁶ Cvičilo celkem 720 mužů a po nástupu cvičenců byl M. Tyršovi předán vavřínový věnec jako uznání za jeho obětavou práci pro Sokol. První slet měl význam i pro vznik budoucí jednotné organizace sokolstva. Již druhého dne po sletu M. Tyrš navrhl, aby vzniklo ústředí sokolských jednot, což se setkalo s všeobecným nadšením. Avšak trvalo ještě dlouho, než vznik ústřední organizace povolily rakouské úřady.¹⁷

Sokolové se o vznik řídicího centra pokoušeli už od šedesátých let, přesto se jim to podařilo až za dvacet let. V osmdesátých letech začaly nejprve vznikat župy, které slučovaly jednoty v určité oblasti. Po opakovaných zákazech zveřejnil časopis *Sokol* roku 1884 výzvu „*Zřizujeme župy!*“. To již signalizovalo vznik centralizované sokolské organizace, jež by měla být nadřízeným orgánem právě vznikajícím župám.¹⁸ Roku 1888 konečně schválilo zemské místodržitelství stanovy nového ústředí a v březnu 1889 se ustavila **Česká obec sokolská (ČOS)**, která sdružila české sokolské župy a jednoty.¹⁹ Centrální organizaci si založili také sokolové na Moravě. Roku 1892 vznikla **Moravskoslezská obec sokolská** (nahrazující dosavadní Moravskou župu), která však na rozdíl od ČOS sdružovala pouze jednoty. Další rozdělení na župy zde proběhlo až v roce 1896. Toho roku byl rovněž učiněn další krok ke sjednocení sokolstva, když vznikl **Svaz českoslovanského sokolstva**, jenž zahrnoval Českou obec sokolskou, Moravskoslezskou obec sokolskou a župu Dolnorakouskou.²⁰

¹⁶ NOVOTNÝ, *Sokol v životě národa*, s. 33 – 34.

¹⁷ WAIC, *Sokol v české společnosti*, s. 45 – 46.

¹⁸ Tamtéž s. 50.

¹⁹ NOVOTNÝ, *Sokol v životě národa*, s. 39.

²⁰ WAIC, *Sokol v české společnosti*, s. 57.

Sokolové nadále usilovali o sjednocení České i Moravskoslezské obce sokolské, což se jim podařilo roku 1904, kdy se v Brně poprvé sešel výbor již jednotné České obce sokolské. Sídlem ústředí zůstala Praha.²¹ O čtyři roky později (1908) se sjednocování posunulo ještě dále, když byl založen Svaz slovanského sokolstva, který rovněž sídlil v Praze. Jeho členy se postupně staly chorvatské, slovinské, srbské, bulharské, polské a ruské sokolské organizace.²²

Sokol byl českým národním spolkem, takže se nemůžeme divit, že u něj postupně narůstalo protiněmecké zaměření. Ve druhém desetiletí 20. století psal oficiální sokolský autor Karel Vaníček otevřeně o tom, že mezi nepřáteli Sokola stojí na prvním místě právě Němci. Avšak víme, že česko-německé vztahy se začaly prudce zhoršovat již dříve, zejména od osmdesátých let 19. století. Aktivně Sokol uplatňoval národnostní politiku především v oblastech se smíšeným osídlením, což byla běžná praxe tehdejších spolků. Zejména v těchto oblastech byly zakládány nové jednoty, které byly podporovány hospodářsky silnějšími jednotami. K účelu schraňování prostředků na podporu jednot z oblastí, kde Češi tvořili menšinu, vznikl na přelomu let 1896/1897 fond nazvaný Národní základ.

Vztah sokolů k Němcům můžeme vysledovat také z jejich poměru ke spolku Turnverein. I když zpočátku nebyly vztahy mezi nimi nijak vyhrocené (a v podstatě někteří zakladatelé Sokola by za jistých okolností mohli stát u zrodu pražského spolku Turnverein), časem se mezi těmito spolky na obecné i lokální úrovni vytvořily nepřátelské vztahy. Vedle nepřátelství zde fungoval i respekt a soutěživost. Oba spolky se navzájem velmi sledovaly a snažily se ve všem předstihnout. Proto sokolové vysílali své pozorovatele na turnerské slavnosti a cvičební přehlídky a naopak na všesokolské slety pravidelně zvali německé novináře, aby druhé straně řádně prezentovali své úspěchy.²³

²¹ *Ottův slovník naučný* 23. díl, s. 625.

²² NOVOTNÝ, *Sokol v životě národa*, s. 40.

²³ WAIC, *Sokol v české společnosti*, s. 76 – 78.

Koncem šedesátých let 19. století začal Miroslav Tyrš vydávat práci *Základové tělocviku*, kde stanovil základní pravidla sokolského cvičení. Jeho práce vycházela na pokračování ve čtyřech sešitech, z nichž poslední vyšel roku 1872. O rok později byla vydána celá příručka, v níž Tyrš rozděluje sokolské cvičení do čtyř skupin: 1. cvičení prostná a pořadová; 2. cvičení nářad'ová; 3. cvičení skupinová a 4. úpoly.²⁴ Tyrš při tvoření sokolské tělocvičné soustavy čerpal nejen ze svých bohatých zkušeností s německým nářad'ovým tělocvikem (F. L. Jahna a E. Eiselena), ale především z antického ideálu kalokagathie – harmonie duše a těla. Antický odkaz olympijských her vedl Tyrše k tomu, aby do programu Sokola byly pravidelně zařazovány různé závody.²⁵ Tyršova soustava směřovala také ke sledování společných zájmů (cvičení ve družstvech) a k pěstování demokratických principů rovnosti a bratrství. Stala se základem sokolské tělovýchovné práce, která se nebránila rozvoji a postupem doby se stále obohacovala o nové prvky.²⁶

Okázalou demonstrací výsledků sokolské práce a rozmachu sokolské myšlenky se staly **všesokolské slety**. Účastnily se jich vždy zástupy sokolů a diváků nejen z českých zemí, ale i z USA, Francie a především ze slovanských zemí... Hromadná sletová cvičení byla provázena průvody a různými kulturními akcemi. Do první světové války jich bylo uspořádáno celkem šest. Kromě prvního sletu v roce 1882 to byly slety v letech 1891, 1895, 1901, 1907 a 1912.²⁷ Po prvním sletu, který jsem popsala výše, následoval až za devět let – roku 1891 – druhý všesokolský slet. Měl konat již roku 1887, avšak rakouské úřady ho nepovolily. V roce 1889 se ustavila ČOS a jejím prvním krokem se mělo stát uspořádání II. všesokolského sletu. Záměr byl naplánován na rok 1891 u příležitosti Zemské jubilejní výstavy. Uspořádání sletu v době konání výstavy přineslo sletovým slavnostem jistě větší ohlas. I místo konání sletu bylo přizpůsobeno výstavě. Nacházelo se v Královské oboře nedaleko výstaviště. Vešlo se sem 2 500 cvičenců a 7 000 diváků, což bylo třikrát více, než u prvního sletu.

²⁴ Tj. zápas, box, šermování.

²⁵ KÖSSL Jiří, *Sokol, sport a olympismus* In: *Sokol, jeho vznik, vývoj a význam* (Sborník mezinárodní konference), Praha 1998, s. 75.

²⁶ NOVOTNÝ, *Sokol v životě národa*, s. 29 – 30.

²⁷ WAIC, *Sokol v české společnosti*, s. 86 - 89.

Třetí sokolský slet roku 1895 odstartoval tradici pořádání sletů na Letenské pláni. Ani tentokrát však datum nebylo vybráno náhodně. Řídilo se opět dle výstavy, a to Národopisné výstavy lidu českoslovanského. Sletu se účastnilo 4 000 cvičenců a 11 000 diváků. Prostory vytvořené na Letné pro IV. všesokolský slet pořádaný roku 1901 byly opět mohutnější – pojaly 6 000 cvičenců a 22 000 diváků. Nakonec však musely být přizpůsobeny velkému zájmu o účast na cvičebních přehlídkách – na sletu se totiž vystřídalo dohromady 9 560 cvičenců. Na tomto čísle už participovaly téměř devíti sty ženy, které měly možnost poprvé se aktivně účastnit sletového cvičení.²⁸ Pátý všesokolský slet se mohl pyšnit přídomek „velký“, jelikož se ho zúčastnilo více než 55 000 diváků.

Poslední slet před první světovou válkou se konal roku 1912 a byl v pořadí šestý. Do historie se vepsal velkolepou sletovou scénou inspirovanou antikou, konkrétně Bitvou u Marathónu. Tento slet již byl vskutku pompézní. Hlediště vyrobené pro 100 000 diváků bylo během slavností několikrát celé zaplněno. Tohoto sletu se účastnilo mnoho cizinců, převážně ze slovanských zemí, což byla nepřehlédnutelná manifestace slovanské vzájemnosti.²⁹

Sokolští předáci si na základě předchozí činnosti uvědomovali, že je Sokol stále bedlivě sledován. Proto po vypuknutí první světové války v roce 1914 nabídli monarchii pomoc, aby upevnili své pozice. Slíbili, že zřídí pomocné sbory, začnou vybírat příspěvky na chudé a nemocné, budou pomáhat rodinám odvedených vojáků apod. Sokolské tělocvičny byly nabídnuty jako provizorní nemocnice. Z toho je patrné, že sokolové svou pomoc směřovali především k charitativní činnosti. Na požadavek místodržitelství však svolili i s vojenskou přípravou mládeže. Nejtěžším úkolem Sokola v době války bylo udržet jednoty v chodu. Mnoho sokolů bylo odvedeno, ale i tak se zbylí členové pokoušeli zachovat alespoň pravidelná cvičení. Oficiálně tedy sokolové rakouské monarchii pomáhali, ale odvrátit tím rozpuštění České obce sokolské přesto nedokázali. Důvodem byla neoficiální činnost členů spolku. Během války začaly

²⁸ KOZÁKOVÁ Zlata, *Sokolské slety 1882 – 1948*, Praha 1994, s. 8 – 12.

²⁹ Tamtéž, s. 16 – 20.

v zahraničí ze zajatců a uprchlíků z rakouské armády vznikat cizinecké legie, které bojovaly proti Rakousku-Uhersku. V těchto legiích bylo mnoho sokolů, kteří bojovali za pád monarchie a vznik samostatného státu. Objevily se i různé druhy vnitřního odporu. Sokolští funkcionáři sice předstírali loajalitu, ale ve skutečnosti se mnozí z nich účastnili domácího odboje. K zakládajícím členům odbojové skupiny Mafie patřil i starosta Sokola Josef Scheiner, a proto byl také na krátký čas zatčen. To vše nakonec dovršilo rozpuštění České obce sokolské, které vešlo v platnost výnosem ministerstva vnitra z 24. 11. 1915. Přestože byla ČOS zrušena, jednoty a župy nadále existovaly. Sokolská organizace se přes všechna omezení nezhroutila a zachovala si svou kontinuitu až do doby poválečné.³⁰

3.1.3. Sokolská organizace po roce 1918

Okamžitě po vzniku Československé republiky v říjnu 1918 obnovila Česká obec sokolská (od června roku 1920 Československá obec sokolská)³¹ svou činnost. Sokolská organizace sehrála v počátcích republiky velkou roli především proto, že prozatímně zastupovala funkci pořádkové policie a armády.³² Základními ideovými sloupy sokolstva v době meziválečné byly: parlamentní demokracie, umírněný nacionalismus, sociální reformy a odpor ke komunismu, klerikalismu a fašismu.³³

I během meziválečné doby zůstaly největším svátkem sokolstva slety. Konaly se celkem čtyři: - roku 1920, 1926, 1932 a 1938. Význam Sokola vždy stoupal v době ohrožení republiky. Za německé okupace se sokolové opět hojně účastnili odboje jak doma, tak v zahraničí. Proto byli perzekuováni – během okupace jich bylo 12 000 zatčeno a více než 4 000 usmrceno.³⁴

Po skončení druhé světové války v roce 1945 obnovil Sokol svou činnost a roku 1946 byl spolu s dalšími spolky začleněn do nově vzniklého **Československého tělovýchovného svazu**, který fungoval na principu federace tělovýchovných organizací.

³⁰ WAIC, *Sokol v české společnosti*, s. 93 - 98.

³¹ Tamtéž, s. 141.

³² Tamtéž, s. 103.

³³ Tamtéž, s. 128.

Důležitějším mezníkem ve vývoji Sokola byl únorový převrat roku 1948. Jedenáctý všesokolský slet 1948 a masová demonstrační účast na pohřbu prezidenta Beneše 8. 9. 1948 se staly výmluvnými manifestacemi odporu ke komunistickému režimu, čímž sokolové dokázali, že se i po změně poměrů nehodlají vzdát svých demokratických ideálů. Poúnorové čistky se proto nevyhnuly ani členům a předákům sokolských spolků. Celou organizaci se však úplně rozložit nepodařilo.³⁵

Záhy po převratu se uskutečnilo faktické sjednocení sportu a tělovýchovy do jednotné organizace, kterou zaštiťovala Československá obec sokolská. Roku 1952 bylo rozhodnuto, že sjednocená tělovýchova přejde do státních rukou a funkce ČOS byla nahrazena Státním výborem pro tělesnou výchovu a sport. Dřívější mohutný Sokol tak od roku 1953 přežíval pod názvem **Dobrovolná sportovní organizace Sokol**.³⁶ Znovu se aktivizoval až v období 1968-69. Proběhla dokonce přípravná setkání a shromáždění na Slovanském ostrově v Praze, ale s vpádem vojsk Varšavské smlouvy 21. srpna 1968 byly tyto akce ukončeny a k plnému obnovení Československé obce sokolské tak mohlo dojít až po listopadu 1989.³⁷

I když byl Sokol v dobách okupace a totality několikrát rušen, dokázali lidé, nadšení jeho odkazem, činnost organizace v roce 1990 znovu obnovit. Roku 1998 měl Sokol 1020 jednot v 43 župách a celkem 180 000 členů. Přesto dnes Sokol ve společnosti zdaleka nezaujímá takové místo, jako tomu bylo v minulosti. Je to hlavně kvůli tomu, že dnes už nejsou původní sokolské cíle aktuální.³⁸

³⁴ ŠPLÍCHAL, *Sokolský odboj za nacistické okupace* In: *Sokol, jeho vznik, vývoj a význam* (Sborník mezinárodní konference), Praha 1998, s. 26 – 27.

³⁵ NOVOTNÝ, *Sokol v životě národa*, s. 40.

³⁶ BERANOVÁ J. – WAIC M., *Kulturně výchovná a vzdělávací činnost českých tělovýchovných organizací*, Praha 1998, s. 30 – 32.

³⁷ DVOŘÁKOVÁ Zora, T. G. *Masaryk, Sokol a dnešek*, Praha 1991, s. 65.

³⁸ ŽITNÁ Jarina, *Sokol dnes* In: *Sokol, jeho vznik, vývoj a význam* (Sborník mezinárodní konference), Praha 1998, s. 67 – 69.

3.2. Osvětová a vzdělávací činnost Sokola

Kulturně-výchovné působení bylo v 19. století vlastní téměř všem spolkům, což mělo vliv na kulturní ovzduší v monarchii. Patrné je to zejména u spolku Sokol, jehož primární funkcí bylo pěstovat tělesné cvičení. Přesto však u něho nastal v poslední čtvrtině 19. století velký rozmach osvětové činnosti. Prostřednictvím kulturní a osvětové práce v duchu sokolských idejí demokracie, rovnosti a humanismu se Sokol přímo podílel na formování novodobého českého národa. Tato činnost značně překračovala tělovýchovné zaměření spolku.

Zpočátku se vzdělávací činnost spolku projevovala zejména na sokolských výletech. Zachycení osvětové činnosti prostřednictvím přednášek a různých zábav přinesla až změna stanov pražského Sokola z roku 1868. O dva roky později byl přijat návrh Miroslava Tyrše, aby se osvětové přednášky konaly pravidelně a pro co největší počet členstva.³⁹ Ve stejném roce začal Tyrš vydávat první český tělovýchovný časopis *Sokol*. Do jeho úvodního čísla zařadil svou známou programovou stat' *Náš úkol, směr a cíl*. Důležitost časopisu *Sokol* tkvěla především v tom, že do založení centrální sokolské organizace plnil funkci řídicího orgánu sokolských jednot.⁴⁰

Společenskou situaci v českých zemích v sedmdesátých letech 19. století ovlivnila hospodářská krize. Úpadek zasáhl i spolkový život. Pocítil ho i spolek Sokol, jehož osvětová činnost začala stagnovat. Z finančních důvodů byl roku 1876 pozastaven časopis *Sokol* a k jeho obnovení došlo až roku 1881. Osmdesátá léta 19. století znamenala oživení politické aktivity i spolkové činnosti a sokolové se znovu začali věnovat vzdělávací činnosti, která se formou přednášek přesunula i do mimopražských jednot. Téma přednášek se přestala omezovat jen na sokolství a začala čerpat z širšího kulturního a výchovného kontextu. Důležitou pramennou a literární základnou sokolského hnutí se roku 1885 stal nově založený všesokolský archiv, který začal shromažďovat materiály ze všech existujících jednot. Přednášejícím byl od roku 1884

³⁹ BERANOVÁ – WAIC, *Kulturně výchovná a vzdělávací činnost českých tělovýchovných organizací*, s. 6 – 7.

k dispozici rovněž *Sborník sokolský*, který každoročně otiskoval mnoho odborných a statistických článků, ale především obsahoval přehled nově vydaných sokolských publikací.

I když byl literatury pro vzdělávání a osvětu dostatek, zájem členstva o četbu byl zatím malý a jednoty odebíraly časopisy a knihy jen v malém množství. Proto byl koncem roku 1889 na schůzi České obce sokolské přijat návrh na zřízení knihoven při sokolských jednotách. K tomu byl spolkům dodán seznam požadovaných publikací, čímž byl zajištěn odbyt sokolské literatury. Avšak ne všechny jednoty tento požadavek splnily a zájem o sokolskou literaturu stále zůstával nedostatečný.⁴¹ Také pořádání přednášek zatím vázlo a probíhalo dosti chaoticky a nekonceptně.

Vedení Sokola s tímto stavem nebylo spokojeno. Jeho názory na stav kulturní a osvětové práce se brzy začaly objevovat v rubrice časopisu *Sokol* nazvané *Sokolská besídka*,⁴² která byla určená k otiskování nejlepších přednášek. Zde byly otisknuty např. příspěvky Karla Vaníčka, významného osvětového pracovníka, který poprvé navrhl, aby byl stanoven jednotný vzdělávací plán a aby byl při České obci sokolské založen vzdělávacího sbor, který by osvětovou činnost řídil.⁴³

Kritika stávajícího stavu osvěty v Sokole nakonec přivedla vedení Sokola ke stanovení jasných pravidel vzdělávací činnosti. Na valném sjezdu ČOS 28. 9. 1895 byla proto přijata tzv. **svatováclavská rezoluce**, která se stala základem příští sokolské vzdělávací a osvětové práce. Autorem rezoluce byl Josef Scheiner a její závazná ustanovení je možno shrnout do tří základních bodů: (1) zřízení knihoven při jednotách, (2) pořádání poučných přednášek a vycházek a (3) pořádání schůzí, kde se budou projednávat sokolské otázky.⁴⁴ Kontrola osvětové činnosti jednot byla svěřena župám, při nichž začaly vznikat vzdělávací odbory.

Ústředím, které mělo dohlížet na dodržování obsahu rezoluce se stal **vzdělávací odbor ČOS**, jenž vznikl na přelomu let 1895/1896. Mezi jeho funkcionáře patřili: J.

⁴⁰ BERANOVÁ Jitka, *Sokolská kulturně osvětová činnost* In: *Sokol, jeho vznik, vývoj a význam* (Sborník mezinárodní konference), Praha 1998, s. 62.

⁴¹ BERANOVÁ – WAIC, *Kulturně výchovná a vzdělávací činnost českých tělovýchovných organizací*, s. 8 – 10.

⁴² Od roku 1894.

⁴³ BERANOVÁ, *Sokolská kulturně osvětová činnost*, s. 63.

Klenka, J. Scheiner, K. Vaníček, V. Kukaň atd. Odbor začal pracovat na cílevědomé vzdělávací činnosti, která byla směřována nejen do sokolských řad, ale měla proniknout i do širších vrstev společnosti. Proto odbor vyzval jednoty, aby ve svých městech zakládaly veřejné lidové knihovny, kterým by poskytly svůj knihovní fond. Vzdělávací odbor podal také návrh na zřízení veřejných čítáren při knihovnách a sestavil řád knihoven a čítáren.⁴⁵ Vlastní knihovnu si zřídila i Česká obec sokolská, která zároveň požádala jednoty, aby sem zasílaly vždy dva exempláře ze všech svých vydaných výtisků k doplnění knihovního fondu. Povinné zřizování knihoven brzy přineslo výsledky. Roku 1899 již mělo svou knihovnu 400 z 419 jednot v Čechách.⁴⁶

Čtení literatury si však nikdy nezískalo takovou oblibu jako přednášková činnost. Přednášky byly velmi důležité, a to hlavně pro venkovské prostředí. České obyvatelstvo bylo sice oficiálně gramotné, ale z hlediska funkční gramotnosti zde přetrvávaly stále ještě velké nedostatky. Lidé měli přednášky v oblibě také proto, že byly společenskou událostí.

Aby se předešlo chaotickému a nekonceptnímu přednášení, byl roku 1896 vypracován přednáškový řád. Každá župa měla povinnost uspořádat alespoň pět přednášek ročně. Témata přednášek měla vypadat zhruba následovně: – Tyrš, Fügner, dějiny, zdravotně a národohospodářská témata (ale bez politických témat), přírodní vědy, jazyková výchova, aktuální společenské problémy, význam tělocviku, výchova mládeže, problematika samosprávy, ženská otázka atd.⁴⁷

Na počátku 20. století se rozmohlo vydávání sokolských časopisů. Původní ústřední list ČOS *Sokol* v jeho funkci roku 1905 nahradil časopis *Věstník Sokolský*. *Sokol* nadále přetrvával jen jako sokolská revue. Pro dorost vycházely od roku 1906 *Sokolské besedy* a členkám byl věnován časopis *Sokolice*. Sokolové měli v tuto dobu také svou stálou rubriku v *Národních listech* a *Národní politice*.⁴⁸

⁴⁴ BERANOVÁ – WAIC, *Kulturně výchovná a vzdělávací činnost českých tělovýchovných organizací*, s. 12.

⁴⁵ POKORNÝ Jiří, *Lidová výchova na přelomu 19. a 20. století*, Praha 2003, s. 46 – 48.

⁴⁶ BERANOVÁ – WAIC, *Kulturně výchovná a vzdělávací činnost českých tělovýchovných organizací*, s. 15 – 16.

⁴⁷ POKORNÝ, *Lidová výchova na přelomu 19. a 20. století*, s. 49 - 50.

⁴⁸ BERANOVÁ – WAIC, *Kulturně výchovná a vzdělávací činnost českých tělovýchovných organizací*, s. 16 – 19.

Novinové články se staly důležitým zdrojem informací pro osvětu, a proto byl na **1. sjezdu vzdělávacích odborů** v říjnu roku **1900** přijat návrh, který doporučoval jednotám odebírat časopisy a konat rozpravy nad jejich články. Pro organizaci této činnosti byla zavedena nová sokolská funkce – „novinář“. Kromě práce s periodiky byla na sjezdu stanovena pevná posloupnost činností spojených s osvětovou přednáškou: – přednáška, diskuse, dotazy, debata, zábava – recitace, zpěv národních písní ...⁴⁹

Začátkem 20. století se začaly ozývat hlasy po založení celonárodní kulturně-vzdělávací a osvětové organizace. Tuto myšlenku propagoval zejména vzdělávací pracovník České obce sokolské Jan Křen. Zastával názor, že Sokolu by velmi ulehčilo založení vzdělávací organizace, kde by se spolu s ním angažovaly i ostatní důležité české spolky. ČOS na Křenův návrh vyzvala čelní české pražské spolky ke spolupráci, avšak na předběžných poradách v květnu 1901 se většina jejich zástupců vyslovila proti návrhu. Udaným důvodem byla obava z toho, aby měl nový spolek dostatek prostředků, avšak svou roli tu jistě i hrál strach z nepříjemné konkurence (Ústřední matice školská ...).

Křenova myšlenka ale nezůstala zapomenuta a již v listopadu 1901 se na ČOS obrátil Ústřední spolek jednot učitelských s nabídkou spolupráce. Sokolové jeho iniciativu rádi přijali a začalo se pracovat na společném programu. Postupně se přidaly i další spolky (např. hasičské). Nakonec z této součinnosti vznikl roku 1902 **Ústřední vzdělávací sbor** (ÚVS). Jednalo se však pouze o poradní instituci, která teprve usilovala o to, aby se z ní stal svaz vzdělávacích odborů českých spolků.

Pozice ÚVS tedy nebyla příliš silná, a proto zde zůstal volný prostor pro založení orgánu, který by skutečně sjednocoval národní kulturní a vzdělávací práci. Stal se jím roku 1906 **Osvětový svaz**, s nímž začala Česká obec sokolská ihned spolupracovat.⁵⁰ Vznikem ústředních vzdělávacích institucí se zmírnila odpovědnost Sokola za národní osvětové působení a mohl se tak v této oblasti více věnovat vlastnímu členstvu.

⁴⁹ POKORNÝ, *Lidová výchova na přelomu 19. a 20. století*, s. 55.

⁵⁰ POKORNÝ, *Lidová výchova na přelomu 19. a 20. století*, s. 59 – 66.

Další rozvoj sokolské vzdělávací a kulturní práce zarazila první světová válka. Byl pozastaven časopis *Věstník sokolský* a nadále vycházel jen časopis *Sokol*, a to v okleštěné formě. Nejhorším zásahem však bylo nařízení povinného vydání knih ze sokolských knihoven. Tisky byly poskytnuty vojenským lazaretům a mnoho z nich bylo zničeno, či ztraceno. Po roce 1918 Sokol na vzdělávací práci navázal a úspěšně v ní pokračoval.⁵¹

⁵¹ BERANOVÁ – WAIC, *Kulturně výchovná a vzdělávací činnost českých tělovýchovných organizací*, s. 21 – 24.

4. Město Český Dub

Obrázek 1: Znak města Dubu

4.1. Historie města do první světové války

Český Dub [Böhmisch Aicha (Eiche)] patří k nejstarším severočeským městům. Od svého založení ve 13. století tvoří hospodářský a kulturní střed jižní části Podještědí, které dal název – Českodubsko. Původně bylo město i okolí osídleno českým obyvatelstvem, Němci sem začali pronikat až od třicetileté války. Od tohoto období až do roku 1918 byla úřední agenda města vedena v německém jazyce.

Osada, která dala vzniknout městu, spadala ve 13. století do držav rodu Markvarticů, kteří ji roku 1270 darovali rytířskému řádu sv. Jana.⁵² Johanité si zde vystavěli komendu a brzy započali s výstavbou navazujícího hrazeného města. Bohužel se nedochovaly nejstarší městské listiny, a proto nevíme, kdy byl městu udělen znak – zelený dub ve stříbrném poli (viz obr. 1⁵³). Doložen je až z roku 1349. Sídlo johanitského řádu se zpočátku říkalo Světlá, jelikož spadalo pod farnost v dnešní Světlé pod Ještědem. Jméno Dub se začíná v písemnostech objevovat až ve 14. století.⁵⁴ Přídomek „Český“ se pro město ojedinele užíval již od roku 1600, běžně se však používá až od konce 18. století.⁵⁵

⁵² Státní okresní archiv v Liberci, *Inventář fondu Archiv města Český Dub*, s. 2.

⁵³ Obrázek použit z: ANĐEL R. - TECHNIK S., *Český Dub*, Liberec 1991, s. 23.

⁵⁴ ANĐEL - TECHNIK, *Český Dub*, s. 21 – 23.

⁵⁵ Tamtéž, s. 43.

V předvečer husitských válek svěřil Zikmund Lucemburský českodubské panství do zástavy katolickému rodu Vartembergů a doufal, že ho pomohou ochránit před husitskými vojsky. Roku 1425 však do města vpadl šik husitů v čele s Janem Čapkou ze Sán, přičemž byla johanitská komenda vypálena. Dub se pak stal na několik let opěrným bodem husitů.⁵⁶ Od husitských válek do počátku 16. století se na českodubském panství vystřídalo několik majitelů. Za panování krále Jiřího z Poděbrad získal město Mikuláš Berka z Dubé, za jehož správy byl Dub roku 1468 vyplněn a vypálen lužickými vojsky, které se přidružily k panské opozici vůči králi.

Po Berkovi se držba panství dostala znovu do rukou rodu Vartembergů. V této době došlo v oblasti k hospodářskému rozmachu. Dub byl však o několik desítek let později rodu odebrán kvůli účasti Adama z Vartemberka na protihabsburském spiknutí v době šmalkadské války.⁵⁷

Roku 1552 zakoupil českodubské panství Jan z Oppersdorfu, za jehož správy oblast vzkvétala po všech stránkách. Po jeho smrti převzali panství jeho synovcové. Těm se podařilo získat pro město privilegium, které uznalo češtinu za úřední jazyk. Za Oppersdorfy prošlo dubské panství významnou výstavbou. V šedesátých letech 16. století byla postavena radnice, starý hrad byl přestavěn na renesanční zámek a přebudován byl i zdejší kostel sv. Ducha. Výstavba se týkala rovněž měšťanských domů a příbytků pro úředníky a služebnictvo.⁵⁸

Po Oppersdorfech získal dubské državy koncem 16. století Zikmund Smiřický ze Smiřic, který patřil k nejbohatším šlechticům své doby. Podíl Smiřických na stavovském povstání roku 1618 vedl k tomu, že jim byly po porážce povstání veškeré majetky zabaveny.

Velkou část majetků rodu Smiřických, včetně dubského panství, získal Albrecht z Valdštejna. Po jeho smrti (1634) zdejší obyvatelé teprve plně poznali válečné útrapy. Vypukly zde dva velké požáry a ještě horší pohromou byl krutý postih zdejších nekatolíků.

⁵⁶ ANDĚL - TECHNIK, *Český Dub*, s. 26 – 28.

⁵⁷ SOKA L, *Inventář Český Dub*, s. 3 – 4.

⁵⁸ ANDĚL – TECHNIK, *Český Dub*, s. 31 – 34.

Po Valdštejnovi získal dubské panství generál Ludvík Isolani. Ten o několik let později zemřel a jeho majetek přešel roku 1641 na dcery Annu a Reginu.⁵⁹ Na konci třicetileté války zemřela i Anna Isolaniová a její sestra Regina se o pět let později rozhodla, že vstoupí do kláštera. Od té doby bylo dominium majetkem augustiniánského řádu z kláštera sv. Jakuba ve Vídni, který ho spravoval do roku 1782. Poté byl císařským výnosem zrušen a panství se stalo majetkem dolnorakouského náboženského fondu.⁶⁰

Roku 1775 se na Českodubsku, stejně jako v ostatních Čechách, rozhořelo nevolnické povstání, při němž byl značně poškozen zámecký archiv.⁶¹ Povstalci marně hledali vybájený patent, který měl údajně slibovat snížení robotních povinností. I zde se podařilo vzbouřence vojensky potlačit. Část z nich byla zajata a jeden byl pro výstrahu popraven.⁶²

V roce 1838 zakoupil dubské državy kníže Kamil Rohan, který byl rovněž majitelem sychrovského a svijanského panství.⁶³ Pro zvýšení ceny byly ve městě před prodejem opraveny všechny veřejné budovy včetně radnice. Další přestavbu města urychlily dva požáry z let 1855 a 1858, které zničily několik desítek budov a připravily mnoho rodin o přístřeší. Nejhorší však bylo poničení dominanty města – renesančního zámku, o jehož obnovení neměl kníže Rohan zájem.

Ve čtyřicátých letech 19. století prožíval Český Dub období ekonomického rozmachu, k čemuž přispěl rozvoj textilního průmyslu i výstavba nových komunikací. V letech 1842 – 1843 byla vystavěna silnice z Dubu do Hodkovic. Další silnice byla vybudována v letech 1846 – 1850 a vedla z Dubu do Osečné. Ve druhé polovině 19. století pokračovala výstavba dálkových komunikací, které spojily Český Dub např. s Libercem, či s Mnichovým Hradištěm. K lepší úrovni komunikace přispělo i založení poštovního úřadu roku 1842, který byl roku 1867 doplněn o vlastní telegrafní spojení. Ekonomický rozvoj města by byl ještě rychlejší, kdyby vyšel záměr železničního spojení Hodkovice – Český Dub – Osečná. K uskutečnění tohoto plánu však nikdy nedošlo.⁶⁴

⁵⁹ SOKA L, *Inventář Český Dub*, s. 5.

⁶⁰ ANDĚL – TECHNIK, *Český Dub*, s. 41 – 42.

⁶¹ SOKA L, *Inventář Český Dub*, s. 5.

⁶² ANDĚL – TECHNIK, *Český Dub*, s. 43.

⁶³ SOKA L, *Inventář Český Dub*, s. 5 – 6.

⁶⁴ ANDĚL – TECHNIK, *Český Dub*, s. 47 – 62.

Rozvoj průmyslu v Českém Dubě s sebou nesl kromě hospodářského rozvoje i nárůst německého obyvatelstva, kterým byla obsazována úřednická a mistrovská místa. Zatímco agrární zázemí města zůstalo i nadále české, v samotném městě získala koncem 19. století většinu německá národnost.

Roku 1890 žilo v Českém Dubě 1693 Němců a jen 875 Čechů.⁶⁵ O deset let později již počet Čechů narostl – Němci (1593), Češi (1122).⁶⁶ Roku 1910 se stav již úplně obrátil – Němci (1199), Češi (1343), ostatní (19).⁶⁷ Zmíněná čísla pocházejí ze soukromých statistik, které se většinou od oficiálních poněkud liší. Rozdíly mezi soukromými a oficiálními statistikami ukazuje tabulka 1.⁶⁸

Tabulka 1: Počet obyvatel Českého Dubu v letech 1890 – 1910

Rok	OFICIÁLNÍ STATISTIKY	NEOFICIÁLNÍ STATISTIKY	Rozdíl
1890	2594	2650	56
1900	2643	2715	72
1910	2486	2561	75

Co se týče rozdílů mezi statistikami v letech 1900 a 1910 rovnají se výši počtu obyvatel přilehlé obce Sobotice v příslušných letech.⁶⁹ Je proto pravděpodobné, že dané neoficiální statistiky do celkového počtu obyvatel Českého Dubu započítávaly i tuto obci. Poté by se od oficiálních nelišily.

⁶⁵ *Ottův slovník naučný*, 8. díl, Praha 1997, s. 73.

⁶⁶ KUDRNÁČ Václav, *Adresář politického okresu Turnovského*, IV. část, Turnov 1903, s. 3.

⁶⁷ VENCLŮ František, *Turnovsko – statistická data ze všech oborů veřejného života nynějšího i dřívějšího*, Turnov 1928, s. 16.

⁶⁸ Oficiální údaje použity z: *Retrospektivní lexikon obcí Československé republiky 1850 – 1970*, I. Díl, Svazek 1, Praha 1978, s. 474. Neoficiální údaje použity z: VENCLŮ F., *Turnovsko – statistická data ze všech oborů veřejného života nynějšího i dřívějšího*, s. 12.

⁶⁹ *Retrospektivní lexikon*, s. 474.

Národnostní situace se tedy v Českém Dubě na počátku 20. století obrátila ve prospěch českého obyvatelstva. Takto její stav hodnotily *Národní listy* z roku 1908: „Český Dub není dávno již městem německým. Že správa obce je v rukou továrny, proto není Dub německým. (...) Město samo čítá dle „úředního“ sčítání 1200 Čechů a 1600 Němců (...). Ve skutečnosti však žije v Čes. Dubě $\frac{2}{3}$ Čechů a $\frac{1}{3}$ Němců. Německá správa města, která ženám a dětem policajtů a ponocných musí dávat přepisovat dílce pozemků, aby svou moc udržela, dokazuje tím sama, že němectví tohoto města stojí na hliněných nohách.“⁷⁰

I když jsem nastínila, že Němci získali ve městě ve druhé polovině 19. století převahu, Českodubsko jako celek zůstalo vždy v naprosté většině české, což dokazuje tabulka 2.⁷¹

Tabulka 2: Zastoupení české a německá národnosti na Českodubsku v letech 1880 – 1910

Rok	ČESKÁ NÁRODNOST	NĚMECKÁ NÁRODNOST	OSTATNÍ	počet obyvatel
1880	88,94%	11,06%	-	
1890	86,81%	13,19%	-	16 166
1900	87,65%	12,35%	-	15 839
1910	89,05%	10,92%	00,03%	15 377

Povaha národnostního složení Českého Dubu udávala ve druhé polovině 19. století směr zdejšího společenského života. Jak zástupci české, tak německá národnosti, se snažili získat ve městě rozhodující vliv, protože zde docházelo k národnostnímu soupeření.

⁷⁰ Státní okresní archiv v Liberci, *Sokol Český Dub*, Novinový výstřižek – *Národní listy* 1908, karton 4.

⁷¹ Údaje použity z: VENCLŮ, *Turnovsko*, s. 15 - 21.

První světová válka pro Český Dub znamenala zastavení slibného hospodářského rozvoje, na který město již nikdy nenavázalo.⁷²

4.2. Textilní průmysl v Českém Dubě

Od středověku byla nejvýznamnějším řemeslnickým odvětvím v Českém Dubě textilní výroba. Šlo především o plátenictví a soukenictví. Ve městě působilo, dle tereziánského katastru z roku 1757, 21 tkalců a 11 soukeníků. V osmdesátých letech 18. století zde žilo 17 běličů plátna, 6 formířů, 6 barvířů, 25 soukenických mistrů a 43 mistrů s 66 tovaryši.⁷³ Většina místních výrobců pracovala pro manufakturu hraběte Bolzy v Kosmonosech. V průběhu 19. století však zde začala být domácká textilní výroba postupně vytlačována průmyslovou. Poslední českodubští soukeníci ukončili svou činnost v padesátých letech 19. století.

První textilní továrnu založili v Českém Dubě bratři Slukové roku 1803. Jednalo se o kartounku a tiskárnu plátna. Podnik rodiny Sluků se od třicátých let dostával do stále větších finančních potíží a roku 1840 v něm byla zastavena výroba úplně. Úpadku jejich firmy dokázal využít významný továrník a odborník na textilní průmysl **Franz Schmitt** z Broumova. Roku 1843 skoupil všechny výrobní objekty rodiny Sluků a ještě je rozšířil o nové budovy. Schmittova firma prosperovala hlavně díky podnikavým schopnostem a znalostem svého majitele. Dokázala Českodubsku přinést potřebnou hospodářskou prosperitu a poskytnout zdejším obyvatelům mnoho pracovních příležitostí.⁷⁴

Se svými zaměstnanci Schmitt nevycházel vždy v dobrém. Spory podnikatele s dělníky se vyostřily zejména koncem padesátých let 19. století. Jeden z nejvážnějších konfliktů vznikl v roce 1858 v důsledku zavádění strojů do výroby, čímž se tiskařům výrazně snížily mzdy. Dělníci neváhali, vyhlásili stávkou, a i přesto, že jich Schmitt dočasně 220 propustil, vytrvali ve stávce od poloviny dubna do poloviny května 1858, kdy je znovu přijal do zaměstnání. Stávky v továrně probíhaly i v dalších letech.⁷⁵

⁷² ANĐEL - TECHNIK, Český Dub, s. 64 – 65.

⁷³ ANĐEL - TECHNIK, Český Dub, s. 42 – 43.

⁷⁴ Tamtéž, s. 43 – 47.

Schmittova firma velmi prosperovala – roku 1867 již bylo do českodubské tkalcovny zavedeno 420 strojů a pracovalo zde 1215 zaměstnanců.⁷⁶ Tento slibný vývoj nebyl přerušen hospodářskou krizí v roce 1873, ani úmrtím Franze Schmitta (1883). Textilní výrobu totiž poté úspěšně převzali Schmittovi zeťové Konrád Blaschka a Adolf Lössl. O pokračující konjunkturu svědčí i fakt, že továrny firmy Schmitt v Českém Dubě, Semilech a Žitavě patřily koncem 19. století k největším textilkám severních Čech.⁷⁷

⁷⁵ Tamtéž, s. 50 – 56.

⁷⁶ SOKA L, *Inventář Český Dub*, s. 7.

⁷⁷ ANDĚL - TECHNIK, *Český Dub*, s. 63.

Franz Schmitt silně podporoval německé národní hnutí. Továrník měl díky prosperitě svých podniků, a tudíž velké ekonomické síle, velký vliv na chod města a využíval ho ve prospěch německého obyvatelstva. Byl rovněž štědrým mecenášem a účastníkem zdejšího německého spolkového života. V tomto trendu pokračovali i jeho nástupci, z nichž vynikl především Konrád Blaschka.⁷⁸ V dobovém českém tisku se můžeme dočíst např. tyto reakce na chování zdejších Němců a průmyslníků: „ (...) *Málo krajin jest v Čechách, kde by výbojnost německá pracovala s takovou silou a houževnatostí na urvání části české půdy, jako tam. (...) v Českém Dubě, tomto kdysi ryze českém městě, roztahují se Němci, vlastně renegáti, v jichž čele stojí továrník odrodilec z rodiny Blažků v Mašově, který české své jméno překřtil na skomoleninu Blaschke. Tento český odrodilec pracuje veškerou silou svou, vynaložením peněz i mocným vlivem na lid, na továrně jeho závislý, aby němectví slavilo co nejdříve nejen v Čes. Dubě, nýbrž v celém Podještědí vítězství.*“⁷⁹ Čechům se jistě nelíbilo to, že se Němcům v Českém Dubě dostává od Schmittovy rodiny takové podpory, jelikož je to oslabovalo ve zdejším národnostním boji. Zdejší české národní hnutí mělo velkou oporu v sokolském spolku. Zajímavé je, že oba tyto póly byly zvláštním způsobem protknuty. Továrník Schmitt byl totiž příbuzný jednoho z nejvýznamnějších zakladatelů sokolského hnutí – Jindřicha Fügnera. Václav Havel ve svém příspěvku do sborníku *Od Ještědu k Troskám* tvrdí, že měli stejného dědečka.⁸⁰

4.3. Správa, instituce a školství

Od třicetileté války byla úřední agenda ve městě vedena v německém jazyce. Němci, jejichž výhodou bylo samozřejmě ovládnutí jazyka, v němž probíhala městská agenda, ve městě obsadili většinu úřednických a zastupitelských míst. To se týkalo především obecní samosprávy a příslušných úřadů. V Českém Dubě se však nacházely i okresní

⁷⁸ SOKA L, *Inventář Český Dub*, s. 7.

⁷⁹ *Mladoboleslavské listy*, roč. 13., č. 62, Mladá Boleslav, 15. 8. 1900, s. 5.

⁸⁰ HAVEL Václav, *Příbuzenství Jindřicha Fügnera s rodinou dubského továrníka Franze Schmitta* In: *Od Ještědu k Troskám*, roč. XV., č. 3. – 4., Turnov 1936, s. 80.

úřady, kde naopak pracovala většina českých úředníků – to vycházelo z celkové povahy okresu, kde Češi tvořili většinu, a tudíž bylo nutné obsadit do okresních úřadů pracovníky, kteří uměli česky. Roku 1850 se město stalo sídlem **soudního okresu**, který spadl pod politický okres Turnov. Do českodubského soudního okresu původně spadala i města Hodkovice nad Mohelkou a Osečná, avšak ta byla roku 1863 přidělena k národnostně stejným (německým) okresům Liberec a Česká Lípa.⁸¹ Na třináct let se však Českodubsko stalo i politickým okresem. Okresní úřad sídlil v Českém Dubě v letech 1855 – 1868 a nesl funkci politického úřadu prvního stupně. Šlo o smíšený orgán, který zahrnoval správní i soudní záležitosti. Po roce 1868 už zde sídlil opět jen soudní okres.⁸²

Kromě zmíněných úřadů ve městě od roku 1864 zasedalo i okresní zastupitelstvo, které bylo zřízeno jako zprostředkovatelská instance samosprávy mezi obecními (či městskými) zastupitelstvy a zemským sněmem.⁸³ Jednací řečí okresního zastupitelstva byla – oproti městskému – čeština, což svědčí i o národnostním rozložení celého okresu.⁸⁴

Počátkem 20. století v Českém Dubě existovaly tyto úřady: – okresní soud, berní úřad, poštovní úřad a četnické velitelství. Z dalších institucí zde sídlily: Okresní hospodářská záložna, městská spořitelna; dobročinné ústavy: chudobinec, nemocnice, invalidovna pro Němce a školní zařízení: obecná škola německá pětiletá, měšťanská trojletá chlapecká škola, měšťanská dívčí škola a dětská opatrovna.⁸⁵

⁸¹ SOKA L, *Inventář Český Dub*, s. 6.

⁸² Státní okresní archiv v Liberci, *Inventář fondu Okresní úřad v Českém Dubě 1855 – 1868*, s. 1.

⁸³ Státní okresní archiv v Liberci, *Inventář fondu Okresní zastupitelstvo Český Dub 1865 – 1928*, s. 1.

⁸⁴ *Jednací řád okresního zastupitelstva českodubského*, Praha 1906, s. 1.

⁸⁵ KUDRNÁČ, *Adresář politického okresu Turnovského*, s. 6 – 7.

Školství má v Českém Dubě dlouhou tradici. Do 17. století se ve městě vyučovalo v českém jazyce. Německý jazyk byl do výuky začleněn až v souvislosti s přílivem německého obyvatelstva po třicetileté válce.⁸⁶ Školní vyučování probíhalo původně v budově poblíž fary. Škola spadala pod tzv. Zámecký okres přilehlý k městu, a proto byla po katastrálním dělení včetně zámku, kostela a fary oddělena od města. Zámecký okres se posléze společně s Kněžičkami a dalšími osadami sloučil v novou katastrální obec – Malý Dub. Školní budova zprvu zůstala společná oběma národnostem, ale roku 1871 došlo k jejímu rozdělení na českou a německou část.⁸⁷

Německou školu, která byla včleněna do libereckého školního obvodu, začal podporovat továrník Franz Schmitt, jehož zásluhou byla postavena nová školní budova přímo v Českém Dubě. Později do sebe německá škola zahrnula i dvě třídy pro jesle. Koncem sedmdesátých let 19. století byly při německé škole zřízeny tři třídy chlapecké měšťanské školy.⁸⁸

Česká obecná škola zůstala v Malém Dubě a skládala se ze tří tříd. Pochopitelně se netěšila zájmu průmyslníka Schmitta a dokonce s ním vedla i spory. Školním pracovníkům vadilo, že kvůli továrně klesá docházka jejich žáků. Ti vypomáhali svým rodinám tak, že se nechávali zaměstnat jako tzv. štrajchpudlíci – čili natěrači razidel. Spor nakonec dopadl vítězně pro školní zaměstnance, kteří přinutili Schmitta, aby pro tyto žáky založil večerní školu.⁸⁹ V letech 1880 a 1882 přibýly k české škole dvě další třídy a v roce 1894 se k ní přidružila i pokračovací hospodářská škola.

Malodubská škola se stala pořadatelkou národopisné výstavy, uspořádané roku 1914 u příležitosti stého výročí zbudování stávající školní budovy.⁹⁰ Výstava byla pro okres významnou událostí a znamenala vyvrcholení zdejší osvětové činnosti. Trvala však pouze jeden týden, jelikož ji přerušilo vyhlášení první světové války 28. 7. 1914.⁹¹

⁸⁶ Státní okresní archiv v Liberci, *Inventář fondu Obecná škola německá v Českém Dubě, Měšťanská škola německá v Českém Dubě*, s. 1.

⁸⁷ Státní okresní archiv v Liberci, *Inventář fondu Obecná škola (s českým vyučovacím jazykem) ČD 1827 – 1945*, s. 3.

⁸⁸ SOKA L, *Inventář Obecná škola německá*, s. 1 – 2.

⁸⁹ MALÍNSKÁ Jana, *Český Dub 1850 – 1870*, Liberec 1982, s. 111. (diplomová práce)

⁹⁰ SOKA L, *Inventář Obecná škola česká*, s. 3 – 4.

4.4. Spolkový život

Tato podkapitola popisuje český a německý spolkový život v Českém Dubě v období od počátků spolkové činnosti v první polovině 19. století do roku 1918. I když jsem rozdělila spolky na německé a české, nemyslím tím, že byly všechny ostře národnostně vyhraněné. Např. v šedesátých letech 20. století se v mnoha spolcích nacházeli zástupci obou národností. To se však postupem doby výrazně změnilo, což bude demonstrovat 5. kapitola věnovaná českodubskému spolku Sokol.

4.4.1. Německé spolky

V pramenech a literatuře se vesměs dozvídáme, že prvním spolkem v Českém Dubě byl spolek tiskařů kartounu a formířů, založený dělníky z továrny Franze Schmitta. Místní učitel Karl Schiller však ve své práci *Böhmisch Aicha* z roku 1898 podává informace o starším spolku.

Prvním spolkem v Českém Dubě byla střelecká společnost – **Schützengesellschaft**, která byla založena roku 1822, i když korporace střeleckých spolků v monarchii vznikaly již dříve. Během revolučního roku 1848 se střelecké spolky stávaly základem pro vznik revolučních národních gard. Stejně tomu bylo i v Českém Dubě. Počátkem padesátých let 19. století byly gardy rozpuštěny a střelecké společnosti byly následně obnovovány. Místní spolek, jehož střelnice se rozkládala na místě pozdějšího městského parku, však již obnoven nebyl.

Delší existenci měl druhý českodubský spolek, který také vznikl v první polovině 19. století, již zmíněný spolek továrních tiskařů a formířů – **Drucker- und Formstecher-Verein**. Vznikl roku 1843 jako reakce na špatné sociální podmínky zaměstnanců Schmittovy továrny. Hlavním posláním spolku byla především podpůrná činnost – pomoc v případě nemoci, ztráty zaměstnání apod. Spolků tiskařů kartounu vznikalo v Čechách (především v severních a v Praze) poměrně dost a měly své specifické postavení. Hrály důležitou organizační roli při konfliktech dělníků se zaměstnavateli a

⁹¹ ANDĚL - TECHNIK, *Český Dub*, s. 64.

továrníci nemohli jejich chod ovlivňovat. Tento typ spolků tedy disponoval poměrně velkou silou, která byla využívána nejen k vzájemné pomoci, ale i k tlaku na průmyslníky.⁹² Českodubský spolek tiskařů a formířů měl koncem 19. století 180 členů.⁹³

Továrník Franz Schmitt časem reagoval na vliv zdejšího spolku tiskařů a formířů tím, že založil podpůrnou tovární pokladnu. Vedly ho k tomu jistě i rostoucí požadavky doby na zlepšení pracovních a životních podmínek dělnictva. Do nově založené tovární pokladny putovala 2% ze mzdy dělníků, z čehož mohli zaměstnanci po pěti letech čerpat podporu.⁹⁴ Celý název pokladního spolku založeného 1. ledna 1868 zněl **Kranken – und Unterstützungscassa der Schafwollwarenfabrik der Firma: F. Schmitt**. V rámci spolku byl roku 1871 založen i důchodový fond pro zaměstnance.⁹⁵ Tento spolek byl v podstatě předchůdcem povinného nemocenského a sociálního pojištění.

Koncem osmdesátých a začátkem devadesátých let 19. století již díl odpovědnosti v oblasti sociálního a nemocenského zajištění převzal stát. Od roku 1892 zavádí např. registrované nemocenské pokladny.⁹⁶ V Českém Dubě vznikla okresní nemocenská pokladna už roku 1890. **Bezirkskrankencassa** slibovala peněžní podporu v případě onemocnění apod.

S financemi souvisela též činnost místního spořitelního spolku – **Spar- und Vorschusverein**, založeného roku 1870. Sem si mohli jednotliví členové vkládat své peníze, z čehož jim posléze vzešel nárok na finanční podporu, která měla sloužit především pro provoz živností apod. Koncem 19. století měl spolek 120 členů. Roku 1883 vznikl v Českém Dubě další spolek, který měl podporovat spořivost obyvatelstva. Na bázi poštovní spořitelny zde fungovala **Postsparcassa** (Poštovní pokladna).⁹⁷

Podmínky pro zakládání spolků se během 19. století měnily a rozvíjely podle společensko-politické situace. Zpočátku spolky vznikaly dosti živelně a pravidla pro

⁹² NOVOTNÝ Karel, *Severočeští tiskaři kartounu v první polovině 19. století*, díl 1, Praha 1993, s. 38 – 41.

⁹³ SCHILLER Karl, *Böhmisch Aicha*, Böhmisch Aicha 1898, s. 151.

⁹⁴ ANDĚL - TECHNIK, *Český Dub*, s. 50.

⁹⁵ SCHILLER, *Böhmisch Aicha*, s. 154.

⁹⁶ RATAJ Tomáš – RATAJOVÁ Jana, *Úvodní studie* In *Pražské spolky*, Praha 1998, s. XIV.

⁹⁷ SCHILLER, *Böhmisch Aicha*, s. 155 – 164.

jejich zakládání byla dosti chaotická. Až od čtyřicátých let vznikají pokusy o zavedení normy spolkového života. První skutečný spolkový zákon vyšel až roku 1843 a hovořil o tom, že k založení nového spolku je nutné získat úřední povolení – koncesi. Během revolučního roku 1848 se však spolky staly důležitou základnou boje za liberalizaci dosavadního státního zřízení, a tudíž se začalo pracovat na daleko volnější normě. Nový spolkový zákon měl vyjít v rámci *Stadionovy ústavy* z března roku 1849, která ani nevešla v platnost. Avšak i prozatímní spolkový zákon vydaný císařským patentem 17. března 1849 ještě z části přejímal liberální pojetí spolkové legislativy z revolučních let. Dovoloval založení spolku bez koncese pro nevýrobní a nepolitické spolky. Těm zůstala jen ohlašovací povinnost.

S nástupem bachovského neoabsolutismu nastalo velké omezování spolkového života. Nový spolkový zákon z roku 1852 znovu vyžadoval úřední povolení u všech zakládaných spolků a navíc zakazoval politické spolky. Stát měl v podstatě neomezenou dohlížetelskou pravomoc a mohl kdykoli spolek zakázat, či vůbec nepovolit.⁹⁸ V Českém Dubě stihli milovníci hudby založit spolek ještě před vydáním ztřeštěného spolkového zákona v listopadu 1852. **Deutscher Gesang- und Musikverein** (Německý pěvecký a hudební spolek) vznikl 13. února roku 1852.⁹⁹ Členové spolku provozovali různá hudební cvičení, hudebně se vzdělávali, pořádali veřejné koncerty, zábavy, divadelní představení apod. Sdružení bylo hojně podporováno rodinou továrníka Schmitta a především jeho manželkou Idou. Ve vedení spolku se vystřídala městská inteligence. Jako sbormistři a příležitostně dirigenti působili ve spolku: učitel Johann Holuschka, Josef Czumpelik a Karl Schiller (místní učitel a autor publikace *Böhmisch Aicha*). Koncem 19. století k spolku náleželo 72 činných a 80 přispívajících členů.¹⁰⁰

Během bachovského absolutismu bylo složité získat povolení k založení spolku. Skutečný rozmach spolkového života proto mohl nastat až s jeho pádem počátkem šedesátých let. Nyní začaly hojně vznikat nové spolky, avšak nesměly vykazovat politickou činnost, aby mohly získat povolení. Poměrně dlouho po pádu neoabsolutismu se udržel omezující spolkový zákon z roku 1852, i když se o novém jednalo už od

⁹⁸ RATAJ – RATAJOVÁ, *Úvodní studie*, s. XI – XII.

⁹⁹ Státní okresní archiv Semily, *Okresní úřad Turnov : (1687), [1825], 1850 – 1945, [1925]*, Spolkový katastr č. 1432, kniha 118 (nestránkováno).

počátku šedesátých let. Státní dohled se přesto začal postupně oslabovat. Úřady spolkovou činnost sice stále kontrolovaly, ale vystříhaly se přímých zásahů do života spolků. Spolkový zákon se nadále aplikoval více individuálně. Definitivní liberální spolkový zákon vznikl až v roce 1867. Ten již povoloval i politické spolky.¹⁰¹ V souvislosti s uvolněním veřejného života v šedesátých letech 19. století začalo vznikat mnoho nových spolků i v Českém Dubě.

Jednou z nejdůležitějších německých organizací byl tělovýchovný spolek – **Deutscher Turnverein**. Šlo o první sportovní spolek založený v Českém Dubě, který však brzy začal rozvíjet své aktivity i jiným směrem. Spolek byl založen 21. června 1863 Karlem Güntherem z Liberce a jeho hlavní náplní byla péče o tělesnou a duševní kondici. Turneři razili heslo: „*Ve zdravém těle zdravý duch*.“ Jejich cílem však bylo také posilovat národní cítění. K dosažení těchto cílů sloužila různá tělesná cvičení (včetně šermu), veřejná cvičení, výlety, vycházky a společenské schůzky. Od roku 1868 spadal spolek do Ještědsko-jizerské župy (Jeschken- Isergau- Verband), která sdružovala více než 70 spolků a 7000 členů. V roce 1870 si turneři, díky finanční a materiální podpoře zdejších továrníků, postavili vlastní tělocvičnu, v níž se nacházelo i divadlo. Koncem 19. století měl spolek 160 členů.¹⁰²

Oblíbeným sportem v Českém Dubě bylo i bruslení, jehož stoupenci mohli od dubna roku 1880 navštěvovat spolek **Eislauf- Verein**.¹⁰³ Členové spolku se starali např. o provozování kluzišť a o pořádání krasobruslařských přehlídek u příležitosti různých slavností a svátků. K tomuto účelu sloužilo několik ledových ploch, jak soukromých, tak veřejných. Vesměs šlo o zamrzlé rybníky. Koncem 19. století měl spolek 80 stálých členů a jeho služby využívalo 70 abonentů.¹⁰⁴

Vedle spolku Turnverein byl jedním z prvních spolků založených v době uvolnění **Militärveteranen-Verein** (Spolek vojenských vysloužilců). Vznikl 25. října 1863 a staral s především o pomoc členům, kteří se dostali do svízelné situace vlivem nehody, nemoci apod. Stanovy spolku rovněž svým členům slibovaly zajištění důstojného pohřbu

¹⁰⁰ SCHILLER, *Böhmisch Aicha*, s. 151 – 152.

¹⁰¹ RATAJ – RATAJOVÁ, *Úvodní studie*, s. XII.

¹⁰² SCHILLER, *Böhmisch Aicha*, s. 152.

¹⁰³ *Handbuch der Vereine für die im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder*. Nach dem Stand am Schlusse des Jahres und mit einem Anhang für das Jahr 1891, Wien 1892, s. 392.

a péči o jejich pozůstalou rodinu. Při příležitosti oslav 25. výročí založení spolku 8. září 1888 byl vysloužilcům slavnostně vztyčen pomník na zdejším hřbitově. Koncem 19. století se spolek skládal ze 140 řádných a 32 čestných členů.¹⁰⁵ Militärveteranen-Verein zanikl v posledním roce 1. světové války – 29. 6. 1918.¹⁰⁶

Jak již bylo řečeno, Český Dub v padesátých letech 19. století zasáhlo několik požárů, z nichž nejničivější vypukl v roce 1858. Časté požáry vedly ve druhé polovině 19. století k pokusům o založení požárního sboru. To se obyvatelům města podařilo roku 1867, kdy byl založen dobrovolný hasičský sbor – **Freiwillige Feuerwehr**. Sbor byl složen ze zástupců obou národností. Účelem hasičského sboru bylo zřídit požární policii, obstarat ve městě požární a záchrannou službu a poskytnout pomoc v případě požáru v sousedství. V roce 1898 měl spolek 160 činných a 60 přispívajících členů.

Od šedesátých let se v českých zemích hojně rozvíjel nový typ tzv. konzumních (čili spotřebních) spolků. Posláním těchto sdružení bylo opatřovat pro své členy levnější potraviny a zboží ve standardní kvalitě. V Českém Dubě vznikly v krátké době po sobě dva takové spolky: **Consum- Verein „Selbsthilfe“** (Konzumní spolek „Svépomoc“) a **Allgemeine Consum- Verein** (Všeobecný konzumní spolek). První z nich vznikl v roce 1867, avšak o dva roky později se rozpadl kvůli nedostatku dobrovolných členských příspěvků. Všeobecný spotřební spolek působil mnohem déle. Byl založen koncem roku 1868 a jeho činnost byla ukončena až v roce 1887.¹⁰⁷

Od konce sedmdesátých let 19. století začaly ve městě vznikat tzv. výherní (loterní) spolky. Smysl těchto spolků spočíval v tom, že ze společného fondu nakoupily mnoho losů, z jejichž výher se mohli jejich členové obohatit.

¹⁰⁴ SCHILLER, *Böhmisch Aicha*, s. 159.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 152.

¹⁰⁶ SOKA S, *Okresní úřad Turnov*, Spolkový katastr č. 1432, kniha 118.

¹⁰⁷ SCHILLER, *Böhmisch Aicha*, s. 153 – 154.

Mezi první loterní spolky založené v Českém Dubě patřily **Losverein „Traube“** (Výherní spolek „Hrozen“), který působil v letech 1876 - 1902 a **Glücks- Verein „Biene“** (Výherní spolek „Včela“) založený roku 1879.¹⁰⁸ Oba měly na konci století kolem 50 členů.¹⁰⁹ Zakládání výherních spolků pokračovalo i v osmdesátých a devadesátých letech. Roku 1881 vznikl spolek **Los- Verein der Schmittschen Beamten** (Výherní spolek úředníků továrníka Schmitta), roku 1886 spolek **Losverein „Eiche“** (Výherní spolek „Dub“) a roku 1894 byl založen **Losverein „Stern“** (Výherní spolek „Hvězda“).¹¹⁰ Z dalších německých výherních spolků již jen jmenovitě: **Losverein „Glück auf“** (Výherní spolek „Hodně štěstí“) a **Losverein „Krone“** (Výherní spolek „Koruna“).¹¹¹

K významným kulturním uskupením ve městě patřil spolek divadelních ochotníků **Theater- Dilettanten- Verein** založený 27. února 1874. V prvních čtyřech letech existence spolku uspořádali ochotníci 37 představení a jejich činnost ještě vzrostla po postavení turnerské tělocvičny s divadlem v roce 1890. Dá se usuzovat, že tento spolek vznikl původně jako divadelní odbor německého tělovýchovného spolku Turnverein.

Německá spolková činnost ve městě se pilně věnovala oblasti školství a vzdělávání. Prvním spolkem zabývajícím se vysloveně školstvím se stal v říjnu 1875 **Schulkreuzer- Verein**. Náplň tohoto spolku spočívala v bezplatném poskytování knih, psacích a početních potřeb školákům (pouze) z německých škol. K získání prostředků na školní vybavení měly sloužit roční příspěvky, pokladničky vystavené v místních restauracích...

Nejvýznamnějším německým školským spolkem byl jistě **Deutscher Schulverein** (Německý školský spolek), německá obdoba Ústředí matice školské. Byl organizován jako svaz sjednocující velké množství místních skupin, jejichž posláním bylo schraňovat prostředky a investovat je do menšinového školství, tj. do německého školství na jazykových hranicích a v oblastech, kde žilo méně Němců než Čechů. Takovou oblastí Československo jako celek nepochybně bylo, i když z předešlých statistik víme, že v samotném městě v jistou dobu převážilo německé obyvatelstvo. Spolek v menšinové

¹⁰⁸ SOKA S, *Okresní úřad Turnov*, Spolkový katastr č. 1432, kniha 118.

¹⁰⁹ SCHILLER, *Böhmisch Aicha*, s. 157.

¹¹⁰ SOKA S, *Okresní úřad Turnov*, Spolkový katastr č. 1432, kniha 118.

¹¹¹ Státní okresní archiv Semily, *Okresní úřad Turnov : (1687), [1825], 1850 – 1945, [1925]*, Spolkový katastr č. 1432, kniha 122 (nestránkováno).

oblasti tedy mohl díky prostředkům, které celý svaz získával, stavět školní budovy, nakupovat školní pomůcky, vybavení tříd apod. Na Českodubsku nejprve vznikla roku 1881 místní skupina svazu **Böhmisch-Aicha – Oschitz**. Ta se v květnu 1884 přejmenovala na **Ortsgruppe Böhmisch-Aicha und Umgebung des deutschen Schulvereins** (Místní skupina německého školského spolku pro Český Dub a okolí).¹¹²

Se vzděláváním souvisel i spolek **Deutscher Fortbildungsverein** (Německý vzdělávací spolek), založený rovněž roku 1884. Posláním spolku bylo pravidelné čtení knih a pořádání přednášek. Díky úsilí tohoto spolku byla založena v Českém Dubě lidová knihovna. Osvětě a vzdělání se tradičně věnovaly i spolky čtenářské. Roku 1882 byl v Českém Dubě založen německý čtenářský spolek **Lesezirkel für Lehrer und Schulfreunde** (Čtenářský kroužek učitelů a přátel školy), který sdružoval 24 členů. Dále sem patří např. spolek **Lese- und Fortbildungsverein „Fortschritt“** (Čtenářský spolek „Pokrok“) působící v letech 1875 – 1934.¹¹³ Tovární úředníci měli také svůj čtenářský kroužek – **Lesezirkel der Fabriksbeamten**, založený již roku 1860. Spolek odebíral různé noviny a časopisy, které si mezi sebou jeho členové, zřejmě kvůli nedostatku spolkových místností, navzájem posílali. Koncem 19. století měl spolek 22 stálých členů.

Volně můžeme ke vzdělávacím spolkům přiřadit i stenografický spolek – **Deutsche Stenographen- Club „Gabelsberger“** – pořádající výukové kurzy těsnopisu. V letech 1891 až 1892 nejprve proběhl první seminář, na němž byli vycvičení instruktoři. Ti později vedli v rámci spolku, který se ustavil v roce 1893, jednotlivé stenografické lekce.¹¹⁴ Spolek zanikl roku 1935.

¹¹² SCHILLER, *Böhmisch Aicha*, s. 156 – 158.

¹¹³ SOKA S, *Okresní úřad Turnov*, Spolkový katastr č. 1432, kniha 118.

¹¹⁴ SCHILLER, *Böhmisch Aicha*, s. 152 – 163.

V Českém Dubě vznikaly i profesní spolky. Jedním takovým byl mistrovský spolek – **Werkmeister- Verein der Textilindustrie in Böhmisches Aicha und Umgebung** (Mistrovský spolek textilního průmyslu pro Český Dub a okolí), který byl založen roku 1893.¹¹⁵ Vznikl jako pobočka spolku **Reichenberger Werkmeister Vereine der Textil-Industrie** (Liberecký spolek mistrů textilního průmyslu) a v jeho náplni bylo např. další odborné vzdělávání členů, podpora v případě nemoci a zaopatření ve stáří. Koncem 19. století měl spolek 60 členů.¹¹⁶

Ke sklonku 19. století začaly v českých zemích vznikat spolky pečující o vzhled měst a obcí a podnikaly např. i různé turistické aktivity. O městskou zeleň a veškerou údržbu a okrasu města pečoval v Českém Dubě a přilehlém Zámeckém okrese německý okrašlovací spolek – **Anpflanzungs- und Verschönerungs- Verein in Böhmisches Aicha und Schlossbezirk**, který byl založen v roce 1885.¹¹⁷

Do mozaiky spolků zapadaly tradičně i zábavní spolky. V Českém Dubě působil např. **Geselligkeits- Verein „Edelweiss“** (Zábavní spolek „Ušlechtilost“), založený v roce 1887.¹¹⁸ Jak je již z názvu patrné, spolek chtěl pěstovat družnost a zábavu, avšak na patřičné úrovni. O to se koncem 19. století staralo 40 členů.¹¹⁹

Na přelomu 19. a 20. století působilo v Českém Dubě několik poboček významného německého spolku s nesporně nacionalistickým charakterem – **Bund der Deutschen in Böhmen** (Spolek Němců v Čechách), který bychom svým působením mohli přirovnat k českému spolku Národní jednoty severočeská. Šlo o svaz spolků, který zakládal své pobočky v různých oblastech českých zemích. Organizačně byl podobný také již zmíněnému spolku Schulverein. Jednotlivé místní skupiny získávaly finanční prostředky a poskytovaly je spolkům v menšinových oblastech, aby zde posílily pozice Němců (např. zakupovaly nemovitosti výhradně pro německé obyvatele apod.). V Českém Dubě existovaly dokonce tři spolky tohoto typu. Nejprve byl v roce 1895 založena mužská odnož spolku, roku 1908 následovala ženská a naposledy se zde roku 1910 konstituoval

¹¹⁵ SOKA S, *Okresní úřad Turnov*, Spolkový katastr č. 1432, kniha 118.

¹¹⁶ SCHILLER, *Böhmisches Aicha*, s. 163.

¹¹⁷ *Handbuch der Vereine*, s. 394.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 304.

¹¹⁹ SCHILLER, *Böhmisches Aicha*, s. 162.

okresní svaz místních spolků – **Bezirksverband Böhmisches Aicha des Bundes der Deutschen in Böhmen**.

Před první světovou válkou vznikl ve městě ještě jeden německý spolek **Deutscher Hausbesitzer Verein** (1909), čili spolek německých majitelů domů.¹²⁰

4.4.2. České spolky

V Českém Dubě ale nevzkvétal pouze německý spolkový život. Češi nezůstali dlouho pozadu, i když se nemohli opírat o přízeň místních průmyslníků. Rozvíjení občanských aktivit a českého národního hnutí v zemi je také vedlo k zájmu o spolkové aktivity. Podporu pro to mohli získat z okolí, od centrálních spolkových svazů apod.

Prvním českým spolkem založeným ve městě byl spolek **Sokol**. Spolu s Českou besedou patří mezi nejvýznamnější české spolky působící v Českém Dubě. Jelikož se mu bude věnovat následující kapitola, zmíním nyní jen základní údaje. Tělovýchovná jednota Sokol vznikla v Českém Dubě poprvé v roce 1865, ale tento pokus ztroskotal již za necelé tři roky. Sokolská myšlenka tu však nebyla zapomenuta a roku 1888 byla jednota obnovena. Náplní Sokola bylo především rozvíjet tělesnou a duševní zdatnost, ale činnost spolku se zaměřovala i na kulturní a osvětové aktivity.¹²¹

Centrem českého společenského života ve městě byla **Česká beseda**, založená roku 1869. Beseda, rovněž jako Sokol, posilovala národní hnutí: – pořádala různé zábavy, přednášky, rozpravy a další kulturní, vzdělávací a osvětové akce. Její členové pravidelně četli knihy a časopisy, k čemuž sloužila besední knihovna. Beseda zapůjčovala své prostory dalším českým spolkům a sdružením a podílela se na mnoha důležitých kulturně-politických akcích. Účastnila se např. tábora lidu na ještědských Pláních, který se konal 7. srpna 1870. Lokalitu shromáždění na svahu Hlubockého hřebene navrhli dělníci z Českého Dubu. Důvod byl jednoduchý – rovnocenná dosažitelnost pro účastníky žijící na obou stranách Ještědského hřebetu. Navíc toto místo už leželo na území převážně českého okresu Turnov, kde neplatila tak tvrdá policejní opatření jako

¹²⁰ SOKA S, *Okresní úřad Turnov*, Spolkový katastr č. 1432, kniha 118.

¹²¹ *Slavnostní list - Český Dub*, Turnov 1908, s. 2 - 3.

v okrese libereckém. Česká beseda se spolu se spolkem Svornost stala organizátorkou několikatisícového průvodu z Českého Dubu. Tábor lidu byl ukázkou solidarity dělníků české i německé národnosti. Na jeho programu nestály jen dělnické otázky, ale i projednávání vzájemných vztahů Čechů a Němců v oblasti. Shromáždění se účastnilo třicet tisíc lidí. Proto se řadí mezi nejmohutnější tábory lidu, které byly v českých zemích kdy uspořádány.¹²²

Mezi funkcionáři České besedy se objevili i zakladatelé Sokola v Českém Dubě, byli to např. Josef Uhlíř a Karel Illichman.¹²³ Na počátku devadesátých let 19. století byl jeden z nich – Jindřich Nožička, dokonce předsedou České besedy. Jednatel v tuto dobu byl Václav Vlach, který se po novém založení Sokola v Českém Dubě roku 1888 stal jeho starostou. Kumulace členství ve spolcích tu jistě nebyla výjimkou. Kdo se chtěl účastnit národního hnutí a českého společenského života, ten se nemusel omezovat jen na členství v jednom spolku.¹²⁴ Koncem devadesátých let 19. století měla Česká beseda 60 členů.¹²⁵

Dalším z českých spolků v Dubě bylo konzumní sdružení **Svornost**, působící v letech 1869 – 1880. Jeho činnost byla velmi podobná náplni již zmíněných německých konzumních sdružení.¹²⁶

Českodubští Češi se věnovali podpoře národního školství stejně pilně jako Němci, a proto zde založili rovněž několik spolků se vzdělavatelským a školským zaměřením. Roku 1883 byl ve městě založen místní odbor **Ústřední matice školské**¹²⁷ – o což se velmi zasloužila místní Česká beseda. Ústřední matice školská, stejně jako její německý protějšek – Deutscher Schulverein, vznikla v roce 1880 a plnila stejnou funkci. Vytvořila spoustu oblastních a místních spolků, které sbíraly prostředky pro podporu školství v menšinových oblastech.

¹²² KOŘALKA Jiří, Vznik socialistického dělnického hnutí na Liberecku, Liberec 1956, s. 195 – 211.

¹²³ SCHILLER, *Böhmisch Aicha*, s. 155.

¹²⁴ *Výletní listy Sokola jičínského*, Jičín 1892 (nestránkováno).

¹²⁵ SCHILLER, *Böhmisch Aicha*, s. 155.

¹²⁶ ANDĚL - TECHNIK, *Český Dub*, s. 56.

Nejvýznamnější ženou, která působila v Podještědí byla Karolína Světlá. Spisovatelka, která strávila mnoho času v obci Světlá pod Ještědem, se pro spolkový život v regionu stala velkou inspirací. Vznikaly zde i spolky, které se k ní přímo hlásily. Jedním z nich byl **Český školský spolek „Karolina Světlá“**, který vznikl v Českém Dubě po úmrtí spisovatelky roku 1900.¹²⁸

Další spolek, který souvisel se vzděláváním, bychom mohli zařadit k profesním spolkům. Byla jím **Učitelská jednota pro Český Dub a okolí**, která vznikla roku 1884.¹²⁹ Posláním tohoto uskupení bylo mimo jiné vzdělávání učitelů, a to prostřednictvím různých přednášek na pedagogická a vědecká témata. Jednota se skládala z 34 členů a jejím předsedou byl Josef Tvrzský (místní řídící učitel).¹³⁰ Jednatel učitelské jednoty Josef Adam byl zároveň členem výboru místního Sokola.¹³¹ Vzdělávání se pěstovalo i na konfesní bázi. Roku 1906 vznikl **Křesťansko – sociální vzdělávací spolek pro Český Dub a okolí**, v jehož popisu bylo vzdělávání dle křesťanských zásad. Pouze čtyřletou existenci měl vzdělávací spolek českodubské mládeže **Klub mladé generace „Pokrok“**. Působil v letech 1907 – 1911. Jeho funkcí bylo především vzájemné vzdělávání členů. Na počátku 20. století se vzdělávací a výchovná činnost na Českodubsku začala organizovat pomocí vyššího regionálního sdružení – **Vzdělávacího sboru okresu českodubského** (1907).¹³²

Stejně tak jako byla Ústřední matice školská protějškem německého spolku Deutscher Schulverein, existoval český protějšek svazu Bund der Deutschen in Böhmen, a to **Národní jednota severočeská**. V Českém Dubě vznikla roku 1885 nejprve její mužská skupina a o 11 let později zde byla založena i skupina ženská.¹³³

Spolkový zákon, který povoloval zakládání politických spolků, vešel v platnost sice už roku 1867, ale do venkovského prostředí začaly politické spolky pronikat většinou až koncem 19. století. Základnou mladočechů v Českém Dubě byl **Politický klub národní**

¹²⁷ SCHILLER, *Böhmisch Aicha*, s. 158.

¹²⁸ ANDĚL - TECHNIK, *Český Dub*, s. 57.

¹²⁹ *Handbuch der Vereine*, s. 364.

¹³⁰ SCHILLER, *Böhmisch Aicha*, s. 160.

¹³¹ *Výletní listy Sokola jičínského*, Jičín 1892.

¹³² SOKA S, *Okresní úřad Turnov*, Spolkový katastr č. 1432, kniha 118.

¹³³ ANDĚL - TECHNIK, *Český Dub*, s. 57.

strany svobodomyšlné pro okres českodubský, založený roku 1896. Spolek pravidelně pořádal lidová shromáždění a různé rozmluvy a přednášky, pro které byli speciálně najímáni řečníci. O pozici mladočechů ve městě svědčí vysoký počet členstva – spolek měl již ve svých počátcích 130 členů.¹³⁴

Podpůrné dělnické spolky zase sympatizovaly s politickými stranami sociálního typu. V Českém Dubě existovaly dva takové: **Národní dělnický spolek „Havlíček“**, založený 8. března 1901 a **Jednota pracujících lidu**, založená 1902. Cílem obou spolků bylo získávat finanční prostředky a poskytovat je členům v případě nouze.

V předešlém přehledu německých spolků pozorný čtenář jistě postrádal alespoň jediného zástupce hospodářských spolků. Koncem 19. století byly hospodářské spolky v českých zemích hojně rozšířené a těšily se velké oblibě. Ani Český Dub nebyl výjimkou. Hospodářské spolky tu však zakládali pouze Češi, což vyplývá z povahy národnostního rozložení na Českodubsku. Zatímco Němci tvořili především vyšší sociální vrstvy městského obyvatelstva, zemědělské zázemí oblasti tvořily české venkovské vrstvy. I ty se chtěly spolčovat a město Český Dub, ač průmyslové, se tak stalo základnou hned několika důležitých hospodářských spolků.

Roku 1886 byl založen **Okresní spolek hospodářský v Českém Dubě**,¹³⁵ fungující do roku 1924.¹³⁶ Tento spolek se staral o rozšiřování zemědělských znalostí a zkušeností a o podporu různých hospodářských odvětví. Členská základna spolku byla velmi široká – až 180 členů.¹³⁷ O intenzivní agrární práci v regionu svědčí i vznik **Okresního agrárního svazu v Českém Dubě** (1910), který se staral o šíření hospodářských znalostí a o podporu zemědělského a lesnického hospodářství.¹³⁸

V obou naposledy zmíněných případech šlo o regionální svazy nadřazené místním spolkům. Takovým bylo i **Okresní sdružení chovatelů hospodářského zvířectva v Českém Dubě** založené roku 1911.¹³⁹

¹³⁴ SCHILLER, *Böhmisch Aicha*, s. 164.

¹³⁵ *Handbuch der Vereine*, s. 357.

¹³⁶ SOKA S, *Okresní úřad Turnov*, Spolkový katastr č. 1432, kniha 118.

¹³⁷ SCHILLER, *Böhmisch Aicha*, s. 161 – 162.

¹³⁸ SOKA S, *Okresní úřad Turnov*, Spolkový katastr č. 1432, kniha 118.

¹³⁹ SOKA S, *Okresní úřad Turnov*, Spolkový katastr č. 1432, kniha 121.

Na vzniku zemědělských spolků se v Českém Dubě podílela i mládež. Bylo tomu především na počátku 20. století, kdy vznikly spolky **Okresní sdružení dorostu českého venkova v Podještědí** (1908) a **Místní skupina Sdružení venkovské mládeže v Čechách pro Český Dub a okolí** (1909). Oba byly zřejmě napojeny na agrární stranu, i když stanovy prvního z nich jasně hovoří o tom, že jeho činnost se ubírá směrem vzdělávání členstva a zlepšování materiálního a sociálního postavení českého živnostnictví a zemědělství, avšak bez politického působení.

Specializovaným spolkem se zaměřením na chovatelství byl **Včelařský spolek pro okres českodubský** založený roku 1908.¹⁴⁰

Oblibě se v Českém Dubě kromě hospodářských těšily i živnostenské spolky. V roce 1883 byla ve městě založena **Řemeslnicko-živnostenské beseda**,¹⁴¹ a v následujících letech tu vznikla dokonce dvě regionální živnostenská sdružení. Jako první byl roku 1890 založen **Živnostenský spolek pro okres českodubský**, který měl úctyhodnou členskou základnu o 170 členech¹⁴² a druhým byla **Filiálka zemského svazu živnostníků a obchodníků v Čechách**, založená 21. února 1911. V její náplni bylo zakládání úvěrových, výrobních aj. družstev; podpora v případě nouze a poskytování příspěvků nemajetným.

Hovořili jsme o tom, že průmysl v Českém Dubě byl především v německých rukou. Počátkem 20. století však v tomto městě začali i Češi pronikat na vyšší posty v oblasti průmyslu. Roku 1913 již dokonce pocítili čeští tovární podnikatelé ve městě potřebu sdružovat se a pomoci si navzájem, a proto založili podpůrný spolek – **Svaz českých textilníků v Českém Dubě**.¹⁴³

¹⁴⁰ SOKA S, *Okresní úřad Turnov*, Spolkový katastr č. 1432, kniha 118.

¹⁴¹ *Handbuch der Vereine*, s. 221.

¹⁴² SCHILLER, *Böhmisch Aicha*, s. 163.

¹⁴³ Státní okresní archiv Semily, *Okresní úřad Turnov : (1687), [1825], 1850 – 1945, [1925]*, Spolkový katastr č. 1432, kniha 119 (nestránkováno).

5. Tělovýchovná jednota Sokol pro Český Dub a okolí

V první kapitole jsem se mimo jiné zabývala strukturou sokolské organizace, kterou bychom mohli zjednodušit v pyramidu. Nejširší základnu tvořily sokolské jednoty, které se dále sdružovaly v regionální centra – župy, podřízené nejvyššímu sokolskému orgánu – České obci sokolské. Tento systém procházel vývojem a musel být pracně vybudován. Díky němu mělo sokolské hnutí pevné základy a mohlo spolehlivě fungovat. Proto se v této kapitole budu nejprve věnovat župnímu zařazení českodubského spolku Sokol.

5.1. Krkonošská a ještědská sokolská župa

V období, kdy byl sokolský spolek v Českém Dubě založen poprvé (1865 – 1867) ještě župy neexistovaly. Začaly vznikat až od osmdesátých let 19. století.

Po svém obnovení roku 1888 přistoupil českodubský Sokol k **Sokolské župě krkonošské**.¹⁴⁴ Následujícího roku uspořádala Krkonošská župa do Českého Dubu výlet. Župní výlety pro danou lokalitu znamenaly vždy velkou událost. Kromě společného pochodu všech zúčastněných jednot z blízkého dopravního spojení (v tomto případě Sychrov) do místa určení (Český Dub) je doprovázely další kulturní aj. akce...¹⁴⁵ Rámcový program sokolského – župního – výletu můžeme demonstrovat např. na pořádku výletu Sokolské župy krkonošské do Českého Dubu v červnu 1892:¹⁴⁶

- 7.30 – shromáždění jednot na nádraží v Hodkovicích
- oficiální uvítání župy v Českém Dubě před budovou České besedy ostatními spolky
- rozchod a umístění k obědu v hostincích
- prohlídka města
- 13.30 – seřazení všech spolků před Besedou
- vycházka do zahrady sokola Václava Bartoše za doprovodu hudby
- 18.00 – společný návrat do České Besedy

¹⁴⁴ Státní okresní archiv v Liberci, *Sokol Český Dub, Sokol Českodubský za prvních 25 let své činnosti*, přednáška u příležitosti jubilejní slavnostní schůze, autor MUDr. Vladislav Kurka, 1913, karton 7.

¹⁴⁵ Státní okresní archiv v Liberci, *Sokol Český Dub, Oběžník* – 1889, karton 6.

- po 19. 00 – odjezd sokolů na povozech zpět na hodkovické nádraží

Zde si můžeme povšimnout roli místní České besedy, jejíž funkci jsem naznačila v předchozí kapitole. Byla v podstatě místem, do něhož se soustředil český společenský život v Českém Dubě.

Kromě českodubského Sokola spadalo v roce 1893 pod Krkonošskou župu dalších 24 spolků, z nichž můžeme jmenovat např. jednoty ze Železného Brodu, Jablonce nad Jizerou, Jičína, Jilemnice, Liberce, Nové Paky, Turnova atd.¹⁴⁷ Koncem devadesátých let počet jednot v Sokolské župě krkonošské závratně vzrostl a přiblížil se k sedmdesáti.¹⁴⁸ Organizace takového množství jednot z rozličných míst nebyla snadná, a proto začalo několik činovníků župy (vesměs z Turnova) přemýšlet o jejím rozdělení. Byli to Matěj Kotátko, Antonín Martinec, František Holina a Maxa Verich. O vyčlenění nových žup usilovali od roku 1897 a na valné hromadě 12. března 1898 v Turnově již pohrozili odstoupením, pokud župa nebude rozdělena. Tyto návrhy však stále narážely na neústupnost župního náčelníka Jana Jand'ourka, kterého k rozhodnému kroku přesvědčila až výzva České obce sokolské. Poté prohlásil, že nespokojené jednoty mohou ze župy vystoupit, čehož využily především spolky ze severní části župní oblasti.

Na valné hromadě v květnu roku 1899 z Krkonošské župy oficiálně vystoupilo 23 sokolských jednot, které se rozdělily do dvou nových žup – jičínské (9 jednot) a ještědské (14 jednot). Od té doby byla Tělovýchovná jednota Sokol pro Český Dub a okolí členkou **Sokolské župy ještědské**. Spolu s ní sem patřily jednoty: – Alšovice, Hrubý Rohozec, Hodkovice, Huntířov, Jablonec nad Nisou, Liberec, Lišný, Hoření Paseky, Roudný – Frýdštejn, Skuhrov, Turnov, Malá Skála a Vyskeř. Celkem měla nová župa ve svých počátcích 852 členů.¹⁴⁹

¹⁴⁶ Státní okresní archiv v Liberci, *Sokol Český Dub*, Plakát – 1892, karton 1.

¹⁴⁷ Státní okresní archiv v Liberci, *Sokol Český Dub*, *Seznam jednot sdružených v župu Krkonošskou* – J. Jand'ourek, Lomnice 1893, karton 5.

¹⁴⁸ NESVADBA Josef, *Půl století naší župy* In: *Ještědský sokol*, roč. 1., č. 1., Liberec 1948, s. 3.

¹⁴⁹ Tamtéž.

Na návrh Maxy Vericha a Františka Šéfra získala Ještědská župa přízvisko „Beneše Heřmanova“ – podle hrdiny *Rukopisů královédvorského a zelenohorského*. Tento název zanikl až po první světové válce, kdy byla veřejností přijata pravda o nepravosti *Rukopisů*. Název „ještědská“ vymyslel František Žák.¹⁵⁰

Na první valné hromadě Sokolské župy ještědské byl zvolen župní výbor v tomto složení:

- ✓ starosta – František Žák (řídící učitel, Voděrady)
- ✓ náměstek starosty – MUDr. Josef Lamač (doktor, Turnov)
- ✓ jednatel – Jan Finke (učitel, Voděrady)
- ✓ náčelník – František Šéfr (truhlář, Turnov)
- ✓ pokladník – František Frydrych (obchodník, Turnov)
- ✓ zapisovatel – Maxa Verich (advokátní úředník, Turnov)
- ✓ účetní dozorcí – Ludvík Roubíček¹⁵¹ (účetní Okresní hospodářské záložny, Český Dub), Matěj Kořátko (obchodník, Turnov) a Maxa Verich.

Do druhé světové války se ve funkci starosty župy vystřídali ještě tito muži: – Václav Kulich (rada Okresního úřadu, Turnov), Jan Mlejnek¹⁵² (učitel, Český Dub) a Alois Vaňura (obchodník, Liberec). Od roku 1911 přibyla nová župní funkce – ženská náčelnice. Tou se stala náčelnice českodubského Sokola Marie Kolomazníková.

Sokolská župa ještědská prošla postupným růstem. Ten byl zpočátku poměrně pozvolný: – roku 1914 měla 26 jednot, roku 1938 již však 56 jednot a 6 poboček. Největšího nárůstu se dočkala až ke sklonku svého působení – v roce 1948 se rozrostla na 110 jednot.¹⁵³ Během své existence uspořádala Ještědská župa mnoho výletů, cvičení a župních sletů. Účastnila se rovněž všesokolských sletů (viz obr. 2¹⁵⁴). Jedno z jejích nejslavnějších cvičení bylo uspořádáno v Českém Dubě roku 1919 u příležitosti výročí vzniku republiky (viz obr. 3¹⁵⁵).

¹⁵⁰ Původně aktivní člen Sokola v Českém Dubě, v době vzniku župy člen Sokola Roudný – Frýdštejn.

¹⁵¹ Náčelník českodubského Sokola.

¹⁵² Byl též starostou českodubského Sokola.

¹⁵³ NESVADBA Josef, *Půl století naší župy*, s. 3.

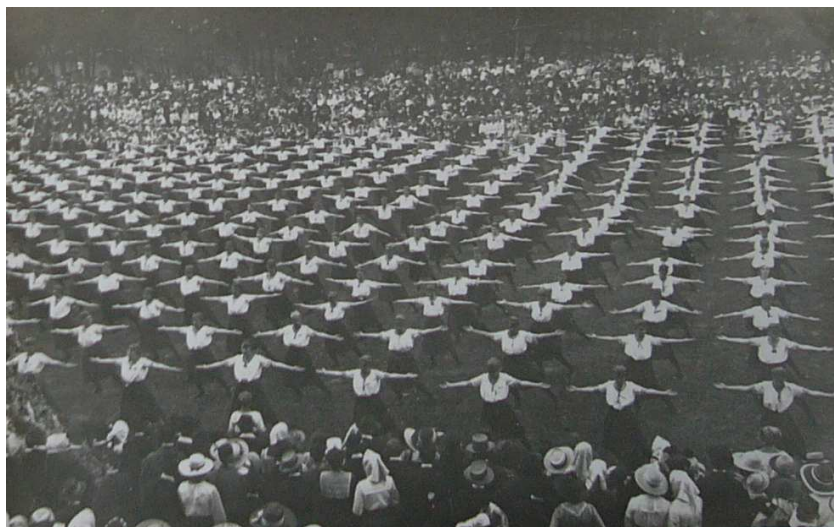
¹⁵⁴ Státní okresní archiv v Liberci, *Sokol Český Dub*, Fotografie – všesokolský slet roku 1920, karton 6.

¹⁵⁵ Státní okresní archiv v Liberci, *Sokol Český Dub*, Fotografie – župní cvičení v Českém Dubě 1919, karton 6.

Ze statistik za rok 1912 se dozvídáme, že župa v tomto roce uspořádala 49 výletů, 5 veřejných cvičení a v jednotách proběhlo celkem 1818 cvičebních hodin. Rozloženo do jednoho roku to byl v předválečném období obdivuhodný počet. Činnost župy se však nesoustředila jen na cvičební aktivity, ale rovněž se ubírala i výchovným směrem. Vzdělavatelský sbor Sokolské župy ještědské vznikl roku 1909 a v roce 1912 uspořádal 64 přednášek, 13 debatních večerů, 38 plesů, 30 akademií a besídek, 17 divadelních představení atd.¹⁵⁶

Obrázek 2: Průvod všesokolského sletu – 1920

Obrázek 3: Župní cvičení v Českém Dubě – 1919

¹⁵⁶ Státní okresní archiv v Liberci, *Sokol Český Dub*, Novinový výstřižek – Příloha k Listům Pojizerským č. 5, Turnov 16. 2. 1913, karton 1.

5.2. Dějiny Sokola Český Dub 1865 – 1918

5.2.1. První pokus o založení spolku 1865 – 1867

Sokolská jednota vznikla v Českém Dubě poprvé roku 1865. V tuto dobu již ve městě existovaly dva významné německé spolky – Deutscher Gesang- und Musikverein (1862) a Deutscher Turnverein (1864). Češi se nechali zdejším německým spolkovým životem inspirovat a založili si vlastní spolek. Iniciátory těchto snah byli: Jindřich Nožička, Florian Rychtr, Josef Kouble, Josef Uhlíř, Josef Žák, Kristian Mužák a Antonín Lorenz. Uvedení muži se rozhodli, že v Českém Dubě založí tělovýchovný spolek Sokol. Velmi je v tom podporovala turnovská sokolská jednota. Inspirování jejími stanovami vypracovali zakladatelé spolku první podobu stanov.¹⁵⁷ Několikrát je neúspěšně zasílali ke schválení, až jim byly koncem roku 1865 schváleny.¹⁵⁸ První správní výbor spolku, **Sokol v Českém Dubě**, vypadal následovně:

- ✓ starosta – Josef Uhlíř (notář)
- ✓ náměstek starosty – Josef Žák (stavitel)
- ✓ jednatel – Jindřich Nožička (okresní tajemník).¹⁵⁹

Hned zpočátku začaly českodubský Sokol podporovat jednoty z Mladé Boleslavi a Mnichova Hradiště. Mezi sokolskými jednotami však nebyly dobré vztahy žádnou zvláštností. Stejně tak nebyla v šedesátých letech 19. století výjimečná spolupráce českých a německých spolků. Českodubský Sokol udržoval přátelské styky např. s místními spolky Deutscher Turnverein a Deutscher Gesang- und Musikverein.

¹⁵⁷ *Slavnostní list* – Český Dub, Turnov 1908, s. 1 – 2.

¹⁵⁸ Státní okresní archiv v Liberci, *Sokol Český Dub*, Složka – *Paměti Sokola Českodubského z let 1860*, oddíl – Stanovy, karton 5.

¹⁵⁹ *Slavnostní list*, s. 2.

Ředitel pěveckého spolku Josef Czumpelik (rovněž člen spolku Turnverein) pro Sokol dokonce napsal píseň – polku s názvem *Smáli se*,¹⁶⁰ jejíž notový záznam opatřil pěkně výtvarně zpracovanou obálkou (viz příloha 1). Dobré vztahy mezi tímto spolkem a Sokolem v polovině šedesátých let dokládá mimo jiné pozvání na produkci pěveckého spolku, v němž Czumpelik použil oslovení: „*Milý spolku Sokole*.“¹⁶¹ Kromě uvedených spolupracoval Sokol i s místním spolkem vojenských vysloužilců.¹⁶²

Jako první cvičitel působil v Českém Dubě Jan Svoboda z mladoboleslavské sokolské jednoty, který měl za úkol během dvou týdnů naučit zdejší sokoly cvičit a připravit další cvičitele.¹⁶³ První letní cvičiště se nacházelo ve dvoře domu paní Tamlerové vedle hostince p. Martina, v němž se sokolové scházeli k poradám a schůzím.¹⁶⁴

Spřátelené jednoty z Mladé Boleslavi a Mnichova Hradiště uspořádaly 9. 7. 1865 do Českého Dubu výlet. Spolu s místními sokoly je uvítal i zdejší spolek Turnverein. Tato bezprostřední spolupráce turnerského a sokolského spolku byla možná pouze v první fázi založení Sokola.

První pokus o založení sokolské jednoty v Českém Dubě ztroskotal roku 1867. Jednou z posledních zpráv o spolku je dopis od Miroslava Tyrše vybízející k účasti na výletu pražského Sokola na Hrubou Skálu z 9. 7. 1867.¹⁶⁵ Důvodů, proč byla činnost Sokola tak záhy ukončena, uvádějí prameny několik: – malý počet členstva, nedostatek prostředků a spolkových místností, nedokonalé pochopení sokolské myšlenky apod.¹⁶⁶ *Slavnostní list* zároveň jako jeden z důvodů uvádí: „...přítomnost několika Němců, kteří se později stali přítěží pro ryze český spolek.“¹⁶⁷ a nedostatek podpory venkova.

¹⁶⁰ Státní okresní archiv v Liberci, *Sokol Český Dub, Šedesátiletí Tělocvičné jednoty Sokol v Českém Dubě*. Výňatky z kroniky - strojopis, 1933, karton 5.

¹⁶¹ Státní okresní archiv v Liberci, *Sokol Český Dub, Složka – Paměti Sokola Českodubského z let 1860*, Dopis Josefa Czumpelika z 31. 1. 1867, adresát Sokol Český Dub, karton 5.

¹⁶² *Výletní listy Sokola jičínského*, V Jičíně, 19. 6. 1892.

¹⁶³ Státní okresní archiv v Liberci, *Sokol Český Dub*, Dopis – autor Jan Svoboda, 23. 8. 1865, karton 5.

¹⁶⁴ Státní okresní archiv v Liberci, *Sokol Český Dub, Složka – Paměti Sokola Českodubského z let 1860*, oddíl: Oběžníky, 1865, karton 5.

¹⁶⁵ *Slavnostní list*, s. 2.

¹⁶⁶ SOKA L, *Sokol Český Dub, Šedesátiletí Tělocvičné jednoty Sokol v Českém Dubě*.

¹⁶⁷ *Slavnostní list*, s. 2.

5.2.2. Obnovení spolku Sokol v Českém Dubě

1. desetiletí: 1888 – 1898

Sokolská myšlenka se z Českého Dubu nevytratila a znovu se probudila roku 1888. Impulesem k tomu byla návštěva amerických sokolů v Turnově roku 1887, která byla spojená s oslavami 25. výročí založení turnovské sokolské jednoty.¹⁶⁸ Při této příležitosti se konala velká slavnost, které se účastnili i lidé z Československa. Mezi nimi se nacházeli mladí českoslovenští ochotníci, kteří se sokolstvem nechali inspirovat. Po svém návratu se rozhodli začít společně cvičit. Vyrobili si jednoduché náčiní a začali se scházet ve Starém Dubě v hostinci u Roubíčků.¹⁶⁹

Na aktivity tohoto volného sdružení byly po nějaké době upozorněny úřady a četnictvo. Proto začali cvičenci vyjednávat s místní Českou besedou, zda by si u ní nemohli zřídit tělocvičný odbor. Jednání nebyla úspěšná, a tudíž začali přemýšlet o založení vlastního spolku. Důležitou roli při tom hrálo navázání přátelských styků s nedávno založeným libereckým Sokolem (1886),¹⁷⁰ k čemuž došlo na slavnosti Ústřední matice školské ve Starém Dubě roku 1887.¹⁷¹

Zanedlouho se okruh dubských cvičenců neformálně konstituoval jako spolek. Každých 14 dní pak do Starého Dubu docházeli liberečtí cvičitelé předcvičovat a naopak zdejší cvičenci chodili přes Ještěd cvičit do liberecké jednoty. Nutná byla už jen registrace nového spolku, jejíž podmínkou bylo schválení stanov.¹⁷²

¹⁶⁸ Státní okresní archiv v Liberci, *Sokol Český Dub*, Novinový výstřižek – *Hlas Sokola*. List vydaný na památku 25tiletého založení jednoty Sokol v Turnově, Turnov 1887, karton 4.

¹⁶⁹ *Slavnostní list*, s. 3.

¹⁷⁰ MELANOVÁ Miloslava, *Česká menšina v Liberci před první světovou válkou* In: Fontes Nissae, 2000/I., Liberec 2000, s. 97.

¹⁷¹ SOKAL, *Sokol Český Dub, Šedesátiletí Tělocvičné jednoty Sokol v Českém Dubě*.

¹⁷² *Slavnostní list*, s. 3.

Stanovy byly v červenci roku 1888 zaslány na okresní hejtmanský úřad do Turnova s žádostí o povolení spolku.¹⁷³ Kladná odpověď dorazila za měsíc – 21. 8. 1888.¹⁷⁴ Na 16. září roku 1888 proto mohla být, do místnosti Sokola v České besedě, svolána první valná hromada spolku **Tělocvičná jednota Sokol pro Český Dub a okolí**, na jejímž programu stálo přijímání členů a volba výboru.¹⁷⁵ Ten měl následující složení:¹⁷⁶

- ✓ starosta – Václav Vlach (notář)
- ✓ místostarosta – František Žák (učitel)
- ✓ náčelník – Ludvík Roubíček (hostinský)
- ✓ pokladník – Josef Adam (učitel)
- ✓ jednatel – František Rameš (učitel)
- ✓ pobočník – Josef Illichman (obchodník)
- ✓ účetní – Raimund Illichman
- ✓ správce domu a místonáčelník – František Lhota
- ✓ cvičitelský sbor: L. Roubíček, F. Žák, F. Tumlíř, F. Lhota, Jan Bradáč a Josef Bradáč.

Ani druhý začátek Sokola však nebyl jednoduchý. Činnost spolku byla omezována nedostatkem prostředků a spolkových místností. V těchto obtížných začátcích Sokolu velmi pomohla Česká beseda, která bezplatně poskytla jednu ze svých místností pro schůze a dvůr přilehlý k besednímu domu k letnímu cvičení. Další pomoci se jednota dočkala i od libereckého Sokola, který daroval tělocvičné nářadí. Pro zimní cvičení byla pronajata místnost od Josefa Červy „na Barevně“, avšak cvičit se zde mohlo pouze v době od 26. 10. do 4. 12. 1888. Tato místnost se totiž nedala dostatečně vytopit, a tak byli sokolové od prosince 1888 do dubna 1889 nuceni omezit svou činnost jen na pravidelné pěvecké schůzky.¹⁷⁷

¹⁷³ Státní okresní archiv v Liberci, *Sokol Český Dub*, Žádost o povolení stanov – Český Dub 20. 7. 1888, karton 4.

¹⁷⁴ Státní okresní archiv v Liberci, *Sokol Český Dub*, Dopis – autor: okresní hejtmanský úřad, Turnov 21. 8. 1888, karton 4.

¹⁷⁵ Státní okresní archiv v Liberci, *Sokol Český Dub*, Oběžník – 1888, karton 4.

¹⁷⁶ *Slavnostní list*, s. 3.

¹⁷⁷ SOKA L, *Sokol Český Dub, Sokol Českosobucký za prvních 25 let své činnosti*.

Prvním výletem Sokola bylo noční pochodové cvičení do Smržova 13. 10. 1888.¹⁷⁸ Poprvé spolek veřejně vystoupil 2. prosince 1888 u příležitosti čtyřicátého výročí nastoupení císaře Františka Josefa I. na habsburský trůn. Slavnostního průvodu se účastnilo 20 členů ve stejnokrojích.¹⁷⁹

Ve vývoji spolku od nového založení roku 1888 už jen zřídka nalézáme projevy česko-německého porozumění. Hned v prvním roce se sokolové setkali s potížemi, způsobenými německou stranou – když jim němečtí majitelé domů nechťeli poskytnout žádnou místnost k uspořádání plesu. Továrník Blaschke dokonce výslovně zakázal p. Linkovi, aby jednotě zapůjčil taneční sál.¹⁸⁰ Takto vypadá hodnocení události z českého pohledu po dvaceti letech: „*Již tenkrát v prvním roce založení jednoty začala ta „lásky“ našich sousedů k Sokolu se jevit.*“¹⁸¹

I když v zimě proběhlo kvůli absenci vhodných místností málo cvičebních hodin, byla jednota již ve druhém správním roce – v srpnu 1889 – schopna účasti na župním cvičení v Jilemnici. Vysláno sem bylo 22 členů v kroji, z čehož se deset přímo účastnilo cvičení. Posléze se zimní cvičiště přesunulo do Starého Dubu k Ludvíku Roubíčkovi. Výhodou bylo, že Roubíček místnost poskytl zdarma, což platilo i o letním cvičišti na zahradě (sokola) Václava Havla.¹⁸²

Okázalé slavnosti připravili českodubští sokolové roku 1890 při příležitosti šedesátých narozenin ženy, která měla k Podještědí velmi vřelý vztah – Karolíny Světlé. Zajímavý je dopis, který spisovatelka sokolům zaslala jako odpověď na jejich blahopřání k narozeninám. Text překypuje vlastenectvím v soudobé rétorice a naráží i na to, v jakém postavení se Sokol v Českém Dubu nacházel: „*Přemýšlí-li Čech o nynějších trudných poměrech, tož obrací konečně zachmuřený zrak s pableskem nadějným k trojhvězdě na národní našem obzoru. Jestliť to Sokolstvo, učitelstvo a rolnictvo. (...) Nezatajuji si nikterak, že Vaše postavení jest jedno z nejtěžších, že Vám bude potřeby více síly a odhodlanosti než v místech jiných, nýbrž i zvláštní opatrnosti, chladnokrevnosti a sebezapření. (...) Ano, Vy ho nedáte v šanc ten věkovitý, velebný náš*

¹⁷⁸ Státní okresní archiv v Liberci, *Sokol Český Dub, Přehled, datum a výpočet různých podniků „Sokola“ českodubského za prvních 25 let jeho činnosti*, sestavil V. Kurka, 1913, karton 7.

¹⁷⁹ Státní okresní archiv v Liberci, *Sokol Český Dub*, Náčelnická zpráva, 1889, karton 6.

¹⁸⁰ SOKA L, *Sokol Český Dub, Sokol Českodubský za prvních 25 let své činnosti*.

¹⁸¹ *Slavnostní list*, s. 3.

*Ještěd! Vědí to naši odpůrcové a chrání se zjevně ukázati chuť jej mocně stéci, avšak obcházejí jej liščími kroky a skrytými stezkami (...), očekávající, že jim prospěchářství neprobudilých jeho rodáků k tomu podá zrádně ruku. Vám za tou příčinou připadá snad nejzávažnější stráž z celé vlasti: zápas s nepřítelivcem všestranně na něj připraveným a s neuvědomělostí a snad i s pohodlným sobectvím pokrevenců. (...)*¹⁸³

Na valné hromadě 11. května 1890 pronesl učitel Ladislav Číla proslov, v němž vyzýval bratry sokoly k založení fondu pro zbudování vlastní tělocvičny, jelikož cvičení v prozatímně vypůjčených místnostech bylo nepohodlné a málo reprezentativní. Členové spolku toužili mít vlastní budovu, která by mohla plnit stejnou funkci jako dům České besedy, tedy být střediskem českého spolkového a společenského života. Návrh byl odsouhlasen a ihned se začalo se získáváním prostředků pro zbudování vlastního sokolského „stánku“.¹⁸⁴ Správní výbor dal vytisknout letáky, které vybízely obyvatele města a okolí k pomoci.

Text letáku svědčí o podobě národní agitace zdejších sokolů, a proto z něj část ocitují: *„Přátelé! Rodáci drazí! Od dob nejstarších bylo národu našemu zápasiti o rodnou půdu na všech stranách drahé vlasti naší s živly nepřátelskými. (...) Aby národ opět nabyl síly tělesné i statečnosti duševní, aby opět se stal nepřemožitelným, obrácen záhy zřetel ku tělocviku. Vstoupily v život jednoty sokolské. V těch tužilo členstvo síly své a osvojovalo si vlastnosti mužné: přímost, rozhodnost, neohroženost, vytrvalost. Vyšli z řad sokolských a vycházejí stále muži, jenž jsou předními činiteli v národní naší organizaci. (...) I snažíme se, aby naše členstvo činné bylo četné, aby pěstovati se mohl tělocvik všestranně, důkladně. Pak z řad našich vycházejí budoucí muži pro vlast a národ nadšení, junáci hrdí na to, že jsou Čechové. Aby však práce tato marná nebyla, aby „Sokol“ náš (...) měl budoucnost zabezpečenou, musí mít útulek, musí míti budovu důstojnou této myšlénky – vlastní tělocvičnu v Českém Dubě.“*¹⁸⁵

Naléhavost textu ukazuje, jaký význam byl Sokolu přičítán. Zároveň naznačuje situaci českých spolků ve městě. Cestu ke svému rozvoji měly svízelnější než německé.

¹⁸² SOKA L, *Sokol Český Dub, Sokol Českosobucký za prvých 25 let své činnosti*.

¹⁸³ *Slavnostní list*, s. 3.

¹⁸⁴ SOKA L, *Sokol Český Dub, Sokol Českosobucký za prvých 25 let své činnosti*.

Němci nedovolili pronájem, či prodej svých nemovitostí a výstavba nového domu byla finančně náročná. Proto trvalo ještě mnoho let, než se záměr – zbudovat si vlastní tělocvičnu – vydařil.

Českodubští sokolové si neschovávali své tělesné umění jen do propůjčených místností a zahrad, ale brzy začali ukazovat výsledky své práce na veřejnosti. Na lokální úrovni se taková událost nazývala veřejným cvičením. Lidé tak měli možnost nejen shlédnout pohledné cvičební sestavy, ale také se pobavit a občerstvit. Vždy se jednalo o malý svátek, kterého se účastnilo mnoho hostů z okolí. Tyto slavnosti se nesly v národním duchu. Sokol zde měl prostor nejen pro demonstraci tělesné a duševní zdatnosti svých členů, ale i pro národní agitaci.

První veřejné cvičení českodubských sokolů se konalo 7. září 1890 a byla k němu přizvána i spřátelená liberecká jednota.¹⁸⁶ I když bylo ten den velmi chladno, přišlo se na sokoly podívat mnoho diváků. Události se zúčastnily spolky vojenských vysloužilců a dobrovolných hasičů z města i okolí. Dokonce sem byli přizváni i českodubští turneři. Podle zprávy náčelníka však pozvání odmítli, což ukazuje na to, že vztah Sokola a spolku Turnverein se od šedesátých let 19. století výrazně změnil.¹⁸⁷

Cvičení vzbudilo u německého obyvatelstva silné reakce. Ve varnsdorfském listu *Abwehr* vyšel článek ostře kritizující sokolskou slavnost.¹⁸⁸ V podstatě šlo především o výsměšné poznámky zaměřené na českou nekulturnost – sokolové zde byli označeni za „Hanswursty“.¹⁸⁹ Článek byl českodubskými sokoly považován za urážející, a proto se rozhodli, že na redakci listu podají trestní oznámení. Na radu právníka si to však brzy rozmysleli: – prý by bylo bláhové očekávat, že porota odsoudí německou redakci za článek proti Čechům. Po události rezignoval starosta spolku Václav Vlach na svou funkci ve výboru a na jeho místo byl v říjnu zvolen Václav Havel.¹⁹⁰

¹⁸⁵ Státní okresní archív v Liberci, *Sokol Český Dub*, Leták – 1890, karton 6.

¹⁸⁶ *Slavnostní list*, s. 3.

¹⁸⁷ Státní okresní archív v Liberci, *Sokol Český Dub*, Zpráva náčelníka jednoty L. Roubíčka o 1. veřejném cvičení a o mimořádné valné hromadě, 17. 10. 1890, karton 6.

¹⁸⁸ *Abwehr*. Politisches Lokal- und Provinzialblatt, Nr. 75, Jahr 20., Warnsdorf 17. 10. 1890, s. 5.

¹⁸⁹ Šlo o spojení slov Hans [Honza – český Honza, hloupý Honza] a Wurst [salám, uzenina, vuřt] naznačující českou selskost a nekulturnost.

¹⁹⁰ SOKA L, *Sokol Český Dub, Sokol Českodubský za prvních 25 let své činnosti*.

Od konce podzimu do začátku jara bylo pořádání venkovních akcí omezené, takže se činnost spolku soustředila na usilovné cvičení, jelikož ho čekala příprava na nejvýznamnější sokolskou akci – druhý všesokolský slet (1891). Českodubská jednota na slet vyslala 20 členů v kroji a osm cvičenců, kteří zároveň se účastnili prostného i nářadového cvičení.¹⁹¹

V srpnu roku 1891 byla ukončena poslední spolupráce s německými spolky. Jednalo se o spolek vojenských vysloužilců, s nímž ještě dosud Sokol udržoval přátelské styky. Zápis z výborové schůze 27. 8. 1891 o tom hovoří jasně: „*Výbor Sokola bere na vědomí, že spolek vojenských vysloužilců v Českém Dubě úmyslně nepozval Sokol ku výroční slavnosti. (...) Dnes pro nás vysloužilci již neexistují.*“¹⁹²

Většinu roku 1891 strávil v Českém Dubě šestnáctiletý Otokar Pinsker z Liberce. Pracoval zde jako praktikant na poštovním úřadě. I když pocházel ze smíšené rodiny, velmi ho to táhlo k české společnosti a v německé se necítil příliš dobře. O tom se můžeme dočíst v několika sešitech deníků, které po sobě zanechal. Mladý Otokar ve svých denících nezapřel spisovatelské ambice. Takto např. popsal oslavy Vzkříšení 28. 3. 1891: „*Nejvíce z celého průvodu mi utkvěli v paměti Sokolové. Jak se tu vyjímaly ty řady statných Sokolů, jak čněly péra do vzduchu, jak vlál ten červenobílý prapor nad hlavami bujarých Sokolů. A na temeni znak, sokol sivý s rozpjatýma křídly. Ach, přál bych si tak vidět několik set bratrů v řadách, s hrdostí na tváři, a udatenstvím v chrabrých prsech!*“¹⁹³

Pinsker však zdejší sokoly nejen obdivoval, ale také s nimi udržoval přátelské styky. Navštěvoval např. Ludvíka Roubíčka, s nímž pravidelně šermoval, dále učitele Josefa Adama, Františka Žáka a další. Zároveň s členy Sokola velmi často obcházel hostince, zpíval s nimi písně a účastnil se zkrátka všech jejich aktivit. Pinsker byl sokolskou činností velmi nadšený a dá se předpokládat, že by jistě do jednoty brzy vstoupil, kdyby nebyl přeložen na poštovní úřad do Jablonce. I potom se do Českého Dubu rád vracel a

¹⁹¹ SOKA L, *Sokol Český Dub, Šedesátiletí Tělocvičné jednoty Sokol v Českém Dubě.*

¹⁹² SOKA L, *Sokol Český Dub, Sokol Českodubský za prvních 25 let své činnosti.*

zůstal aktivním účastníkem českého národního hnutí jak zde, tak v Jablonci. Proto byl v červnu roku 1892 byl z poštovních služeb propuštěn. Avšak ještě předtím se účastnil sokolského výletu a cvičení liberecké a českodubské jednoty v Hořeních Pasekách, kde rovněž cvičil: „*Jako mladí lvové jsme postupovali za Sokolské hudby na cvičiště. Vůkol plno lidí. Nejdříve rej, cvičení protná, pak nářadová. Poprvé v mém žití jsem cvičil. Naši i liberečtí cvičili (pokročilejší družstvo) překrásně. Co jsou to výkony turnéřské proti těm. Ani stín, ni porovnání.*“

Roku 1893 získal Sokol úřední povolení pro pořádání sbírek ve prospěch stavebního fondu po celém českodubském okrese. Z vytěžených peněz bylo postaveno nové prostorné jeviště v České besedě.¹⁹⁴ Jelikož však nedostatek prostředků stále přetrvával, zavedli sokolové novou tradici tzv. **národních slavností**, určených pro široké obecenstvo z města i okolí. První skutečně „velká národní slavnost“, kterou českodubský Sokol pořádal, proběhla 20. srpna 1893. Spolek opět nechal vytisknout letáky, aby na událost upozornil a získal pro ni materiální podporu: „*Kde na druhé straně nadbytek podobných místností, hrozby, sliby, terrorismus a opora o miliony – stojíme my s holýma rukama a tyto vztahujeme k Vám se snažnou prosbou o nějaký dárek pro naši slavnost.*“ Cílem slavnosti mělo být mnohokrát zmiňované získání prostředků ke stavbě budovy, která by byla centrem veškerých českých spolků ve městě: „*(...), která by sloužila nám za oporu proti odvěkému našemu nepříteli, v boji za jazyk, řeč a svatá práva naše.*“¹⁹⁵

Obě ukázky jsou příkladem národní agitace zdejšího Sokola. První poukazuje především na to, jak je ve městě zvýhodňován německý spolkový život. Ve druhé se Sokol staví do pozice hlasatele názorů českého obyvatelstva a zároveň bojovníka proti německému vlivu v oblasti. Primárním cílem textu letáku však bylo získat potřebné prostředky.

¹⁹³ *Deníky Otokara Pinskera*, 1889 – 1894, nepublikováno. Materiál v soukromém držení dědiců byl poskytnut Severočeskému muzeu.

¹⁹⁴ *Slavnostní list*, s. 3.

Národní slavnost, kterou uspořádal spolek Sokol za účasti dalších sokolských a hasičských spolků z okolí, vzbudila u německého obyvatelstva silné reakce. V soudobém libereckém deníku *Reichenberger Zeitung* se nachází článek, který sokolskou akci popisuje z německého pohledu.¹⁹⁶ Oslavy, dle Němců, symbolizovaly fanatismus českých spolků, který se prý v publiku nedočkal výraznějšího ohlasu. Pisatel článku byl velmi rozhořčen tím, že okresní zastupitelstvo (v němž působil i tehdejší starosta Sokola Holman) zapůjčilo sokolům vlastní místnosti k posezení, zatímco spolku Turnverein byla toho dne učiněna velká „křivda“, když mu byla zakázána účast na tradiční bohoslužbě u příležitosti narozenin císaře. To vnímalo německé obyvatelstvo jako diskriminaci. Podobná bezpečnostní opatření však byla, jak bude patrné z dalšího textu, běžná a jejich cílem bylo zajistit pořádek ve městě a předejít nevídaným národnostním střetům. Omezena nebyla vždy jen německá, nebo česká strana. Pořádková nařízení se nevyhýbala ani jedné.

Německé obyvatelstvo je dále v článku postaveno do role ublížené strany, která dosud zaujímala k Čechům velice smířlivé stanovisko. V zápětí autor článku vybízí k tomu, aby českodubští Němci byli v národnostním boji více bezohlední. Pro to si mají vzít příklad ze svých „nepřátel“ – fanatických Čechů. Z toho plyne, že Češi a Němci vnímali národnostní situaci v Českém Dubě naprosto odlišně a samozřejmě velice zaujatě hájili své názory, které považovali za oprávněné.

Vytěžené peníze z národní slavnosti stále nestačily k tomu, aby bylo započato se stavbou tělocvičny. Proto byly zapůjčeny Václavu Havlovi, který ke svému domu přistavil vhodný sál určený jak ke cvičení, tak ke konání společenských akcí.

¹⁹⁵ Státní okresní archív v Liberci, *Sokol Český Dub*, Leták – 4. 8. 1893, karton 5.

¹⁹⁶ *Reichenberger Zeitung*, Nr. 195, Jahr. 25., Reichenberg 23. 8. 1893, s. 3.

V první polovině devadesátých let 19. století se českodubská sokolská jednota těšila velmi dobré úrovni cvičenců. Obesílala všechny župní závody, kde sklízela velké úspěchy. Také v Českém Dubě se konalo župní cvičení. Bylo uspořádáno v březnu 1894 a účastnilo se ho 11 sokolských jednot, které utvořily 13 družstev o celkovém počtu 150 cvičenců.¹⁹⁷ Mezi soudci závodů byli významní hosté z předsednictva České obce sokolské – náčelník Jindřich Vaníček a Augustin Očenášek.¹⁹⁸

Příznivý stav se však záhy zvrátil, na čemž se jistě podepsala i absence adekvátního tělocvičného stánku. Mezi členy Sokola zavládly neshody a začala řídnout návštěvnost cvičení. Proto se výbor rozhodl svolat mimořádnou valnou hromadu – na 19. srpna. 1894. Zde se chopil slova náčelník Ludvík Roubíček, který v proslovu „*Stesky a tužby našeho Sokola*“ shrnul aktuální stav v jednotě. V následné debatě se vysvětlila mnohá nedorozumění a výboru byla vyslovena důvěra. Starosta Holman se však přesto vzdal funkce. Novým starostou českodubského Sokola byl zvolen Josef Illichman a jeho náměstkem se stal Josef Adam. Částečná výměna předsednictva spolku zřejmě prospěla, jelikož vztahy se v jednotě posléze uklidnily.

Následujícího roku v květnu se českodubští zúčastnili poměrně velkého sokolského výletu na Ještěd (300 účastníků) a o měsíc později spolek vyslal 20 členů v kroji a 1 družstvo o 8 cvičencích na III. všesokolský slet do Prahy.

Úspěšná činnost Sokola občas vyvolávala negativní reakce, o čemž svědčí zaznamenání následující události. Během návratu z okrskového cvičení ve Frýdštejně roku 1896, při průjezdu Hodkovicemi, začal neznámý člověk házet kamení na kočár starosty českodubské jednoty Josefa Illichmana, přičemž ho zasáhl do hlavy. Viník nebyl dopaden. Z pramenů není jasné, zda šlo o projev národnostní nesnášenlivosti, avšak zachycení události naznačuje, že ji spolek tak vnímal.¹⁹⁹

¹⁹⁷ SOKA L, *Sokol Český Dub, Sokol Českodubský za prvních 25 let své činnosti*.

¹⁹⁸ *Slavnostní list*, s. 3.

¹⁹⁹ SOKA L, *Sokol Český Dub, Sokol Českodubský za prvních 25 let své činnosti*.

Roku 1896 byla založena „bratrská“ jednota v Hořeních Pasekách (viz obr. 4²⁰⁰), které bylo propůjčeno tělocvičné náradí a prodáno jeviště. Z českodubského Sokola sem přestoupilo 20 členů.²⁰¹ Poté se spolek přiblížil svému snu – mít vlastní tělocvičnu, když zakoupili dům Josefa Kotvy. Jednalo se o dům č.p. 91/ III opatřený zahradou a stavební parcelou. Tržní cena domu byla 3 000 zl. a jednota ho právně nabyla 13. 10. 1897.²⁰² Sokolové tak sice získali spolkové prostory, ale vlastní tělocvičnu ještě bylo třeba postavit.

Obrázek 4: Spolkový dům Sokol Hoření Paseky – pohlednice

²⁰⁰ Státní okresní archiv v Liberci, *Sokol Český Dub*, Pohlednice – Hoření Paseky, karton 1.

²⁰¹ SOKA L, *Sokol Český Dub, Sokol Českodubský za prvních 25 let své činnosti*.

2. desetiletí: 1898 – 1908

Desetileté výročí jednoty oslavil českodubský Sokol dne 21. srpna 1898 uspořádáním druhé velké národní slavnosti v Soboticích na zahradě V. Bartoše. Oslav se zúčastnilo mnoho dalších sokolských jednot, jelikož Sokolská župa krkonošská toho dne pořádala do Českého Dubu výlet.²⁰³ Z velké národní slavnosti se tak stal regionální slet, který vyvolal negativní reakce Německých obyvatel města. Událost z českého pohledu popisují *Mladoboleslavské listy*: „ (...) a tak postupoval četný sbor Sokolíků do města, kde z vlastního názoru seznal ušlechtilý mrav německý a výši té vyhlášené německé kultury. V oknech domů, obydlených Němci, viděti bylo německé dámy mávajících praporečky v barvách velkoněmeckých. Spíraly Sokolům, plivaly z oken a vyplazovaly na Sokoly jazyky, tvářice se jako furie. (...) Dále za ohlašujícího řvaní a jáсотu Němců vjel do řady Sokolů jakýsi Wehle s vozem, v kterém měl zapřaženy voly. (...) Tu se naproti nim brali dva němčáci, ověšení německou trikolorou. Šli přímo proti Sokolům (...). Úmyslem jejich bylo rozraziti řady sokolů ve dva proudy. Němečtí vystředníci posilovali oba němčáky v tomto hrdinství a volali jim za hlučného smíchu a potlesku „hajl“ a „brávo.“²⁰⁴ České prameny zdůrazňují, že se příslušníci Sokola nedali vyprovokovat k útokům a proto nedocházelo k nebezpečným střetům.

Druhé desetiletí bylo opět charakteristické usilovnou snahou o získání vhodných tělocvičných prostor. Nový starosta Sokola Pekárek (1900) inicioval energické sběrné akce ve prospěch tělocvičného fondu a začalo se i s prodejem dluhopisů. Vedení spolku také dlouho vyjednávalo s Českou obcí sokolskou o finanční podpoře, kterou nakonec poskytla ve výši 4 000 K. Nicméně spolek usilovně schraňoval prostředky dál, a proto byla uspořádána další – v pořadí již třetí – velká národní slavnost.²⁰⁵

Byla ohlášena na 19. 8. 1900 a reklamy se chopil i český tisk mimo Českodubsko. Jelikož jednota v Mladé Boleslavi s českodubským sokolem velmi spolupracovala, můžeme nalézt pozvání na národní slavnost i ve zdejším tisku: „Nuž, do této německé výhně svolán jest slet Sokolstva českého na příští neděli, tam uspořádána bude národní

²⁰² Státní okresní archiv v Liberci, *Sokol Český Dub*, Smlouva trhová – 13. 10. 1897, karton 4.

²⁰³ SOKA L, *Sokol Český Dub, Sokol Českodubský za prvních 25 let své činnosti*.

²⁰⁴ *Mladoboleslavské listy*, roč. 13., č. 62, Mladá Boleslav, 15. 8. 1900.

slavnost, jejíž výnos určen jest na postavení tělocvičny, a tu jest takřka povinností jednot sokolských, (...) aby v počtu co nejčetnějším dostavily se do Českého Dubu. Vyžaduje to posila bratří, kteří vydáni jsou útokům nejbezohlednějším a nevášnivějším.“²⁰⁶ A útoky také proběhly. Nejvíce je zřejmě pocítil sokol Langr, kterého Němci stihli u Slukova hostince a velmi sprostě na něj útočili.²⁰⁷

Vedení města se pokusilo omezit střety ve městě opatřením, které bylo vnímáno jako diskriminace českých spolků. Krátce před slavností bylo vydáno nařízení, prikazující, aby sokolský průvod vyrazil z českodubského náměstí do 13.30 hod. Důvodem bylo pořádání turnerských slavností, které ve městě započaly ve 14.00. Vedení Sokola svolalo v předvečer oslav (18. 8. 1900) mimořádnou schůzi, kde byla probírána rizika možných útoků z německé strany.²⁰⁸

V ohlášení oslav turnerského a sokolského spolku na stejný den nemusel být záměr. Spolek Turnverein oslavoval císařské narozeniny (18. 8.) a Sokol každoročně pořádal velké slavnosti kolem 20. srpna (v tuto dobu spolek vznikl). Odložení sokolského průvodu znamenalo spíše bezpečnostní opatření, než diskriminaci. Roku 1893 byl znevýhodněn německý spolek, nyní byl poněkud omezen spolek český. Můžeme se domnívat, že pokud by se ve stejnou dobu sešel na náměstí spolek Sokol i Turnverein, velice pravděpodobně by mohlo dojít k nebezpečným střetům.

Další sokolská slavnost, uspořádaná v roce 1902, proběhla mnohem klidněji. Důvodem byla jistě i zostřená bezpečnostní opatření. Informují o tom liberecké noviny *Deutsche Volkszeitung*.²⁰⁹ Dle článku bylo sokolům zakázáno nejen veřejné uvítání všech zúčastněných spolků, ale i pochod s hudbou. Zdejší četnictvo bylo posíleno, což vše nakonec vedlo k zachování klidu a pořádku. Oslav se nakonec účastnil jen velmi malý počet diváků, což německé noviny komentují s patrným zadostiučiněním

Po čtvrtém sokolském sletu (1901), kterého se českodubská jednota účastnila v počtu 15 mužů v kroji a 9 cvičenců, již bylo přikročeno k realizaci výstavby nové tělocvičny. Vedení se rozhodlo, že nechá zbořit domek zakoupený od manželů Kotvových a na jeho

²⁰⁵ SOKA L, *Sokol Český Dub, Sokol Českodubský za prvních 25 let své činnosti*.

²⁰⁶ *Mladoboleslavské listy*, 15. 8. 1900.

²⁰⁷ SOKA L, *Sokol Český Dub, Sokol Českodubský za prvních 25 let své činnosti*.

²⁰⁸ Státní okresní archiv v Liberci, *Sokol Český Dub*, Oběžník, 15. 8. 1900, karton 6.

²⁰⁹ *Deutscher Volkszeitung*, Nr. 166, Jahr. 18., Reichenberg 18. 6. 1902, s. 4 – 5.

místě postaví zcela novou tělocvičnu. Plány na stavbu byly zadány pražskému architektovi Žákovi, který vyprojektoval budovu zhruba v ceně 52 000 K. Ke stavbě ale nakonec nedošlo, jelikož odborní znalci usoudili, že se daný pozemek k výstavbě nového domu nehodí. Proto spolek ihned dům prodal za 6 000 K.

Obrázek 5: Sokolovna na českodubském náměstí (ilustrační fotografie z doby po roce 1918)

Přestože se vidina tělocvičny neustále přibližovala a vzdalovala, nakonec Sokol svého cíle dosáhl. Roku 1904 se konečně českodubským sokolům splnil sen – získali vlastní **sokolovnu** – čili spolkový dům s tělocvičnou a dalšími prostorami. Přes vleklé překážky se jednotě podařilo zakoupit hostinec č. p. 7/I (viz obr. 5²¹⁰) od Němky – paní Schwarzové. Dům byl odkoupen i s inventářem a jeho celková cena byla 26 000 K. Ne náhodou si sokolové vybrali budovu, v níž se v minulosti nacházely spolkové místnosti německého spolku Turnverein. Jejich vítězství tak bylo o to větší.²¹¹

²¹⁰ Státní okresní archiv v Liberci, *Sokol Český Dub*, Fotografie – českodubské náměstí se sokolovnou, karta 8.

²¹¹ SOKA L, *Sokol Český Dub, Sokol Českodubský za prvních 25 let své činnosti*.

Českodubští Němci chápali přesun německého domu na náměstí do českých rukou jako porážku. Německá společnost ve městě na tom byla majetkově lépe a jedním ze způsobů ochrany těchto pozic byla tzv. „national Besitzstand“ (národní držba) – snaha získat a zachovat si nemovitosti a pozemky.

Odezva Němců na zakoupení domu byla silně emotivní. Vnímali událost jako velkou zradu. Dokládá to leták, který Němci rozšířili po Českém Dubu v mnoha exemplářích²¹² (viz příloha 2). Od předchozích reakcí na sokolské slavnosti se leták poněkud liší. Dosud se Němci sokolskému ruchu ve městě spíše jen vysmívali a nebrali ho vážně, ale nyní se již skutečně snažili aktivizovat německé obyvatelstvo proti sílícímu vlivu Čechů ve městě. V tento moment se dosavadní pohrdavý postoj zdejších Němců k Sokolu a českému národnímu hnutí mění v zřetelné obavy. Skutečnost byla taková, že role Sokola ve městě skutečně velmi narostla a zisk domu na náměstí to jen potvrzoval.

Pro členy Sokola znamenalo získání vlastních spolkových prostor velkou euforii, která se projevila např. na přátelském večírku. Jak vnímali význam zisk tělocvičny ukazují slova starosty jednoty Otakara Drůbka, který zde promluvil: *„Němci nazývají tělocvičny v uzavíraném území národními tvrzení; také naše Sokolovna bude takovou národní tvrzí, ze které vyjde svým časem silná armáda sokolská, jež pamětliva zásad sokolských šířiti bude národní uvědomění české, až skutečností se stane krásný sen, jímž se všichni utěšujeme, až totiž Český Dub stane se v pravdě českým! Na zdar!“*²¹³

Krátce po oslavách nové tělocvičny následovala velká národní slavnost. Ve velkém počtu se sem dostavili především hosté z Mnichova Hradiště. Slavnostním řečníkem byl zvolen starosta tohoto města – pan Šebor, který ve svém dlouhém proslovu, z něhož část ocituji, vybízel obě národnosti v Českém Dubě k větší toleranci: *„Pravím již předem, že ani zášť, ani hněv proti druhému s námi v soupeřenství žijícímu národu, ani nesnášenlivost nevede nás na toto místo, víme, že vášeň plodí zase vášeň a ta jest překážkou vzájemného dorozumění, ve kteréž my, vzdor tomu všemu co se kolem děje, věříme a na dorozumění čekáme.“*²¹⁴

²¹² Státní okresní archiv v Liberci, *Sokol Český Dub*, Leták: *Wühlarbeit der Sokolvereine in Deutschböhmen*, 1904, karton 4.

²¹³ *Slavnostní list*, s. 4.

²¹⁴ Státní okresní archiv v Liberci, *Sokol Český Dub*, Novinový výstřižek – *Velká národní slavnost v Českém Dubě*, 1904, karton 7.

Důležitou událostí ve druhém desetiletí života jednoty bylo založení ženského odboru v roce 1905. Odbor začal se svou činností velmi aktivně a již za dva roky vyslal 12 cvičenek na IV. všesokolský slet do Prahy. Od roku 1908 byla náčelnicí ženského odboru Marie Kolomazníková, která zůstala ve funkci až do roku 1946.²¹⁵ Důležitost ženské složky českodubského Sokola se projevila zejména během první světové války, kdy ženy, jako jediné, udržovaly činnost jednoty.

Pátého všesokolského sletu roku 1907 se spolek účastnil počtem 35 členů v sokolském kroji. Kromě toho se na slet do Prahy vydalo skoro 100 obyvatel z Českého Dubu, za což byla sokolská jednota odměněna bronzovým medailónem zakladatelů sokolstva, který pravidelně udělovala Česká obec sokolská.²¹⁶

Rok 1908 byl pro Tělovýchovnou jednotu Sokol pro Český Dub a okolí rokem jubilejním. Slavilo se 20. výročí založení jednoty a při té příležitosti byla 12. července 1908 uspořádána velká sokolská slavnost, na níž zvali členové spolku tištěnými letáky, které opět nešetřily vlasteneckými projevy a stesky: „*Přátelé! Jsme v městě zněmčelém a tu není třeba vyličovati, jak mnohému zde červená košile trnem v oku, jak jednotě naší za dlouhou tuto dobu nejrůznější překážky v cestu se stavěly, aby rozvoj její byl stížen (...)*!“²¹⁷ Článek v *Národních listech* však namísto stesků sebevědomě ukazuje úspěchy zdejšího Sokola: „*V Čes. Dubě je velmi poskrovnu Němců, kterým tato silná manifestace národní nešla pod vousy a proto se neodvážili ku provokaci. Rozumní Němci šli naopak sami na naši slavnost a nelitovali toho.*“ Slavnosti (viz obr. 6 a 7²¹⁸) se účastnilo na 5000 lidí, což je úctyhodný počet hovořící o tom, jaké oblibě se Sokol těšil. Za povšimnutí jistě stojí i účast některých Němců.²¹⁹ Stejného roku byl založen další samostatný odbor spolku v Hlavici.²²⁰ Další odbor byl založen roku 1911 ve Všelibicích.²²¹

²¹⁵ SOKA L, *Sokol Český Dub, Šedesátiletí Tělocvičné jednoty Sokol v Českém Dubě*.

²¹⁶ *Slavnostní list*, s. 5.

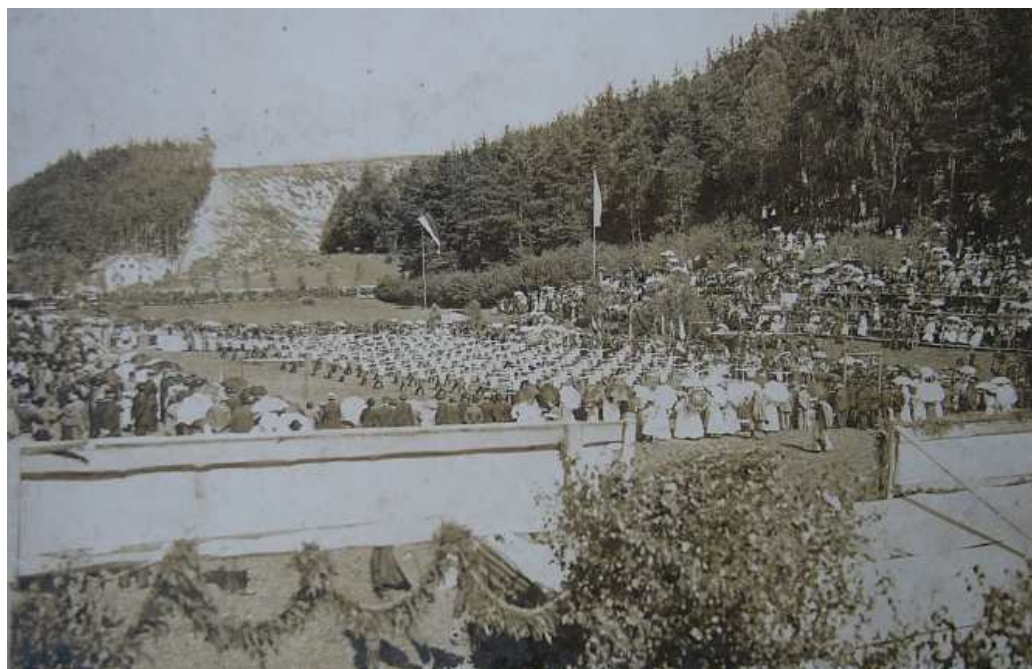
²¹⁷ Státní okresní archiv v Liberci, *Sokol Český Dub*, Leták – 1908, karton 5.

²¹⁸ Státní okresní archiv v Liberci, *Sokol Český Dub*, Fotografie (2) – slavnost 1908, karton 4.

²¹⁹ SOKA L, *Sokol Český Dub*, Novinový výstřižek – *Národní listy* 1908, karton 4.

²²⁰ Státní okresní archiv v Liberci, *Sokol Český Dub*, Zápis o ustavující schůzi odboru v Hlavici – 15. 11. 1908, karton 6.

²²¹ Státní okresní archiv v Liberci, *Sokol Český Dub*, Náčelnická zpráva Sokolské župy ještědské za rok 1912, karton 6.

Obrázek 6: Sokolská slavnost v Českém Dubě – 1908

Obrázek 7: Sokolská slavnost v Českém Dubě – 1908

3. desetiletí – 1908 – 1918

Do třetího desetiletí vstoupila jednota velmi aktivně. V roce 1909 dosáhla vrcholu její tělovýchovná činnost – celkem bylo provedeno 428 cvičebních hodin. Na tomto počtu se nepodíleli jen mužští cvičenci, ale i dorostenci a ženy. Sokolovna se stala skutečně středem spolkového života na Českodubsku, čímž bylo splněno její poslání. V srpnu toho roku uspořádali zdejší sokolové veřejné cvičení, kde vystoupilo téměř sto cvičenců jen z jejich řad (!). Posléze se roku 1912 účastnilo VI. všesokolského sletu již 60 členů jednoty – 44 mužů a 16 žen. To je demonstrace skutečného úspěchu.²²²

Přesto však jedno odvětví sokolské činnosti v Českém Dubě poněkud vázlo. Šlo o osvětu a vzdělávání. Na jubilejní slavnostní schůzi roku 1913 MUDr. V. Kurka upozornil na to, že za celých 25 let se uspořádalo pouze 61 přednášek, což byl pro úspěšné osvětové působení nedostatečný počet.²²³ Funkcionáři spolku si uvědomovali, že vzdělávání má pro úspěch národního hnutí velký význam, a proto se začali této činnosti věnovat intenzivněji.

Na jubilejní slavnosti jednoty 19. 10. 1913 odpochovali sokolové na hřbitov, kde vzdali hold zemřelým bratřím kladením věnců. V sokolovně byla uspořádána výstavka „památek“ spolku a odpoledne zde proběhla schůze, kde starosta jednoty Drůbek veřejně poděkoval Ludvíku Roubíčkovi za 25 let usilovné činnosti v Sokole.²²⁴ Poslední významnější událostí českodubského Sokola před 1. světovou válkou byla slavnost konaná 19. 7. 1914. Poté již vypukla válka a spolek při životě udržovaly jen sokolské ženy, které se účastnily různých závodů a akademií (viz obr. 8²²⁵).

²²² SOkA L, *Sokol Český Dub*, Sokol Českodubský za prvních 25 let své činnosti.

²²³ Tamtéž.

²²⁴ Státní okresní archiv v Liberci, *Sokol Český Dub*, Jubilejní slavnost „Sokola“ Česko–Dubského, 19. 10. 1913, karton 7.

²²⁵ Státní okresní archiv v Liberci, *Sokol Český Dub*, Fotografie – sokolská beseda 1916, karton 6.

Obrázek 8: Sokolská beseda ve Vlastibořicích 6. 6. 1916 – cvičení „koníčky“

Velkou roli sehráli českodubští sokolové při vzniku Československé republiky v roce 1918, kdy převzali moc ve městě do svých rukou. Byla jich potřeba nejen k udržování pořádku, ale i do správních funkcí.²²⁶ Podrobně popsal události kolem 28. října roku 1918 v Českém Dubě dlouholetý náčelník a posléze i starosta českodubského Sokola Ludvík Roubíček ve svém příspěvku do vlastivědného sborníku *Od Ještědu k Troskám*.²²⁷

Jak je známo, vypukla v roce 1918 pandemie španělské chřipky, a proto mnoho lidí překvapila zpráva o vzniku samostatné republiky na lůžku. Jedním z nich byl i Ludvík Roubíček, kterému novinu sdělil 29. října 1918 řídící učitel Karel Žádník. Zároveň starostu Sokola vyzval, aby se ujal vedení města. Roubíček se ihned informoval na okresním zastupitelstvu v Turnově. Zde se mu dostalo informace, že do doby, než dojdou oficiální rozkazy, mají se členové Sokola ujmout veřejných služeb a udržování pořádku. Zdejší sokolové se úkolu ihned zhostili a sokolovna na náměstí se stala centrem veškerého života v Českém Dubě.

²²⁶ SOKA L, *Sokol Český Dub*, Sokol Českodubský za prvních 25 let své činnosti.

²²⁷ ROUBÍČEK Ludvík, *Převrat v Českém Dubě* In: *Od Ještědu k Troskám*, roč. VII., č. 2. – 3. – 4., Turnov 1928, s. 57 – 64.

Na 3. 11. 1918 bylo ve městě naplánováno prohlášení nezávislosti, kterého se chopili sokolové a zástupci turnovských úřadů. Obyvatelé z celého okresu se toho dne shromáždili před českodubskou radnicí. Proslov zahájil sokol V. Kurka, po němž se slova ujali turnovští vyslanci, kteří vysvětlovali, jak je nutné dále postupovat. Poté sokolové docílili rozpuštění dosavadního německého městského zastupitelstva a lidovému shromáždění byla představena kandidátní listina do obecní správní komise. Zvoleni byli tyto zastupitelé:

- čeští zastupitelé:
 - ✓ J. Fišer, L. Roubíček, J. Sláma, J. Jirásko, J. Mlejnek, A. Vokatý, J. Jíra, Š. Bergman, J. Bartoš a J. Řehořek
- němečtí zastupitelé:
 - ✓ K. Bära, L. Hickisch, R. Kupetz, A. Knobloch a A. Wehle.

Povšimněme si zástupců z řad Sokola – Roubíček, Mlejnek... Tito dva zároveň stanuli v čele Národního výboru pro okres českodubský. Roubíček se stal jeho předsedou a Mlejnek jednatelem. Shromáždění 3. listopadu 1918 v Českém Dubě bylo ukončeno zpěvem písně *Kde domov můj* a shozením obrazu Franze Josefa z radničního balkonu. Následovalo horečné odstraňování symbolů rakouského mocnářství z celého města spolu s likvidací německých nápisů na ulicích a obchodech.

Členové Sokola se v dalších dnech výrazně podíleli na udržování poklidného chodu města a okolí a mnozí z nich se přidávali k prozatímnímu vojsku, které mělo dbát na klid hranic národnostně odlišných okresů apod.

Národní výbory, které vznikaly hned po 28. 10. 1918, byly jen prozatímní institucí bez zákonného zakotvení. Činnost českodubského Národního výboru pod předsednictvím Ludvíka Roubíčka byla ukončena 19. prosince 1918. Poté správu města převzalo česko-německé zastupitelstvo.

5.3. Rozbor činnosti spolku

I když byl českodubský Sokol tělovýchovným spolkem, jeho činnost se nikdy neomezovala pouze na cvičení. Věnoval se i mnoha dalším aktivitám, jako byly např.: – schůze, ochotnické divadlo, výlety, akademie, besedy, večírky, plesy a různé další zábavné činnosti.

Ideálním způsobem, jak spojit tělesnou, kulturní a také národnostně agitační složku spolkové činnosti, byly slavnosti, veřejná cvičení a výlety. Velké národní slavnosti pořádané českodubskou jednotou měly na programu vždy nejen veřejné cvičení, ale také doprovodné kulturní akce. Otevíral se zde rovněž velký prostor k agitačnímu působení na lid.

O jednotlivých složkách činnosti spolku podávají informace 2 statistiky, které si všímaly odlišných charakteristik. Následující tabulka 3 obsahuje informace ze statistiky za léta 1888 až 1908:²²⁸

Tabulka 3: Statistika za 20 let činnosti spolku – (1888 – 1908)

Druh akce	Počet
valné hromady a členské schůze:	31
výborové schůze:	284
noční pochody:	6
župní výlety a cvičení:	18
divadelní představení:	40
taneční zábavy a plesy:	19
akademie:	5
veřejná domácí a okrsková cvičení:	10
všesokolské slety:	4
velké národní slavnosti:	6

²²⁸ Tabulka vytvořena na základě údajů z: *Slavnostní list*, s. 5.

S naprostou suverenitou zde figurují výborové schůze, které neodmyslitelně patřily k dobrému fungování spolku. Za povšimnutí dále stojí počet divadelních představení.

Další statistika (viz tabulka 4) shrnuje období mezi léty 1888 až 1913.²²⁹

Tabulka 4: Statistika za 25 let činnosti spolku – (1888 – 1913)

Druh akce	Počet
vycházky a výlety:	100
zábavy:	82
přednášky:	61
divadelní představení:	60
župní slety a cvičení	28
místní cvičení:	19
okrsková cvičení:	13

Tabulka ukazuje velkou oblibu výletů a různých zábav, ale obsahuje již také údaj o vzdělavatelské činnosti. Ta začala nabývat na intenzitě zejména počátkem 20. století díky snaze učitele Jana Mlejníka. Do té doby zde byly přednášky určeny jen úzkému okruhu členstva spolku. Odehrávaly se na schůzích a valných hromadách a často se zabývaly vnitřními problémy spolku. Pokud však jednota neřešila žádné problémy, ráda dala v přednáškách prostor i jiným tématům – např.: tělocvik, sokolství, K. H. Borovský, Fügner...V dubnu roku 1901 přijel zdejší osvětovou práci podpořit vzdělavatel ČOS Václav Kukaň s přednáškou na téma „*O výchově sokolské*“.

²²⁹ Tabulka vytvořena na základě údajů z: SOKA L, *Sokol Český Dub, Sokol Českosobucký za prvních 25 let své činnosti*.

Velké oblibě se u českodubského Sokola těšila divadelní představení – hlavně veselohry. Ochotničení se zdejší sokolové věnovali už od obnovení jednoty roku 1888. V přehledu akcí Sokola za 25 let činnosti se jména některých her několikrát opakují. Jsou to např. „*Sedlák zlatodvorský*“, „*Sedlák křivopřísežník*“, „*Před sjezdem*“, „*Na dušičky*“ atd.²³⁰ Roku 1894 se jednota stala členkou Divadelní župy Pojizerské.²³¹

V přehledu všech podniků spolku za 25 let jeho činnosti nacházíme i mnoho dalších druhů aktivit. Proběhlo zde mnoho přátelských večerů, masopustních taškařic – tzv. merend, zábav u příležitosti různých svátků apod. Dále se spolek účastnil mnoha pohřbů svých členů, mší a slavnostní u příležitosti významných dat v životě císařské rodiny (jak tomu bylo i u ostatních spolků v monarchii). Jednota také pořádala velkolepé oslavy svých jubileí, veřejná cvičení a pochody. Velice oblíbené byly již zmíněné výlety a účasti na akcích ostatních sokolských jednot, ale i jiných českých spolků (hasičských...). Smyslem všech těchto činností však nebyla jen propagace sokolství a vlastenectví, demonstrace síly sokolské myšlenky i tělesné zdatnosti, ale myslím si, že šlo také o pocit sounáležitosti, který Čechy spojoval a pomáhal udržovat národní uvědomění.

Když hovoříme o sokolské činnosti a všech jejíchruzích, musíme však stále brát na vědomí, že jejím základem bylo od počátku tělesné cvičení, které bylo osou sokolství, i když se k němu postupně přidávaly nové a nové druhy dalších aktivit.

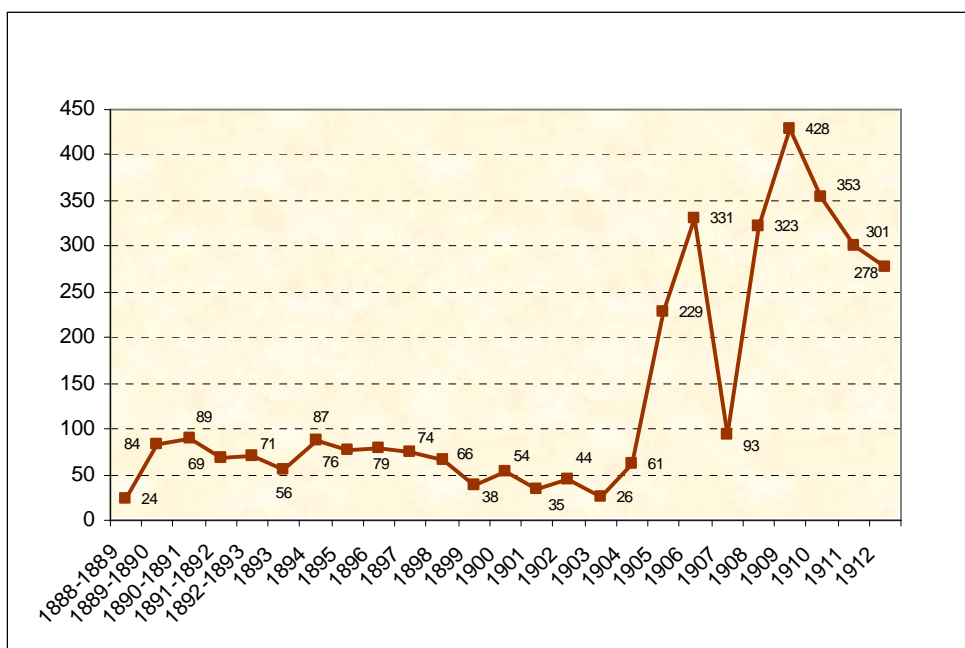
Přístup českodubských sokolů k cvičení se během let vyvíjel a měnil a jeho úpadek většinou ihned vyvolával mezi členstvem spory a nedorozumění. Docházku do cvičení a veškerou jeho organizaci měl na starost náčelník, kterým byl v Českém Dubě po dlouhou dobu Ludvík Roubíček. Ten s velkou zodpovědností plnil svůj úkol a každý cvičebně neúspěšný rok bral velmi těžce. Nejednalo se jen o malý počet uskutečněných hodin, ale také o malou docházku a nekázeň cvičenců. Graf 1 ukazuje počet odcvičených hodin v jednotlivých letech v období 1888 – 1912.²³²

²³⁰ Státní okresní archiv v Liberci, *Sokol Český Dub, Přehled návštěvy ve cvičení v Sokole českodubském od 16. 9. 1888 do 31. 12. 1901*, karton 4.

²³¹ SOKA L, *Sokol Český Dub, Sokol Českodubský za prvních 25 let své činnosti*.

²³² Graf vytvořen na základě údajů z: SOKA L, *Sokol Český Dub, Sokol Českodubský za prvních 25 let své činnosti*; SOKA L, *Sokol Český Dub, Přehled návštěvy ve cvičení v Sokole českodubském*.

Graf 1: Vývoj počtu uskutečněných cvičebních hodin v letech 1888 – 1912

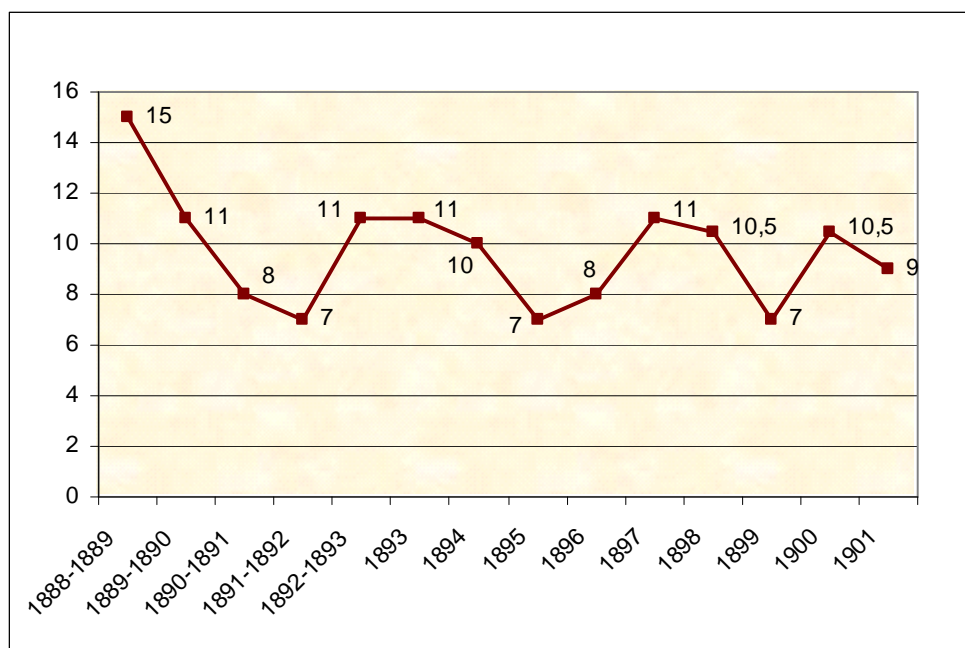

Kromě znázorněných propadů cvičební činnosti v letech 1893, 1899, 1901, 1903 a 1907 můžeme z grafu vypožorovat rapidní nárůst cvičebních hodin po roce 1904. V tomto roce sokolové získali vlastní tělocvičnu, a tím i vhodné podmínky pro svou činnost. Cvičení se rozrostlo nejen v řadách mužů, ale i dorostu a od roku 1905 i žen a žáků, takže velké navýšení počtu cvičení způsobilo i započtení těchto cvičebních hodin. Vrcholem cvičebního úsilí sokolů v Českém Dubě byl rok 1909 a od té doby začal počet odcvičených hodin opět pozvolna klesat, i když si nadále ponechal poměrně vysoké relace.

Nakonec se ještě zaměřím na návštěvnost tělocvičných hodin. V grafu 2 je uveden průměrný počet návštěvnosti v jednotlivých hodinách cvičení v letech 1888 – 1901. Informace jsou použity ze soupisu, který je ukončen rokem 1901:²³³

²³³ Graf vytvořen na základě údajů z: SOkA L, *Sokol Český Dub, Přehled návštěvy ve cvičení v Sokole českodubském*.

Graf 2: Průměrná návštěvnost hodin cvičení v letech 1888 – 1901

Jedná se o nepříliš uspokojivá čísla, která však korespondují s nedostatkem vhodných místností ke cvičení, s nímž se Sokol v Českém Dubě potýkal do roku 1904. Navíc musíme vzít v potaz, že počet cvičícího členstva se v počátcích spolku pohyboval pouze kolem 40 mužů.

5.4. Členstvo a vedení spolku

V sokolských jednotách existovaly čtyři základní typy členství. Čestné, zakládající, přispívající a činné. Čestné členství bylo udíleno osobnostem za jejich zásluhy a v očích sokolů znamenalo velké vyznamenání. Mohli ho získat nejen členové, ale i lidé, kteří byli sokolům velmi nápomocni, či se o něco významného zasloužili z celonárodního hlediska. Roku 1895 byl čestným členem českodubské jednoty zvolen spisovatel Svatopluk Čech za svou sbírku *Písně otroka*. V roce 1898 čestné členství získal Josef Adam za zásluhy ve spolku, ale i kvůli tomu, že se stěhoval pryč z Českého Dubu.²³⁴ Dalšími čestnými členy byli do roku 1908 zvoleni tito funkcionáři Sokola: František Holman, Jan Podlipný, Ludvík Roubíček a František Žák. Posledně jmenovaný byl čestným členem zvolen rovněž kvůli tomu, že se z Českého Dubu odstěhoval.²³⁵ Ostatní tři typy členství se odvíjely od výše zaplacených příspěvků.

Zakládajícím členem se mohl stát ten, kdo jednorázově zaplatil určitou částku – dle stanov z roku 1888 např. 20 zlatých. Znamenalo to, že tento člověk, či instituce, v podstatě nemusel být aktivním členem Sokola. Prvním zakládajícím členem českodubské jednoty se stal v roce 1889 liberecký Sokol. Mezi zakládající členy dále patřil od roku 1894 Václav Bartoš, který sokolům pomáhal kromě jednorázového příspěvku i pravidelným půjčováním své zahrady v Soboticích k národním slavnostem. Do roku 1908 se mezi zakládající členy přidali ještě Václav Jíra (štědrý mecenáš jednoty po přestěhování do Sydney, kde působil jako brusič drahokamů),²³⁶ K. Doubrava, Raimund Illichman, Břetislav Matějka, Josef Puc, Josef Fírst, Josef Illichmann, František Lhota, František Rameš a Václav Šámal. Většina zmíněných byla rovněž členy, či funkcionáři Sokola. Další dva druhy členství se týkaly pouze vlastního členství ve spolku.

Přispívající i činní členové museli splatit určité zápisné a poté odvádět do spolkové pokladny pravidelné – měsíční poplatky. Činní členové se od přispívajících lišili tím, že pravidelně navštěvovali cvičební hodiny. Přispívající členství totiž umožňovalo mnoha

²³⁴ SOKA L, *Sokol Český Dub, Sokol Českodubský za prvních 25 let své činnosti*.

²³⁵ *Slavnostní list*, s. 5.

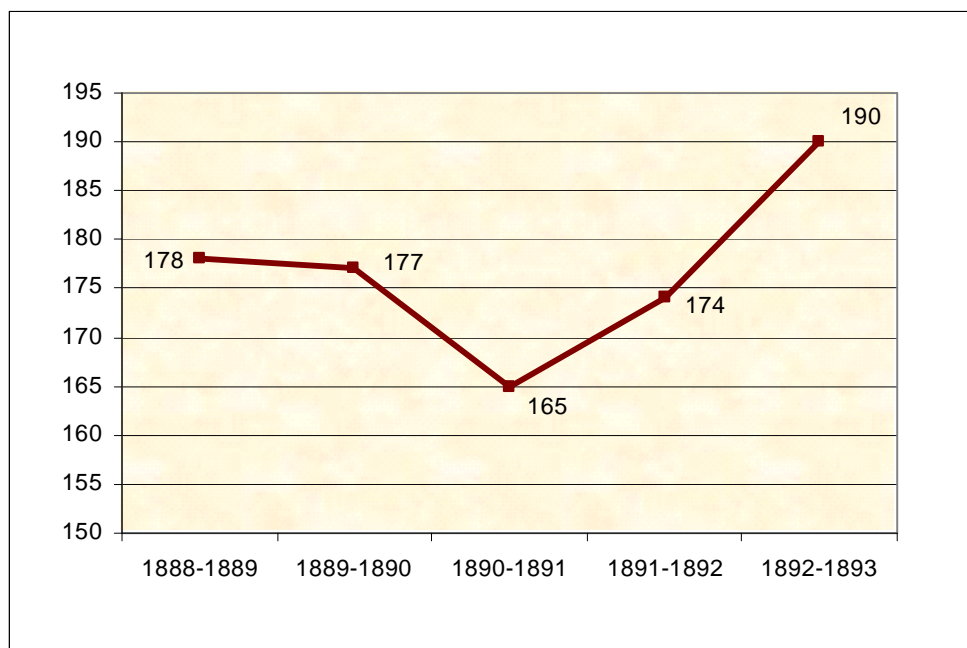
²³⁶ SOKA L, *Sokol Český Dub, Sokol Českodubský za prvních 25 let své činnosti*.

lidem, kteří neměli zájem sami cvičit, podporovat sokolskou myšlenku a účastnit se spolkového a národního života alespoň tímto – neméně důležitým – způsobem.

Nyní je na místě zařadit statistiky počtu členstva, které jsou pro popis spolkového života velmi důležité – naznačují totiž jeho sílu a růst. V pramenech se bohužel nachází jen několik statistických údajů, vesměs z (obou) počátků jednoty.

V době, kdy se poprvé Sokol v Českém Dubě zformoval, roku 1865, měl 30 členů,²³⁷ jejichž seznam je uveden v příloze 3. To nebyla příliš silná členská základna a tedy není divu, že se spolek po třech letech rozpadl. Po svém obnovení v roce 1888 byl počet členů spolku nepoměrně vyšší. Nyní již byl Sokol jedním z nejsilnějších spolků v Českém Dubě a jeho členská základna stále rostla. Graf 3 uvádí statistiky z prvních pěti správních let (obnovené) jednoty.²³⁸

Graf 3: Počet členů spolku v letech 1888 – 1893

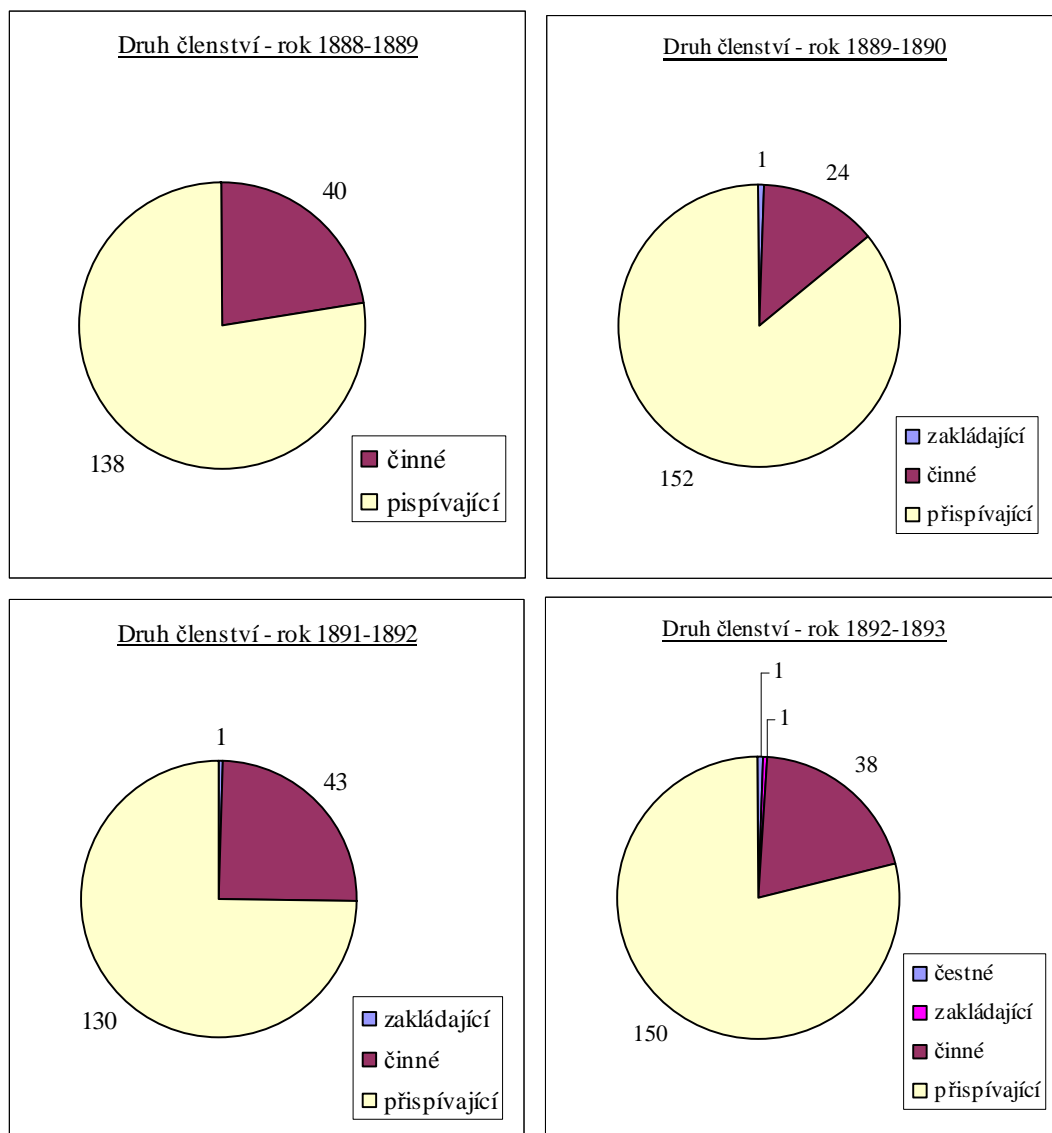

²³⁷ *Slavnostní list*, s. 2.

²³⁸ Graf vytvořen na základě údajů z: SOKA L, *Sokol Český Dub, Sokol Českosobucký za prvních 25 let své činnosti*.

Jednota byla podle grafu již od počátku své obnovené činnosti nepřehlédnutelným spolkem, jehož členská základna dále rostla. Následující graf 4 ukazuje, jak byli sokolové v jednotlivých letech rozdělení dle typu členství:²³⁹

Graf 4: Druh členství v letech 1888 – 1893

²³⁹ Graf vytvořen na základě údajů z: SOKA L, *Sokol Český Dub, Sokol Českodubský za prvních 25 let své činnosti*.

Z grafu je zřejmé, že ačkoliv šlo o tělovýchovný spolek, tak se zde nacházelo mnohem méně aktivních, než přispívajících členů. Většinou šlo zhruba o jednu čtvrtinu až třetinu.

Z prvního správního roku obnovené jednoty 1888 – 1889 se ve fondu zachovaly jediné ucelené soupisy členstva. Nejpodrobnějším a nejkompletnějším z nich je seznam členů z konce roku 1889²⁴⁰ (viz příloha 4). Uvádí se v něm kromě jména člena čtyři základní charakteristiky – zaměstnání, místo bydliště, druh členství a rok vstupu do jednoty.

Ze seznamu vyplývá, že členové spolku zastávali (v roce 1889) celkem 42 druhů zaměstnání. Nejčastěji se vyskytující povolání jsou zobrazena v grafu 5.²⁴¹ Dalšími typy povolání zde byly např.: pekař, kovář, řezník, truhlář, holič, ale i kožešník, kaplan, tiskař, farář, starosta obce (Roveň), kamenář, hodinář, řídící učitel, okresní tajemník, hudebník, hajný, soustružník, písař a notář.

Z grafu 5 je patrné, že nejvíce byli mezi členy Sokola zastoupeni dělníci (z nichž téměř polovina – 17 – patřila mezi cvičící členy!). To je pochopitelné, jelikož nejvýznamnějším hospodářským faktorem v Českém Dubě byl textilní průmysl. O zemědělském charakteru celého okolí města zase vypovídá vysoký počet rolníků. Přehlédnout nelze ani vysoké zastoupení hostinských (v jejich hostincích probíhala mnohá sokolská setkání) a obchodníků. O zájmu inteligence o členství v Sokole hovoří poměrně velký počet učitelů.

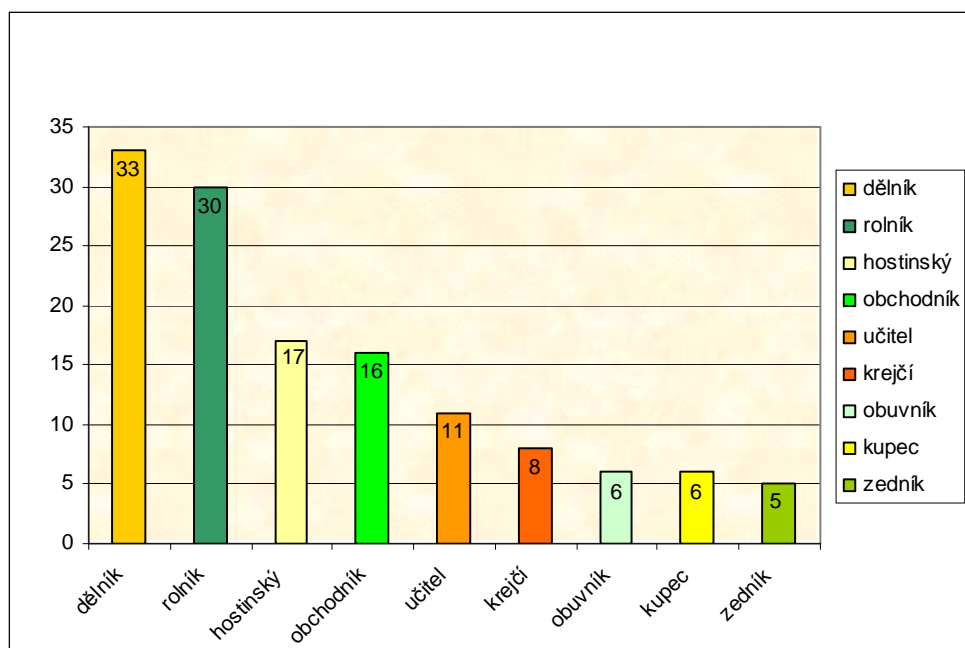
Od počátku druhé fáze Sokola v Českém Dubě (od roku 1888) bylo označení spolku, *Tělovýchovná jednota Sokol pro Český Dub a okolí*, více než opodstatněné. Vždyť roku 1889 pocházelo z Českého Dubu jen 48 ze 178 členů. V přilehlé obci Starý Dub bydlelo 30 členů a zbytek obýval dalších 31 měst, obcí a osad. Většina z nich pocházela z Československa a politického okresu Turnov, ke kterému připadalo. Jsou zde však i místa z okresů Liberec a Česká Lípa. Graf 6 právě ukazuje nejčastější místa bydliště členů spolku.²⁴²

²⁴⁰ Státní okresní archiv v Liberci, *Sokol Český Dub*, Seznam členů za rok 1889, karton 4.

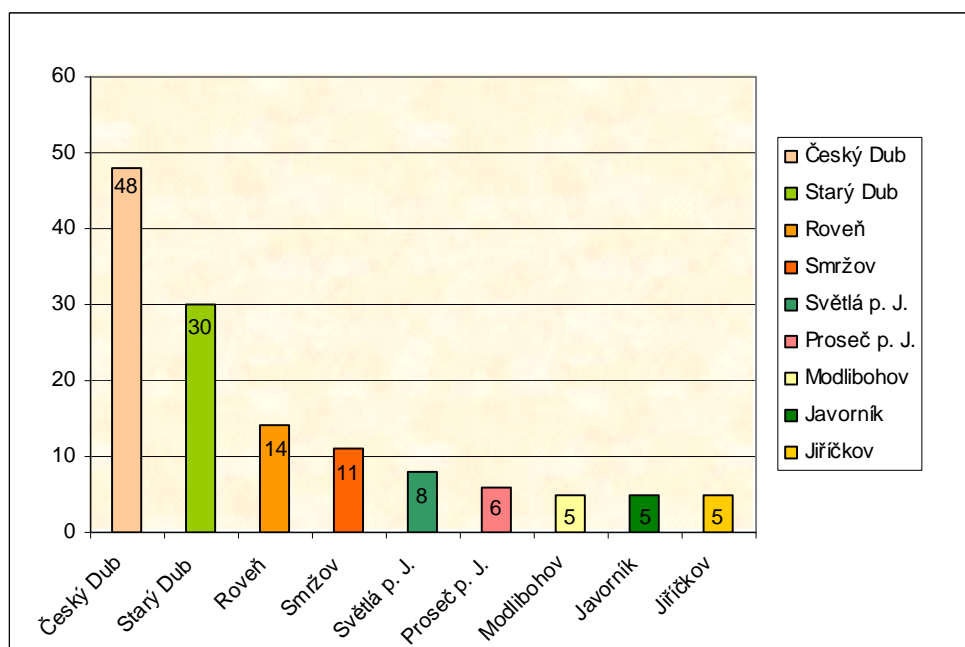
²⁴¹ Graf vytvořen na základě údajů z: SOkA L, *Český Dub*, Seznam členů za rok 1889.

²⁴² Graf vytvořen na základě údajů z: SOkA L, *Český Dub*, Seznam členů za rok 1889.

Graf 5: Přehled nejčastějších zaměstnání členů českodubského Sokola dle seznamu za rok 1889

Graf 6: Nejčastější místa bydliště členů českodubského Sokola dle seznamu z roku 1889

Každý spolek musel být nějak řízen, k čemuž sloužil tzv. **správní výbor**. Skládal se z určitého počtu funkcionářů, kteří byli voleni na každoročních valných hromadách, či ve výjimečných případech na mimořádných valných hromadách. Charakteristiky jednotlivých členů výboru byly uvedeny ve stanovách spolku. Takto vypadalo posláni výboru českodubského Sokola:²⁴³

- ✓ **Starosta** zastupuje jednotu vůči úřadům a obecnostem, řídí sezení výboru i valnou hromadu, přijímá došlé dopisy, jež v nejbližším sezení výboru předkládá a podpisuje s jednatelem veškeré listiny jednoty.
- ✓ **Náměstek starosty** zastupuje ve všem starostu v jeho nepřítomnosti. Odstoupil-li by starosta, je povinen do čtyř týdnů svolat valnou hromadu k nové volbě.
- ✓ **Náčelník** velí jednotě, kdykoliv veřejně vystoupí, jakož i v tělocvičně a koná službu cvičitele; ve výborových schůzích a valné hromadě zastupuje sbor cvičitelský.
- ✓ **Jednatel** obstarává písemné záležitosti, vede zápisník výborových schůzí a valných hromad a podpisuje se starostou veškeré listiny jednoty; jemu je svěřen též archiv jednoty.

Takto vypadala obecná charakteristika členů výboru. V těchto funkcích se během let vystříдалo pochopitelně mnoho lidí. Jedinou výjimkou bylo náčelnictví, které v letech 1888 – 1912 zastával Ludvík Roubíček.²⁴⁴ Jelikož starosta byl nejdůležitější osobou jednoty, uvádím přehled starostů českodubského Sokola do roku 1908:²⁴⁵

1. 1865: Josef Uhlíř
2. 1888 – 1891: Václav Vlach
3. 1891 – 1893: Václav Havel
4. 1893 – 1895: František Holman
5. 1895 – 1900: Josef Illichman
6. 1900 – 1902: Ignát Pekárek
7. 1902 → Otokar Drůbek

²⁴³ Státní okresní archiv v Liberci, *Sokol Český Dub*, Stanovy z roku 1888, karton 5.

²⁴⁴ SOKA L, *Sokol Český Dub*, *Sokol Českodubský za prvních 25 let své činnosti*.

²⁴⁵ *Slavnostní list*, s. 5 – 6.

V historii českodubské jednoty se pohybovalo jistě mnoho osobností, které by v této práci zasloužily více prostoru. Mezi nimi vynikají zejména dvě. Měly velkou zásluhu na rozvoj činnosti spolku, jejíž hranice zároveň výrazně překračovaly. Jedná se o Ludvíka Roubíčka a Marii Kolomazníkovou.

Obrázek 9: Ludvík Roubíček

Ludvík Roubíček

Dlouholetý náčelník českodubského Sokola Ludvík Roubíček (viz obr. 9²⁴⁶) pocházející ze Starého Dubu, se narodil roku 1865 a zemřel roku 1932.²⁴⁷ Původním zaměstnáním byl hostinský,²⁴⁸ ale v průběhu svého života se stal účetním Okresní hospodářské záložny v Českém Dubě.²⁴⁹ Byl dlouholetým náčelníkem jednoty Sokol v Českém Dubě, ale významnou funkci rovněž zastával v Sokolské župě ještědské, kde byl členem župního cvičitelského sboru a staral se o kontrolu cvičební činnosti v jednotách.²⁵⁰

V pramenech je Ludvík Roubíček zachycen jako velmi skromný a málomluvný člověk „zapálený“ pro sokolství. Zdarma Sokolu půjčoval zahradu ve Starém Dubě ke cvičení a mnohokrát i vlastní hostinec ke schůzím a představením.²⁵¹

²⁴⁶ Fotografie použita ze: *Slavnostní list*, s. 5.

²⁴⁷ Státní okresní archiv v Liberci, *Sokol Český Dub*, Úmrtí oznámení – Ludvík Roubíček, 1932, karton 2.

²⁴⁸ SOKA L, *Sokol Český Dub*, Seznam členů za rok 1889.

²⁴⁹ NESVADBA Josef, *Půl století naší župy*, s. 3.

²⁵⁰ SOKA L, *Sokol Český Dub*, Novinový výstřižek – Příloha k *Listům Pojizerským* č. 5.

²⁵¹ SOKA L, *Sokol Český Dub*, *Sokol Českodubský za prvních 25 let své činnosti*.

Jak již bylo popsáno výše, Ludvík Roubíček sehrál významnou roli nejen v Sokole, ale i ve vedení města, v jehož čele stanul v období vzniku Československé republiky v roce 1918.²⁵²

Obrázek 10: Marie Kolomazníková

Marie Kolomazníková

Marie Kolomazníková (viz obr. 10²⁵³) se narodila roku 1893²⁵⁴ a již v patnácti letech (1908) se stala ženskou náčelnicí českodubského Sokola poté, co absolvovala cvičitelský kurs Československé obce sokolské.²⁵⁵ Od 18 let měla na starost ženský odbor Sokolské župy ještědské, jehož se stala v roce 1911 náčelnicí.²⁵⁶ V obou funkcích vydržela až do období po druhé světové válce.

Největšího vyznamenání se Marii Kolomazníkové dostalo roku 1948, kdy byla u příležitosti všesokolského sletu, spolu s dalšími sokolskými činovníky, pozvána na setkání s prezidentem Benešem a jeho manželkou – 7. července 1948.²⁵⁷

²⁵² ROUBÍČEK, *Převrat v Českém Dubě*, s. 58 – 64.

²⁵³ Státní okresní archiv v Liberci, *Sokol Český Dub*, Fotografie – Marie Kolomazníková, karton 4.

²⁵⁴ Státní okresní archiv v Liberci, *Sokol Český Dub*, *Seznam členstva Sokolské jednoty Český Dub dle stavu 31. 12. 1937*, karton 1.

²⁵⁵ SOKA L, *Sokol Český Dub, Sokol Českodubský za prvních 25 let své činnosti*.

²⁵⁶ NESVADBA, *Půl století naší župy*, s. 3.

²⁵⁷ Státní okresní archiv v Liberci, *Sokol Český Dub*, Pozvánka – 1948, karton 5.

5.5. Stanovy a řády

Každý spolek měl pro svou činnost závazná pravidla, která se nacházela v jeho stanovách. Dále si pak výbor spolku mohl vytvářet různé řády, zabývající se konkrétními činnostmi spolku. V archivním fondu Sokol Český Dub jsem našla stanovy spolku z pěti období: – z let 1865,²⁵⁸ 1866,²⁵⁹ 1888,²⁶⁰ 1893²⁶¹ a 1902.²⁶² Stanovy z let 1866, 1888 a 1893 použiji pro stručné porovnání. Ostatní vynechávám z jednoduchého důvodu. Stanovy z let 1865 a 1866 si jsou totiž velmi podobné, což platí i o stanovách z let 1893 a 1902. (Kompletní stanovy z roku 1866 a 1888 viz přílohy 5 a 6).

Základní struktura stanov vypadá zhruba následovně. Skládá se za prvé z názvu spolku a ze stručného popisu jeho poslání, např.: *„Tělocvičná jednota „Sokol“ pro Český Dub a okolí má za účel pěstovati tělocvik společným cvičením a výlety, cvičiti a pěstovati šerm a střelbu do terče. K osvěžení ducha společenského slouží přednášky a rozpravy o věcech tělocvičných, jakož i společné zábavy.“*²⁶³ Dále se ve stanovách řeší členské otázky – druh členství, podmínky vstupu do jednoty a odchodu z ní; organizace spolku – výbor a funkcionáři, valné hromady...; způsob prezentace spolku na veřejnosti – znak, pozdrav...; jednací řeč a podmínky, za jakých se spolek rozpadá. To je obsaženo ve všech zmíněných stanovách, přesto se však v jistých detailech od sebe liší.

Název spolku ve stanovách z roku 1866 zněl: **Sokol v Českém Dubě**, ale stanovy z roku 1888 už mají ve svém nadpisu název: **Tělocvičná jednota Sokol pro Český Dub a okolí**. To dokazuje, že zakladatelé spolku z roku 1888 počítali s tím, že velká část členů spolku bude pocházet z okolí města.

²⁵⁸ SOKA L, *Sokol Český Dub*, Složka – Paměti Sokola Českodubského z let 1860, oddíl – Stanovy, Stanovy 1865, karton 5.

²⁵⁹ Státní okresní archiv v Liberci, *Sokol Český Dub*, Složka – Paměti Sokola Českodubského z let 1860, oddíl – Stanovy, Stanovy 1866, karton 5.

²⁶⁰ SOKA L, *Sokol Český Dub*, Stanovy z roku 1888.

²⁶¹ Státní okresní archiv v Liberci, *Sokol Český Dub*, Stanovy 1893, karton 5.

²⁶² Státní okresní archiv v Liberci, *Sokol Český Dub*, Stanovy 1902, karton 5.

Stanovy z roku 1866 oproti stanovám z roku 1888 jen velmi stručně vyjadřují poslání spolku: „*Jednoty jest, aby se pěstoval tělocvik společným cvičením a společnými výlety.*“²⁶⁴ Ve stanovách z roku 1888 se oproti předchozím popisují práva a povinnosti členů. Oboje se také liší v konkrétním údaji. Jedná se o bod, který řeší naložení s majetkem spolku v případě zrušení spolku. Stanovy z roku 1866 hovoří o tom, že by jednota v případě zrušení věnovala majetek místní škole. Podle stanov z roku 1888 by majetek přešel do vlastnictví České besedy.

Stanovy z roku 1893 předchozí v některých bodech upřesňují. V popisu činnosti spolku se hovoří o tom, že jeho cílem je rozvíjet nejenom fyzickou zdatnost, ale i národní agitaci: „*Účelem spolku jest povznesení tělesných a mravních sil v lidu českém v sídle jednoty...*“²⁶⁵ Dalšími informacemi, které se v těchto stanovách objevují navíc, jsou definice čestného členství a zavedení smírčího soudu, který má řešit rozepře mezi členy.

Dále se spolek řídil různými řády, které určovaly pravidla konkrétním činnostem: – např. cvičení, výletům, zábavám apod. V archivním fondu Sokol Český Dub jsem našla **domácí řád**²⁶⁶ jednoty (viz příloha 7) a návrh **výletního řádu**²⁶⁷ – obojí z roku 1888.

Domácí řád popisuje podmínky členství v jednotě, ale zejména se věnuje průběhu cvičení. Vynecháno zde není ani důležité pravidlo, které vzniklo záhy po vzniku prvního sokolského spolku v Praze, a tím je povinnost členů navzájem si tykat. Domácí řád stanovuje zároveň pokutu za nedodržování těchto předpisů – ve výši pěti krejcarů.

Také výlety měly stanoven pevný řád. Ve zmíněném návrhu výletního řádu byl stanoven účel výletů (např. přemáhání překážek v přírodě skokem, šplhem a útokem...), vedoucí výletu (náčelník) a pravidla chování účastníků výletu (nesměli si sebou např. vzít psa apod.). Za porušení výletního řádu pak členům hrozilo nejen vyloučení z výletu, ale i z jednoty.

²⁶³ SOKA L, *Sokol Český Dub*, Stanovy z roku 1888.

²⁶⁴ SOKA, *Sokol Český Dub*, Stanovy 1866.

²⁶⁵ SOKA L, *Sokol Český Dub*, Stanovy 1893.

²⁶⁶ Státní okresní archiv v Liberci, *Sokol Český Dub*, Domácí řád tělocvičné jednoty Sokol v Českém Dubě 1888, karton 6.

6. Závěr

Sokolské hnutí zaujímá v českých dějinách pevné místo. Znamenalo podstatné povzbuzení českého národního programu ve druhé polovině 19. století. Svým nadstranickým charakterem dokázalo strhnout široké vrstvy obyvatelstva. K tomu využívalo rozsáhlé spektrum agitačních prostředků. Spolek Sokol propagoval především tělesné cvičení vedoucí ke zlepšení fyzického i psychického zdraví. Přesvědčoval však rovněž o důležitosti aktivní podpory českého národního hnutí. Sokol byl v podstatě nacionálním spolkem, v jehož zorném poli stál osud národa.

Národ je však jen abstraktním pojmem. Musíme za ním vidět konkrétní osoby žijící v určité době na určitých místech. Jednotlivé sokolské spolky nerozvíjely jen všeobecné ideály tělesného a duševního rozvoje. Uváděly tyto myšlenky do praxe, přičemž byla jejich činnost determinována místními podmínkami. Specifické poslání tak měly sokolské spolky v národnostně smíšených oblastech, kde tělovýchovná činnost mnohokrát ustoupila agitačnímu působení. To platí i o českodubské sokolské jednotě.

Sokol se v Českém Dubě rozvíjel ve zvláštních podmínkách. Celý přilehlý okres byl osídlen vesměs českým obyvatelstvem, kdežto samotné město bylo od 19. století do počátku 20. století považováno za německé. Proto byl českodubský Sokol ve sledovaném období považován za menšinovou jednotu. Programem spolků v menšinových oblastech bylo především posílení pozic vlastního národa. Výjimkou nebyl ani Sokol v Českém Dubě, avšak jeho působení takto zjednodušit nelze.

V dějinách českodubské jednoty se nacházejí dvě zcela odlišné fáze. První je pokus o založení a rozvoj spolku v letech 1865 – 1867 a druhou obnova a vývoj spolku od roku 1888. Obě etapy se od sebe velmi liší. V roce 1865 vznikl Sokol v Českém Dubě ve zcela jiných poměrech, než tomu bylo roku 1888. V šedesátých letech se ve městě teprve začal rozvíjet občanský a spolkový život. První zdejší spolky jsou sice s odstupem doby považovány většinou za německé, ale působit v nich mohli bez problémů Češi s Němci dohromady. Když se pak Češi rozhodli založit si vlastní spolek, setkali se od německých obyvatel města se vstřícným postojem – podporou a spoluprací. Z toho můžeme

²⁶⁷ Státní okresní archiv v Liberci, *Sokol Český Dub*, Návrh výletního řádu 1888, karton 4.

usuzovat, že v tuto dobu ve městě ještě nedocházelo k národnostním střetům. Spolek Sokol tu však v šedesátých letech nestačil nabýt viditelnějšího významu a zdaleka nesplňoval takovou úlohu, jako tomu bylo v osmdesátých letech 19. století.

Koncem 19. století Němci v Českém Dubě vědomě upevňovali své dosavadní pozice a vytrvale je hájili. Rozdíly – sociální a kulturní – mezi českým a německým obyvatelstvem a jejich početním zastoupením ve městě narostly. Češi i Němci se začali intenzivně věnovat spolkové činnosti, která se stala jedním z „kolbišť“ jejich soupeření o výsadní vliv na chod města.

Němci tradičně zastávali důležité správní funkce, němčina zde byla úřední řečí a i zdejší průmysl byl v německých rukou. Zároveň drželi velkou část nemovitého majetku v Českém Dubě a tuto držbu usilovně bránili. Češi oproti tomu žili především na českodubském předměstí a v okolí města. Opírali se o zdejší lidovou kulturu a historii, kterou prezentovali jako obraz národnostně čistého – českého regionu. Byli hrdí na malebnost zdejší krajiny, kterou spojovali pouze s českým osídlením... Je zřejmé, že jak Němci, tak čeští obyvatelé města měli pocit výsadního práva na ovládání města a výrazně ho prosazovali.

V tuto dobu byl v Českém Dubě znovu založen spolek Sokol. Změna podmínek zcela ovlivnila jeho další činnost. Vzrostla nejen členská základna spolku a úroveň jeho tělovýchovného a kulturního působení, ale především narostla úloha Sokola ve zdejších národnostních boji. Po dřívější spolupráci se spolky Deutscher Gesang- und Musikverein a Deutscher Turnverein již nebylo ani památky. Na určitou dobu vydržely dobré vztahy jen se spolkem vojenských vysloužilců (kde působilo i mnoho Čechů). Aktivita Sokola – v jeho druhé fázi – provokovaly německé obyvatelstvo k nesouhlasným reakcím a stejně tomu bylo i naopak. Není však na místě hodnotit, která z národností byla v tomto boji v právu. Obě hájily svá stanoviska. Jejich konflikty byly podněcovány nejen konkrétní situací ve městě, ale i oficiální národnostní politikou v monarchii.

Počátkem 20. století se situace v Českém Dubě velmi změnila. Češi začali pronikat do vyšších společenských vrstev a do sféry průmyslu. Lépe se jim začalo dařit i

v získávání nemovitostí. Postupně nabyli ve městě početní převahy. Podíl na tom měl i zdejší Sokol. Sice nebyl jediným českým spolkem s národním programem ve městě, ale svým působením se ostatním vymyká. Sokolská činnost zde sestávala nejen ze svého primárního poslání – tělovýchovného působení, ale i z dalších kulturních aj. aktivit. Velkou část náplně činnosti spolku tvořila národní agitace.²⁶⁸ Ta se projevovala rozmanitými způsoby při různých příležitostech, z nichž nejvýznamnější byly národní slavnosti. Jednalo se vždy o velkou zábavu a podívanou, kde se naskytla možnost skloubit všechny složky sokolské činnosti a zároveň se tu otevíral velký prostor k působení na širokou veřejnost. Českodubský Sokol ve své druhé fázi přispíval neustále k povzbuzení zdejší české komunity. Korunou těchto snah bylo získání spolkové budovy přímo v centru města. Sokolovna se posléze stala hlavní základnou českého spolkového života v Českém Dubě.

Charakter Českého Dubu se definitivně změnil po první světové válce. A byli to právě členové spolku Sokol, kteří v říjnu 1918 dočasně převzali moc ve městě. Posléze se do městského zastupitelstva poprvé dostali Češi (mezi nimi rovněž členové Sokola), a to v poměru 2:1. Český Dub se tak stal skutečně „českým“.

Z pohledu českodubského Sokola tedy můžeme prohlásit, že plně splnil své poslání. Rozvíjel tělovýchovnou, kulturní a osvětovou práci, přičemž se jeho členové nezapomínali dobře bavit. Rovněž provozoval zdařilou národní politiku a měl velký podíl na rozvoji ideálů české státnosti v oblasti.

Dnes již není sokolské hnutí a vše, o co se v minulosti zasloužilo, aktuální. Organizace sice stále existuje, ale povědomí o jejím historickém významu je ve společnosti mizivé. Příčin tohoto stavu je jistě více, ale, dle mého názoru, to způsobilo především čtyřicet let komunistické vlivu na českou společnost a historickou vědu. Deformace pohledu na Sokol však přetrvává i dnes. Mohou za to např. televizní média,

²⁶⁸ O významu agitace a dalších netělocvičných složek činnosti Sokola hovoří i vlastní složení členstva, jehož naprostou většinu tvořili přispívající členové.

která si ve svých zábavných pořadech (např. pořad TV Nova – *Tele tele*) spíše ze sokolství činí legraci, než vyzdvihují jeho historický odkaz. Hodnotný dokumentární pořad o Sokolu jsem dosud nezaznamenala. Proto si myslím, že by se mělo více poukazovat na odkaz sokolského hnutí i na jeho konkrétní výsledky. Měli bychom tomuto tématu rovněž vrátit pevné místo ve školní výuce dějepisu. Doufám, že k tomuto účelu diplomová práce přispěla a budu ji moci v budoucnu využít v rámci svého pedagogického působení. Poskytuje totiž širokou škálu možností didaktického využití a kombinací s dalšími předměty.

7. Použité prameny a literatura

7.1. Prameny

7.1.1. Archivní

Státní okresní archiv v Liberci, *Sokol Český Dub*:

- Domácí řád tělocvičné jednoty Sokol v Českém Dubě 1888, karton 6.
- Dopis – autor Jan Svoboda, 23. 8. 1865, karton 5.
- Dopis – autor okresní hejtmanský, Turnov 21. 8. 1888, karton 4.
- Fotografie – českodubské náměstí se sokolovnou, karton 8.
- Fotografie – Marie Kolomazníková, karton 4.
- Fotografie – sokolská beseda 1916, karton 6.
- Fotografie – všesokolský slet roku 1920, karton 6.
- Fotografie – župní cvičení v Českém Dubě 1919, karton 6.
- Fotografie (2) – slavnost 1908, karton 4.
- Jubilejní slavnost „Sokola“ Česko–Dubského, 19. 10. 1913, karton 7.
- Leták – 1890, karton 6.
- Leták – 1908, karton 5.
- Leták – 4. 8. 1893, karton 5.
- Leták – *Wühlarbeit der Sokolvereine in Deutschböhmen*, 1904, karton 4.
- Náčelnická zpráva Sokolské župy ještědské za rok 1912, karton 6.
- Náčelnická zpráva, 1889, karton 6.
- Návrh výletního řádu 1888, karton 4.
- Novinový výstřížek – *Hlas Sokola*. List vydaný na památku 25tiletého založení jednoty Sokol v Turnově, Turnov 1887, karton 4.
- Novinový výstřížek – *Národní listy* 1908, karton 4.
- Novinový výstřížek – *Příloha k Listům Pojizerským* č. 5, Turnov 16. 2. 1913, karton 1.
- Novinový výstřížek – *Velká národní slavnost v Českém Dubě*, 1904, karton 7.
- Oběžník – 1888, karton 4.

- Oběžník – 1889, karton 6.
- Oběžník, 15. 8. 1900, karton 6.
- Plakát – 1892, karton 1.
- Pohlednice – Hoření Paseky, karton 1.
- Pozvánka – 1948, karton 5.
- *Přehled návštěvy ve cvičení v Sokole českodubském od 16. 9. 1888 do 31. 12. 1901*, karton 4.
- *Přehled, datum a výpočet různých podniků „Sokola“ českodubského za prvních 25 let jeho činnosti*, sestavil V. Kurka, 1913, karton 7.
- *Seznam členstva Sokolské jednoty Český Dub dle stavu 31. 12. 1937*, karton 1.
- Seznam členů za rok 1889, karton 4.
- *Seznam jednot sdružených v župu Krkonošskou* – J. Jand'ourek, Lomnice 1893, karton 5.
- Složka – *Paměti Sokola Českodubského z let 1860*, Dopis Josefa Czumpelika z 31. 1. 1867, adresát Sokol Český Dub, karton 5.
- Složka – *Paměti Sokola Českodubského z let 1860*, oddíl – Stanovy, Stanovy 1865, karton 5.
- Složka – *Paměti Sokola Českodubského z let 1860*, oddíl – Stanovy, Stanovy 1866, karton 5.
- Složka – *Paměti Sokola Českodubského z let 1860*, oddíl – Stanovy, karton 5.
- Složka – *Paměti Sokola Českodubského z let 1860*, oddíl: Oběžníky, 1865, karton 5.
- Smlouva trhová – 13. 10. 1897, karton 4.
- *Sokol Českodubský za prvních 25 let své činnosti*, přednáška u příležitosti jubilejní slavnostní schůze, autor MUDr. Vladislav Kurka, 1913, karton 7.
- Stanovy 1893, karton 5.
- Stanovy 1902, karton 5.
- Stanovy z roku 1888, karton 5.
- *Šedesátiletí Tělocvičné jednoty Sokol v Českém Dubě*. Výňatky z kroniky - strojopis, 1933, karton 5.
- Úmrtní oznámení – Ludvík Roubíček, 1932, karton 2.
- Zápis o ustavující schůzi odboru v Hlavici – 15. 11. 1908, karton 6.

- Zpráva náčelníka jednoty L. Roubíčka o 1. veřejném cvičení a o mimořádné valné hromadě, 17. 10. 1890, karton 6.
- Žádost o povolení stanov – Český Dub 20. 7. 1888, karton 4.

Státní okresní archiv v Semilech, *Okresní úřad Turnov : (1687), [1825], 1850 – 1945, [1925]*, Spolkový katastr č. 1432:

- Kniha 118.
- Kniha 119.
- Kniha 121.
- Kniha 122.

Státní okresní archiv v Liberci, *Inventář fondu Archiv města Český Dub*.

Státní okresní archiv v Liberci, *Inventář fondu Obecná škola (s českým vyučovacím jazykem) Český Dub 1827 – 1945*.

Státní okresní archiv v Liberci, *Inventář fondu Obecná škola německá v Českém Dubě, Měšťanská škola německá v Českém Dubě*.

Státní okresní archiv v Liberci, *Inventář fondu Okresní úřad v Českém Dubě 1855 – 1868*.

Státní okresní archiv v Liberci, *Inventář fondu Okresní zastupitelstvo Český Dub 1865 – 1928*.

Deníky Otokara Pinskera, 1889 – 1894, nepublikováno. Materiál v soukromém držení dědiců byl poskytnut Severočeskému muzeu.

7.1.2. Knižní

Handbuch der Vereine für die im Reichstrathe vertretenen Königreiche und Länder. Nach dem Stand am Schlusse des Jahres und mit einem Anhang für das Jahr 1891, Wien 1892, 620 s.

Jednací řád okresního zastupitelstva českodubského, Praha 1906, 12 s.

KUDRNÁČ Václav, *Adresář politického okresu Turnovského*, IV. část, Turnov 1903, 101 s.

Retrospektivní lexikon obcí Československé republiky 1850 – 1970, I. díl, svazek 1, Praha 1978, 678 s.

VENCLŮ František, *Turnovsko – statistická data ze všech oborů veřejného života nynějšího i dřívějšího*, Turnov 1928, 404 s.

7.1.3. Publicistické

Články

HAVEL Václav, *Příbuzenství Jindřicha Fügnera s rodinou dubského továrníka Franze Schmitta* In: *Od Ještědu k Troskám*, roč. XV., č. 3. – 4., Turnov 1936, s. 80.

NESVADBA Josef, *Půl století naší župy* In: *Ještědský sokol*, roč. 1., č. 1., Liberec 1948, s. 3.

ROUBÍČEK Ludvík, *Převrat v Českém Dubě* In: *Od Ještěda k Troskám*, roč. VII., č. 2. – 3. – 4., Turnov 1928, s. 57 – 64.

Periodika

Abwehr. Politisches Lokal- und Provinzialblatt, Jahr. 20., Nr. 75, Warnsdorf 17. 10. 1890.

Deutscher Volkszeitung, Nr. 166, Jahr. 18., Reichenberg 18. 6. 1902.

Mladoboleslavské listy, roč. 13., č. 62, Mladá Boleslav, 15. 8. 1900.

Reichenberger Zeitung, Jahr. 25., Nr. 195, Reichenberg 23. 8. 1893.

Slavnostní list – Český Dub, Turnov 1908.

Výletní listy Sokola jičínského, V Jičíně, 19. 6. 1892.

7.2. Literatura

- ANDĚL R. – TECHNIK S., *Český Dub*, Liberec 1991, 205 s.
- BERANOVÁ J. – WAIC M., *Kulturně výchovná a vzdělávací činnost českých tělovýchovných organizací*, Praha 1998, 221 s.
- BERANOVÁ Jitka, *Sokolská kulturně osvětová činnost* In: Sokol, jeho vznik, vývoj a význam (Sborník mezinárodní konference), Praha 1998, s. 62 – 65.
- DVOŘÁKOVÁ Zora, T. G. Masaryk, *Sokol a dnešek*, Praha 1991, 90 s.
- KOŘÁLKA Jiří, *Vznik socialistického dělnického hnutí na Liberecku*, Liberec 1956, 357 s.
- KÖSSL Jiří, *Sokol, sport a olympismus* In: Sokol, jeho vznik, vývoj a význam (Sborník mezinárodní konference), Praha 1998, s. 75 – 84.
- KOZÁKOVÁ Zlata, *Sokolské slety 1882 – 1948*, Praha 1994, 48 s.
- MALÍNSKÁ Jana, *Český Dub 1850 – 1870*, Liberec 1982, 160 s. (diplomová práce)
- MELANOVÁ Miloslava, *Česká menšina v Liberci před první světovou válkou* In: Fontes Nissae, 2000/I., Liberec 2000, s. 93 – 122.
- NOVOTNÝ Jan, *Sokol v životě národa*, Praha 1990, 40 s.
- NOVOTNÝ Karel, *Severočeští tiskaři kartounu v první polovině 19. století*, díl 1, Praha 1993, 240 s.
- Ottův slovník naučný*, 23. díl, Praha 2000, 1064 s.
- Ottův slovník naučný*, 8. díl, Praha 1997, 1039 s.
- POKORNÝ Jiří, *Lidová výchova na přelomu 19. a 20. století*, Praha 2003, 243 s.
- RATAJ Tomáš – RATAJOVÁ Jana, *Úvodní studie* In: *Pražské spolky*, Praha 1998, s. VII. – LLXXIII.
- SCHILLER Karl, *Böhmisch Aicha*, Böhmisch Aicha 1898, 286 s.
- Sokol, jeho vznik, vývoj a význam* (Sborník mezinárodní konference), Praha 1998, 248 s.
- ŠPLÍCHAL Karel, *Sokolský odboj za nacistické okupace* In: Sokol, jeho vznik, vývoj a význam (Sborník mezinárodní konference), Praha 1998, s. 23 – 28.
- WAIC Marek a kol, *Sokol v české společnosti 1862 – 1938*, Praha 1997, 209 s.
- ŽITNÁ Jarina, *Sokol dnes* In: Sokol, jeho vznik, vývoj a význam (Sborník mezinárodní konference), Praha 1998, s. 67 – 69.

8. Přílohy²⁶⁹

8.1. Seznam příloh

Příloha č. 1: Obálka notového záznamu písně *Smáli se* od J. Czumpelika

Příloha č. 2: Německý leták – 1904

Příloha č. 3: Seznam členů českodubského Sokola z roku 1865

Příloha č. 4: Seznam členů českodubského Sokola z roku 1889

Příloha č. 5: Stanovy českodubského Sokola z roku 1866

Příloha č. 6: Stanovy českodubského Sokola z roku 1888

Příloha č. 7: Domácí řád českodubského Sokola z roku 1888

²⁶⁹ Kapitola *Přílohy* je zvlášť stránkovaná.

Příloha 1: Obálka notového záznamu písně *Smáli se* od J. Czumpelika²⁷⁰

²⁷⁰ Státní okresní archiv v Liberci, *Sokol Český Dub*, *Smáli se* – notový záznam písně, autor Josef Czumpelik, 1865, karton 5.

Wühlarbeit der Sokolvereine in Deutschböhmen.

Zwei große Demonstrationsfeste der Sokolvereine fanden an einem und demselben Tage an der Sprachgrenze statt, beide von eminenter nationaler Bedeutung. Beide waren von ihrem Beginn bis zum Ende von jenem deutschfeindlichen Geiste erfüllt, der heute die Sokolvereine und insbesondere deren 42 Zweigvereine in Deutschböhmen, befeelt. In dem hartgefährdeten B.-Müha fand im vorigen Monat ein großes Trutzfest des dortigen Sokol statt, jenes Kampfvereines, der sich dank der wertthätigen Mithilfe eines deutschen Verräthers ein großes Nationalhaus inmitten des deutschen Ortes errichtet hat. Die Einweihung des neuen Sokolhauses hat bereits stattgefunden, zu der zahlreiche Tscheden aus der Umgebung herbeigeeilt waren. Die Reden, die hier gehalten wurden, sind einerseits bemerkenswert wegen ihrer besonders stark chauvinistischen Färbung, andererseits deutliche Beweise für die große Gefahr, die dem deutschen Besitze hier seitens der tschechischen Kampfvereine droht. Charakteristisch für die Kampfesstimmung, die in den Kreisen der tschechischen Minderheit in B.-Müha herrscht, ist die Brandrede des k. k. Notars Drubek, der als Redner, besser gesagt Redner auftrat. Wir wollen aus dieser Rede eines österreichischen k. k. Notars folgende Stellen anführen: „Eine starke Feste sei diese Sokolhalle, die auf dem uns von den Deutschen geraubten Boden steht, eine Burg, aus der einstens eine starke Sokolarmee hervorgehen soll, die den hehren Sokolgedanken verbreiten soll, bis einstens der schöne Traum verwirklicht wird und dieses B.-Müha eine tschechische Stadt wird!“ — Ein anderer Redner wies darauf hin, daß die Sokolhalle zum Sammelplatz aller jener aufrichtigen Tscheden werden müsse, die unerschrocken weiter arbeiten wollen zur Wiedereroberung des einstmals tschechischen, nun germanisierten Gebietes. Vor 16 Jahren sei der Sokol nur ein Verein junger Leute ohne Einfluß, ohne besondere Existenz gewesen, von eben denselben Deutschen verlacht und verspottet, die ihn heute fürchten müssen. Durch eifriges Sammeln von Spenden für den Sokolbau habe man es soweit gebracht, daß man ein Haus mitten am Ringplatz der deutschen Stadt Müha, jenes Haus, in dem die Wiege des deutschen Turnvereines gestanden, in dem alle deutschen Festlichkeiten stattgefunden, ankaufen und zu einem tschechischen Nationalhaus umgestalten konnte. In allen Gasthäusern wurden Sammlungen für den Ankauf jenes Hauses veranstaltet, ja selbst vor Gericht gedachte man des Sokol, indem man zu dessen Gunsten freiwillige Strafgeelder erlegte. Hier in diesem Saale, wo einstens schwarz-rot-goldene Farben zu sehen waren, flattert nun die pan-slavistische Trikolore, in dem Hause Jahns werden jetzt die Büsten Bizlas, Hussens und Jüngners stehen! Könne es einen herrlicheren Triumph geben? Hier auf demselben Boden, auf dem die Siegesfeste der Deutschen stattgefunden, feiere man jetzt ein Ereignis, das die Deutschen als tiefste Schmach und Erniedrigung empfinden.

In B.-Müha fand nun ein großes tschechisches Nationalfest im neuen Narodni dum statt. Alle tschechischen Vereine, Feuerwehren wie Veteranen gaben sich hier ein Rendezvous. Die Stadt Münchengrätz, die sich um die Verwirklichung dieses Projektes hervorragende Verdienste erworben, entsandte ihren Bürgermeister mit etlichen Stadträten zum Trutzfeste der Mühaer Tscheden. Der Festredner Dr. Sebor rühmte die Sokoln als die Pioniere des tschechischen Gedankens im geschlossenen Sprachgebiete, die unerschrocken den Kampf mit dem reicheren Gegner aufnehmen. An der Sprachgrenze stehen die Sokolvereine als zuverlässige Hüter des tschechischen Besitztandes da. Hier in Müha habe sich der Wert jener geräuschlosen, emsigen nationalen Kleinarbeit der Sokoln gezeigt. Reiche, unerwartet reiche Früchte habe diese Arbeit der Sokoln getragen; ihrem Werke sei die Krone aufgesetzt worden in der Gestalt des tschechischen Nationalhauses, der festen Tschedenburg im „germanisierten“ Müha!

²⁷¹ Státní okresní archiv v Liberci, Sokol Český Dub, Leták: Wühlarbeit der Sokolvereine in Deutschböhmen, 1904, karton 4.

Příloha 3: Seznam členů českodubského Sokola z roku 1865 ²⁷²

- ~ Josef Žák, Karel Tamler, Karel Weberbauer, Kristián Mužák, Hynek Rychtr, František Šunda, Antonín Lorenc, Josef Tomáš, František Martin, Josef Kouble, Karel Bulíř, Jan Karásek, Raimund Eiselt, Florián Rychtr, Karel Šiller, František Menger, František Mareš, František Linka, Václav Havel, Antonín Čapek, František Tvrzník, Jindřich Nožička, Josef Bohdanský, Ferdinand Čery, Edvard Müller, František Koníček, Josef Uhlíř, Antonín Prokop, Václav Šrýtr a Jan Pícek.

²⁷² *Slavnostní list - Český Dub*, Turnov 1908, s. 2.

Příloha 4: Seznam členů českodubského Sokola z roku 1889 ²⁷³

Příjmení	Jméno	Povolání	Místo bydliště	Typ členství	Rok vstupu
1. Tělocvičná jednota Sokol v Liberci				zakládající	1889
2. Adam	Josef	učitel	Český Dub	přispívající	1888
3. Adam	Jan	dělník	Loukovičky	přispívající	1889
4. Antoš	Hynek	dělník	Český Dub	činný	1889
5. Bureš	Ludvík	kožešník	Český Dub	přispívající	1888
6. Bradáč	Florian	dělník	Smržov	činný	1888
7. Bretšnajdr	Václav	rolník	Smržov	přispívající	1888
8. Brajer	Josef	dělník	Starý Dub	činný	1888
9. Bartoš	Josef	dělník	Starý Dub	přispívající	1888
10. Bartoš	František	cestář	Starý Dub	přispívající	1888
11. Bulř	František I.	pekař	Český Dub	přispívající	1888
12. Bulř	František II.	pekař	Český Dub	činný	1888
13. Bartoš	Jan	kovář	Český Dub	přispívající	1888
14. Bureš	Antonín	obuvník	Český Dub	přispívající	1888
15. Bradáč	Josef	dřevorytec	Český Dub	činný	1888
16. Bradáč	Jan	dělník	Starý Dub	činný	1888
17. Bartoň	Josef	dělník	Hoření Paseky	činný	1888
18. Blažek	Karel	krejčí	Český Dub	činný	1888
19. Bělina	Josef	obuvník	Hradčany	přispívající	1888
20. Bureš	Štěpán	cukrář	Český Dub	přispívající	1888
21. Bělík	Jan	hostinský	Smržov	přispívající	1888
22. Bretšnajdr	Josef	rolník	Smržov	přispívající	1888
23. Bína	Josef	syn rolníka	Proseč p. J.	přispívající	1888
24. Bulř	Jan ml.	obchodník	Hodky	přispívající	1889
25. Bulř	Jaroslav	obchodník	Dolení Paseky	přispívající	1889
26. Bulř	Jan st.	obchodník	Hodky	přispívající	1889
27. Bulř	Eduard	obchodník	Světlá p. J.	přispívající	1889
28. Brož	František	hostinský	Smržov	přispívající	1889
29. Bulř	František	pekař	Český Dub	přispívající	1889
30. Beran	Josef	rolník	Trávníček	přispívající	1889
31. Bradáč	Václav	dělník	Smržov	činný	1889
32. Číla	Ladislav	učitel	Český Dub	přispívající	1888
33. Číhák	Václav	zedník	Roveň	přispívající	1889
34. Čermák	Václav	mlynářský	Kohoutovice	přispívající	1889
35. Drbohlav	Vincent	kaplan	Světlá p. J.	přispívající	1888
36. Eichler	Václav	rolník	Roveň	přispívající	1889
37. Fiřst	Josef	kožešník	Český Dub	činný	1888
38. Felkner	Hynek	obchodník	Hodky	přispívající	1889
39. Floryan	František	rolník	Starý Dub	přispívající	1889
40. Fanta	Josef	hostinský	Český Dub	přispívající	1889

²⁷³ Tabulka vytvořena na základě údajů ze: Státní okresní archiv v Liberci, *Sokol Český Dub*, Seznam členů za rok 1889, karton 4. Názvy obcí a jejich částí přizpůsobeny dnešnímu úzu.

41. Florian	Josef	obchodník	Starý Dub	přispívající	1889
42. Havlík	Josef	dělník	Modlibohov	přispívající	1888
43. Hrdlička	Jan	učitel	Petrašovice	přispívající	1888
44. Havlík	Josef	zedník	Starý Dub	přispívající	1888
45. Havel	Václav ml.	měšťan	Český Dub	přispívající	1888
46. Hlaváček	František	učitel	Kobyly	přispívající	1888
47. Horáček	Václav	tiskař	Domaslavice	přispívající	1888
48. Holan	Antonín	učitel	Smržov	přispívající	1888
49. Henrych		farář	Světlá p. J.	přispívající	1889
50. Hozák	František	dělník	Roveň	přispívající	1889
51. Havelka	Florian	rolník	Roveň	přispívající	1889
52. Hlavatý	Václav	rolník	Roveň	přispívající	1889
53. Herbert	Josef	dělník	Český Dub	přispívající	1889
54. Holaj	Václav	starosta	Roveň	přispívající	1889
55. Hrdina	Václav	učitel	Modlibohov	přispívající	1889
56. Havlík	František	syn rolníka	Proseč p. J.	činný	1889
57. Honzyk	Josef	dělník	Smržov	přispívající	1889
58. Hujer	Josef	učitel	Letařovice	přispívající	1889
59. Janeček	Václav	kupec	Český Dub	přispívající	1889
60. Jáč	Karel	rolník	Javorník	přispívající	1889
61. Jágr	Václav	dělník	Smržov	činný	1889
62. Illichman	Karel	nájemce dvoru	Starý Dub	přispívající	1889
63. Illichman	Josef	kupec	Starý Dub	přispívající	1889
64. Illichman	Raimund	kupec	Starý Dub	přispívající	1889
65. Jágr	Václav	rolník	Smržov	přispívající	1889
66. Jáč	Josef	zedník	Starý Dub	přispívající	1889
67. Jáč	Karel	rolník	Roveň	přispívající	1889
68. Jíra	Václav	kamenář	Turnov	přispívající	1889
69. Jisl	Václav	rolník	Trávníček	přispívající	1889
70. Kodrle	Eduard	soukromník	Starý Dub	přispívající	1888
71. Kupec	Josef	hodinář	Český Dub	přispívající	1888
72. Kolomazník	Josef	krejčí	Český Dub	přispívající	1888
73. Kac	Karel	hostinský	Starý Dub	přispívající	1888
74. Kupec	Josef	dělník	Roveň	činný	1888
75. Kozderka	Josef	hostinský	Český Dub	přispívající	1888
76. Kotek	Karel	hostinský	Javorník	přispívající	1888
77. Košek	Hynek	rolník	Jíříčkov	přispívající	1888
78. Košek	Josef	rolník	Malý Dub	přispívající	1889
79. Košek	Florian	hostinský	Loukovičky	přispívající	1889
80. Košek	Petr	rolník	Modlibohov	přispívající	1889
81. Kumst	Václav	kočí	Český Dub	přispívající	1889
82. Košek	Josef	obchodník	Bohumileč	přispívající	1889
83. Lhota	František	hostinský	Smržov	činný	1888
84. Ludvík	Ferdinand	dělník	Podhora	přispívající	1888
85. Lauryn	Josef	tiskař	Všelibice	přispívající	1889
86. Louda	Karel	dělník	Český Dub	přispívající	1889

87. Mareš	Václav	obuvník	Bohumileč	přispívající	1888
88. Mužák	Karel	mlynář	Domaslavice	přispívající	1888
89. Mizera	Josef	rolník	Bílá	přispívající	1889
90. Mráz	Jiří	učitel	Proseč p. J.	přispívající	1888
91. Mužák	Jan	obuvník	Proseč p. J.	přispívající	1888
92. Mlejnek	Antonín	řídící učitel	Světlá p. J.	přispívající	1888
93. Mužák	Karel	hostinský	Světlá p. J.	přispívající	1888
94. Mařan	Václav	řezník	Český Dub	přispívající	1889
95. Mizera	Florian	dělník	Starý Dub	činný	1889
96. Myslyl	František	dělník	Starý Dub	činný	1889
97. Nožička	Jindřich	okresní tajemník	Český Dub	přispívající	1888
98. Nechanický	Rudolf	kupec	Český Dub	přispívající	1888
99. Neuman	Josef	rolník	Český Dub	přispívající	1889
100. Nohýnek	Antonín	sklenář	Český Dub	přispívající	1888
101. Pavel	Josef	dělník	Český Dub	činný	1888
102. Práger	Čeněk	zedník	Starý Dub	činný	1888
103. Práger	Hynek	zedník	Starý Dub	činný	1888
104. Pytloun	Václav	dělník	Roveň	činný	1888
105. Paclt	František	dělník	Modlibohov	přispívající	1888
106. Pokorný	Florian	dělník	Český Dub	přispívající	1888
107. Porš	Václav	mlynář	Český Dub	přispívající	1888
108. Porš	Antonín	rolník	Vlčetín	přispívající	1888
109. Paulů	Karel	syn rolníka	Proseč p. J.	přispívající	1888
110. Paulů	Floryan	obchodník	Javorník	přispívající	1888
111. Prokop	Karel	hostinský	Světlá p. J.	přispívající	1888
112. Paclt	Václav	hostinský	Starý Dub	přispívající	1888
113. Prokop	Antonín	hostinský	Hoření Paseky	přispívající	1889
114. Paulů	Bernard	obuvník	Paseky	přispívající	1889
115. Pelant	František	dělník	Modlibohov	přispívající	1889
116. Pelant	František	rolník	Roveň	přispívající	1889
117. Pytloun	Jan	tesař	Roveň	přispívající	1889
118. Porš	Václav	rolník	Luhov	přispívající	1889
119. Rameš	František	učitel	Český Dub	přispívající	1888
120. Rychtr	Květoslav	hostinský	Český Dub	přispívající	1888
121. Roubíček	Ludvík	hostinský	Starý Dub	činný	1888
122. Roubínek		krejčí	Starý Dub	přispívající	1888
123. Rozkovec	Hynek	obchodník	Dolení Paseky	přispívající	1888
124. Rozkovec	Josef	obchodník	Javorník	přispívající	1889
125. Rozkovec	Hynek	obchodník	Jiříčkov	přispívající	1889
126. Rozkovec	Petr	obchodník	Vesec	přispívající	1889
127. Rozkovec	František	obchodník	Český Dub	přispívající	1889
128. Rybář	Karel	krejčí	Starý Dub	přispívající	1889
129. Rozkovec	Jan	dělník	Podještěbí	přispívající	1889
130. Rozkovec	Vilém	obchodník	Český Dub	přispívající	1889
131. Rokos	Antonín	truhlář	Český Dub	přispívající	1889
132. Rokos	František	holič	Český Dub	činný	1889

133. Sunek	Jan	obuvník	Český Dub	přispívající	1888
134. Stejskal	Josef	kočí	Český Dub	přispívající	1888
135. Svoboda	František	učitel	Bílá	přispívající	1888
136. Sluka	Václav	obchodník	Jiříčkov	přispívající	1888
137. Šlitr	Josef	kupec	Starý Dub	přispívající	1888
138. Šámal	Josef	dělník	Starý Dub	činný	1888
139. Šunda	Josef	truhlář	Starý Dub	přispívající	1888
140. Šámal	Václav	dělník	Starý Dub	činný	1888
141. Škoda	Josef	hostinský	Starý Dub	přispívající	1888
142. Škoda	Václav	rolník	Vlčetín	přispívající	1888
143. Škoda	Josef	rolník	Luhov	přispívající	1888
144. Škoda	Václav	rolník	Vlčetín	přispívající	1888
145. Stejskal	Jan	rolník	Proseč p. J.	přispívající	1888
146. Sluka	Hynek	rolník	Jiříčkov	přispívající	1888
147. Sluka	Karel ml.	rolník	Javorník	přispívající	1889
148. Štř	Josef	hudebník	Hoření Paseky	přispívající	1889
149. Šámal	Josef	dělník	Roveň	přispívající	1889
150. Starý	Josef	rolník	Roveň	přispívající	1889
151. Šéfr	Josef	dělník	Starý Dub	činný	1889
152. Stejskal	Josef	rolník	Vlčetín	přispívající	1889
153. Špička	Václav	hajný	Vlčetín	přispívající	1889
154. Sluka	Karel	truhlář	Loukovičky	přispívající	1889
155. Sluka	Jan	soustružník	Dolení Paseky	přispívající	1889
156. Šámal	Václav	rolník	Bohumileč	přispívající	1889
157. Škoda	Josef	hostinský	Trávníček	přispívající	1889
158. Šámal	Václav	rolník	Roveň	přispívající	1889
159. Šlitr	Jan	dělník	Starý Dub	činný	1889
160. Struna	Antonín	písař	Český Dub	přispívající	1889
161. Thoř	Josef	dělník	Český Dub	přispívající	1888
162. Tvrzník	Josef	dělník	Český Dub	činný	1888
163. Tumlíř	František	krejčí	Český Dub	činný	1888
164. Tomáš	František	krejčí	Český Dub	přispívající	1888
165. Tvrzník	František	holič	Český Dub	přispívající	1888
166. Tomáš	Josef	mlynář	Jiříčkov	přispívající	1889
167. Třešňák	Josef	kupec	Světlá p. J.	přispívající	1889
168. Tumlíř	Jan	krejčí	Český Dub	přispívající	1889
169. Tumlíř	Václav	krejčí	Český Dub	přispívající	1889
170. Tvrzník	Jan	dělník	Všelibice	přispívající	1889
171. Vlach	Václav	c. k. notář	Český Dub	přispívající	1888
172. Wiewegh	Jindřich	mechanik	Liberec	činný	1888
173. Valeš	Václav	rolník	Starý Dub	přispívající	1888
174. Vavřich	Václav	obuvník	Starý Dub	přispívající	1888
175. Vondráček	Ferdinand	hostinský	Světlá p. J.	přispívající	1889
176. Vébr	Josef	hajný	Malý Dub	přispívající	1889
177. Waner	František	dělník	Rozstání	přispívající	1889
178. Žák	František	učitel	Český Dub	činný	1888

Stanovy tělocvičné jednoty "Sokol" v Českém Dubě.

1866

§ 1.

Jednoty jest, aby se pěstoval tělocvik společným cvičením a společnými výlety.

§ 2.

Jednota skládá se:

1) ze zakladatelů,

2) z činných údů; tito musí však v Českém Dubě, neb v blízkém okolí bydleti.

Zakladatelem může býti pouze činný úd, který mimo obyčejný příspěvek měsíční, jednou na vždy složí 3 zl. k. č.

Činným údem stává se, kdo byl v smyslu těchto stanov v jednotu přijat, 1 zl. k. č. vkladného při svém vstoupení a mimo toho vkladného ještě měsíčně 30 kr. k. č.

Příspěvky tyto skládají se vždy napřed.

Kdo v jednotu přijat býti chce, musí osobně bezúhonným býti a plného občanského práva požívati; však i neplnoletým jest přístup dovolen, když se při uplynulém stáří 18 let u ohlášení dovolením rodičů, neb jejich zákonitých zástupců vykážou.

§ 3.

Záležitosti jednoty vyřizuje valné shromáždění zakladatelů a činných údů a výbor jednoty.

§ 4.

Řádné valné shromáždění jednou do roka se svolává, a sice začátkem měsíce května. Mimořádně svolává se valné shromáždění, kdykoliv čtvrtina zakladatelů a činných údů za to žádá, a na usnešení výboru v nutných potřebách.

Valné shromáždění volí výbor jednoty a starostu, vyslýchá zprávu výboru o jeho zařízeních a o závěrečné účty, usnáší o změně stanov, rozhoduje v případech, když by povstala pochybnost o smysl a význam jednotlivých článků těchto stanov, usnáší se o nájmu a zřízení místností a naposled o trvání neb zrušení jednoty.

§ 5.

Přístup k valnému shromáždění sluší pouze údům jednoty.

§ 6.

Rokovati a hlasovati smí jenom údové jednoty zakládající a činní. Neplnoletí údové jsou z volitelnosti ve výboru bezvýminečně vyloučení.

§ 7.

O návrzích výboru rokuje se před jinými.

²⁷⁴ Státní okresní archiv v Liberci, *Sokol Český Dub*, Složka – Sokola Českodubského z let 1860, oddíl – Stanovy, Stanovy 1866, karton 5.

§ 8.

Každý úd má právo, zvláštní, jednoty se týkající návrhy činiti, má je však výboru dříve oznámiti. Máli o takovém návrhu se rozhodovati, musí být alespoň desíti údy podporován.

§ 9.

Většinou hlasů rozhoduje se, máli se o návrhu rokovati hned, aneb v příštím valném shromáždění.

§ 10.

O slovo at' se hlásí údové u předsedy, neb náměstka jeho.

§ 11.

Volby, které se ve valném shromáždění odbývají, musí vykonati každý úd osobně odevzdáním svého volebního lístku.

§ 12.

Předseda ukončí shromáždění, když vyčerpán jest program, aneb když většina údů žádá o odročení.

§ 13.

Výbor a starosta volí se na jeden rok v řádném valném shromáždění poměrnou většinou hlasů shromážděných zakladatelů a činných údů.

Výbor sestává ze 6 údů a ze starosty.

Činnost výboru a starosty počíná za týden po jeho zvolení.

K platnému uzavření výboru jest třeba přítomnosti nejméně dvou třetin veškerých jeho údů mimo starosty a usnází se nadpoloviční většinou hlasů.

Volba starosty a volba 6 ostatních údů výboru vykonává se zvláště odevzdáním lístků.

Výbor volí ze svého středu nadpoloviční většinou hlasů jednatele, pokladníka a hospodářského správce.

Sezení výboru odbývá se nejméně jednou za měsíc v určitý den v místnostech jednoty a přístup k němu omezen jest jen na údy výboru.

Výbor řídí vnitřní i vnější záležitosti jednoty, činí zaopatření v záležitostech, které nejsou přikázané valnému shromáždění, zvláště pak přísluší mu, rozhodovati o přijmutí údů činných, bdíti nad pořádkem při společném cvičení a společných, úřadům bezpečnosti předtím ohlášených výletech, prohlédati k odůvodněným přáním a potřebám údů, jmenovati učitele, opatrovati nářadí a náčiní tělocvičné, dbáti nad jeho udržováním vymáhati náhradu za škody učiněné a vypracovati ve smyslu těchto stanov zvláštní domácí řád.

Výbor povolává v určitý čas řádné a k žádosti čtvrtiny činných údů a zakladatelů mimořádné valné shromáždění pozváním, učiněným na tři dny před shromážděním oběžníkem, k němuž se přidá i zevrubný program věcí, o nichž se jednati má.

Každé takové řádné i mimořádné shromáždění oznámí se tři dni napřed c. k. okresnímu úřadu politickému.

Výbor prohlašuje za vystouplé, kdo dvakrát měsíční plat v určitou dobu nezaplatili a rozhoduje v rozepřích spolkových. Proti rozhodnutí výboru lze odvolati se k valnému shromáždění.

Údové, kteří pro dvakrát nezaplacený příspěvek měsíční výborem za vystouplé prohlášeni byli, mohou opět v jednotu přijati býti, musí však znovu vkladné složit, považují se vůbec co členové nově přistupující. Totéž platí o členech z jednoty dobrovolně vystoupilých.

O vyloučení údů, kteří se proti pravidlům spolkovým provinili, aneb kteří chování mimo spolek některou z vlastností, ku přijmutí potřebných, ztratili, rozhoduje vlné shromáždění; taktéž rozhoduje toto o opětném přijmutí těchto údů.

Naproti třetím osobám a úřadům zastoupen jest výbor starostou, neb v nutných případech jeho náměstkem, kteréhož si on sám za středu výboru volí. Listiny jakékoliv, od jednoty vycházející, mají jen tenkrát platnost, když podepsané jsou starostou (případně jeho zástupcem) a jednatelem.

§ 14.

K platnému uzavření valného shromáždění jest potřeba přítomnosti nejméně dvou třetin veškerých členů činných a zakladatelů. Kdykoliv ve výboru, ne valném shromáždění v případech, v nichž se rozhoduje nadpoloviční většinou hlasů, udá se rovnost hlasů, rozhoduje hlas předsedy.

§ 15.

Starosta zastupuje jednotu ve všech záležitostech, vnějších, řídí řádné a mimořádné schůzky výboru, předsedá ve valném shromáždění, bdí nad zachováním stanov, stará se vůbec, aby pořádek v jednotě udržen a uzavření valného shromáždění a výboru vykonaná byla a může za sebe náměstka voliti.

§ 16.

Jednatel:

- a) Obstarává zápis údů, kteří se u něho přihlásiti mají k prozatímnímu přijmutí, vede o tom řádné knihy, sestavuje zprávy o stavu a jmění jednoty a poukazuje účty k zaplacení vkladného a poplatku měsíčního na pokladníka;
- b) káže-li nutná potřeba, může učiniti vydání do 10 zl. k. č., a sice za jeden měsíc, čítaje od jedné schůze výboru do druhé, kteréžto vydání však dojíti musí schválení výboru;
- c) ohlašuje valná shromáždění a schůzky výboru a vykonává nařízení jejich a starosty
- d) obstarává korespondenci a písemnosti jednoty;
- e) přednáší a hájí ve valném shromáždění návrhy výboru;
- f) vydává údům, kteří se u něho ku vstoupení do jednoty přihlásili, lístky prozatímní, podepsané jménem svým a napotom, aby ve schůzi výboru nově

přistoupí údové skutečně v jednotu přijati byli, lístky řádné, od starosty a od něho podepsané.

§ 17.

Pokladník přijímá příspěvky, uschovává je, jakož i ostatní peněžité jmění jednoty, vyplácí jednatelem peníze na vydání, od výboru povolená a vede o příjmech a vydáních řádné knihy.

§ 18.

Jmění spolkové smí se upotřebiti jen k účelům spolku se týkajících. Zás patřičné vydávání peněz spolkových jest odpovědným pokladník výboru a výbor valnému shromáždění.

Pokladna spolková má dvoje uzamčení, klíč k jednomu uschovává pokladník, druhému úd výboru k tomu ustanovený. Ke zkoušení účtů, výborem složených, volí řádné valné shromáždění dva revizory, kteří po ukončeném prozkoumání zprávu podají.

§ 19.

Hospodářský správce:

- a) Bdí nad čistotou a patřičným upravením místností spolkových, opatřuje a ošetřuje potřebné nářadí a nástroje, vyšetřuje odhaduje škody na nich učiněné, o nichž pak jednatelem zprávu podá, sestavuje zvláštní inventář o nářadí jednoty a předkládá jej výboru;
- b) činí patřičné přípravy k veřejným neb společným cvičením, výletům a slavnostem spolu s jednatelem.

§ 20.

Zprávy, ježto jednatelem o jmění jednoty podati má, sestaví on zároveň s pokladníkem a hospodářským správcem; každý z nich je ve svém odboru zodpovědným.

§ 21.

Cvičitel má dbáti o pořádek a o náležité cvičení družstva svého, jehož vůdcem bude též při výletech, má dbáti nad zachováním domácího řádu a těm podobné.

§ 22.

Na cvičišti nesmí žádný ani řečmi, ani počínáním svým cvičení přerušovati.

§ 23.

Co náčelník, neb cvičitel nařizuje, tomu má se bez odkladu uposlechnuti.

§ 24.

Jednací řeč jednoty jest česká.

§ 25.

Znak jednoty jest „S. D.“ (Sokol Dubský).

Znaku toho užívá se na pečeti.

§ 26.

Jednota rozchází se:

- a) K uzavření údů činných a zakladatelů ve valném shromáždění většinou tří čtvrtin hlasů všech shromážděných údů. Táž většina rozhoduje, co se jměním a náležitostmi spolu státi se má;
- b) Ztratili jednota svůj původní ráz slovanský a změnili se řeč jednací v německou, jest jednota zrušená a veškeré jmění její připadne školnímu fondu českodubskému.

§ 27.

Ve smyslu stávajících zákonů podrobuje se jednota úřednímu dozoru a při navrhnutých změnách stanov těchto příslušnému stvrzení.

V Českém Dubě dne 1. ledna 1866.

Karel Weberbauer, Jan Karásek, Kristian Mužák, František Šunda, Josef Kouble, Crufonyn Lommy, František Mareš, Florián Richter, Antoním Čapek, František Linka, Beriněnc Ciful.

Stanovy tělocvičné jednoty „Sokol“ pro Český Dub a okolí.

Nákladem „Sokola“

Turnov 20. 6. 1888.

§ 1. Tělocvičná jednota „Sokol“ pro Český Dub a okolí má za účel pěstovati tělocvik společným cvičením a výlety, cvičiti a pěstovati šerm a střelbu do terče. K osvěžení ducha společenského slouží přednášky a rozpravy o věcech tělocvičných, jakož i společné zábavy.

§ 2. Jmenní jednoty se skládá: a) ze jmění základního; b) ze zápisného a členských příspěvků; c) z darů, mimořádných příjmů a výnosů ze zábav, akademií, divadelních představení a podniků, jednotou pořádaných; d) z tělocvičného náradí a z jiných náležitostí jednoty.

§ 3. Členové jednoty jsou: a) zakládající; b) přispívající a c) činní.

§ 4. Členem jednoty může se státi každý bezúhonný občan, který 18. roku svého věku dostoupil, na ústní neb písemné přihlášení výborem přijat byl a ustanovený poplatek co člen zaplatil. Zápisné a měsíční neb roční příspěvek ustanoví valná hromada.

§ 5. V jednotě vyučují se též žáci a učňové, kteří však, aby připuštěni byli, vykázáti se musí svolením od svých rodičů, aneb zákonitých svých zástupců. Zápisné a plat za jejich vyučování určí výbor.

§ 6. Každý člen má právo na všech podnicích jednoty podílu bráti, valných hromad se účastniti, v těchto rokovati, návrhy a dotazy činiti, hlasovati, voliti a voleni býti.

§ 7. Každý člen jest povinen přísně šetřiti stanov jednoty, stávajících řádů a ustanovení valných hromad neb výboru, jakož příspěvky řádně a v pravý čas zaplatit.

§ 8. Členem jednoty přestává býti: a) kdo výboru ohlásil, že vystupuje; b) kdo členské příspěvky za tři měsíce po sobě jdoucí nezaplatil a výborem za vystouplého prohlášen byl; c) kdo výborem z jednoty byl vyloučen.

§ 9. Výbor může vyloučiti každého člena, jenž přes všechna napomenutí nešetří ani stanov, ani řádů jednoty, neb jehož chování by jednotě nečest činilo neb jí na škodu bylo. Z nálezu výboru může se vyloučený člen odvolati do 8 dnů k smířcímu soudu.

§ 10. Záležitosti jednoty řídí valná hromada a výbor od této zvolený.

§ 11. Valná hromada rozhodovati může o všech záležitostech jednoty až na ony, jež vyhrazeny jsou výboru; přísluší jí tedy právo: a) posuzovati činnost výboru a cvičitelského sboru, schvalovati roční účty a zprávy o činnosti jednoty; b) voliti ze středu členů na jeden rok starost, jeho náměstka, náčelníka, 5 členů výboru, 3 náhradníky, 2 přehlížeatele účtů.

§ 12. Výbor svolává řádnou valnou hromadu měsíci květnu každého roku, potřeba-li toho káže, aneb žádá-li za to alespoň pětina všech členů.

§ 13. Aby se valná hromada odbývati mohla, jest zapotřebí přítomnosti alespoň jedné třetiny členů. Nesejde-li se potřebný počet, svolá výbor do 14 dnů novou valnou hromadu, která se pak může usnášet bez ohledu na počet přítomných členů. Valná hromada musí být výborem 8 dní napřed oznámena.

²⁷⁵ Státní okresní archiv v Liberci, *Sokol Český Dub*, Stanovy z roku 1888, karton 5.

§ 14. Volby jakož i hlasování děje se rozhodnou většinou; při rovnosti hlasů rozhoduje předsedající, při volbě pak los.

§ 15. Volba koná se hlasovacími lístky; každý člen k volbě oprávněný má odevzdati hlasovací lístek osobně.

§ 16. K platnému usnesení o změně stanov jest třeba, aby pro návrh ten hlasovaly $\frac{2}{3}$ přítomných členů; k platnému usnesení se o rozejití se jednoty jest třeba přítomnosti $\frac{3}{4}$ všech členů, z nichž většina $\frac{3}{4}$ rozhoduje.

§ 17. Výbor zvolí ze svého středu jednatele, účetního, pokladníka a správce domu, ustanovuje a propouští cvičitele po návrhu sboru cvičitelského, vyměřuje cvičitelům přiměřený plat, bdí nad pořádkem a kázní v jednotě, spravuje jmění jednoty, opatřuje nářadí a náčiní tělocvičné, sestavuje na základě stanov v jednotě potřebné řády, jež mají prozatímní platnost až do schválení valnou hromadou.

§ 18. Řádné schůze výboru odbyvají se jednou za měsíc, mimořádné dle potřeby. K platnému usnesení jest zapotřebí přítomnosti 5 členů mimo předsedajícího. Za nepřítomnosti některého člena výboru povolává starosta do schůzí výborových náhradníka v tom pořadí, jak dle počtu hlasů za sebou byli zvoleni.

§ 19. Výbor jednoty tvoří následující hodnostáři: **I.** Starosta zastupuje jednotu vůči úřadům a obecnímu, řídí sezení výboru i valnou hromadu, přijímá došlé dopisy, jež v nejbližším sezení výboru předkládá a podpisuje s jednatelem veškeré listiny jednoty. **II.** Náместek starosty zastupuje ve všem starostu v jeho nepřítomnosti. Odstoupil-li by starosta, jest povinen do 4 neděl svolati valnou hromadu k nové volbě. **III.** Náčelník velí jednotě, kdykoliv ta veřejně vystoupí, jakož i v tělocvičně samé a koná službu cvičitele; ve výborových schůzích a valné hromadě zastupuje sbor cvičitelský. **IV.** Jednatel obstarává písemné záležitosti, vede zápisník výborových schůzí a valných hromad a podpisuje se starostou veškeré listiny jednoty; jemu svěřen jest též archiv jednoty. **V.** Pokladník přijímá od účetního a vydává na předložené mu, starostou a jednatelem podepsané, poukázky na peníze a vede o tom potřebné knihy. **VI.** Účetní přijímá pro jednotu peníze, jež po skončení každého měsíce pokladníkovi odvádí; předkládá výboru měsíčné, výboru a valné hromadě celoroční účty, jakož i zprávu o stavu pokladny a jmění jednoty. **VII.** Domácí správce stará se o pořádek v místnostech jednoty; dohlíží na předměty inventáře a vede jej. Ostatní členové výboru jsou dle potřeby výše uvedeným nápomocni.

§ 20. Přehlížitelé účtů bdí nad jměním jednoty, přehlíží měsíční i celoroční účty a podávají o tom zprávu valné hromadě; o vyskytnuvších se nesprávnostech zpraví neprodleně výbor.

§ 21. Spory ze svazku jednoty vzniklé rozsuzuje smírčí soud. Každá strana zvolí si dva důvěrníky a ti pak ze středu členů vrchního, který soud vede a při rovnosti hlasů rozhoduje. Z rozsudku smírčího soudu není odvolání.

§ 22. Znak jednoty jest: „Sokol“, heslo: „Tužme se!“

§ 23. Při veřejném vystoupení užívá jednota praporu a obleku dle vzoru „Sokola“ pražského.

§ 24. Jednota má svou vlastní hudbu, které při veřejném vystoupení užívá.

§ 25. Jednací řeč jest česká; sídlo jednoty v Českém Dubě.

§ 26. Jednota smí se státi členem župy a jiných spolků.

§ 27. Jednota považuje se ze rozešlou, když se o tom valná hromada dle článku 2. usnese.

§ 28. V případě rozejití se jednoty neb rozpuštění jí odevzdá se veškeré jmění „České Besedě“ v Českém Dubě v opatrování s tou podmínkou, že ihned bez úroků vráceno bude, jakmile nová jednota, která článek 1. a 25. těchto stanov ve svých stanovách v přesném znění míti bude, v Českém Dubě se zřídí.

V Českém Dubě, dne 20. července 1888.

Rameš František

Josef Fířt

Raimund Illichmann

Ludvík Roubíček

František Lhota

Josef Illichmann

„Že spolek ten pozůstává podle stanov výše položených, stvrzuje se v smyslu § 9. zákona dne 15. 11. 1867, ř. 2, č. 134, c. k. místodržitelství v Čechách.“

V Praze dne 15. 8. 1888

C. k. místodržitel Kraus

Domácí řád tělocvičné jednoty Sokol v Českém Dubě.
říjen 1888

1. Kdo do jednoty co člen neb co žák přijat býti chce, ohlas se u náčelníka neb jiného člena výboru.
2. Jméno, byt a zaměstnání nově přihlásivšího, se pak vyvěsí v tělocvičně. Každý člen oprávněn jest, ano i povinen vše, co by proti přijetí jeho svědčilo, výboru oznámiti. Oznámení taková v tajemství zachována budou.
3. Jinak než v střevících bez podpatků *nižádný* k cvičení se nepřihlásí. V botách neb bez obuvi cvičiti dovoleno není.
4. Jak znamení ku cvičení se dá, má každý v pořadí nastoupiti a cvičení bez výjimky bedlivě a náležitě odbývati: Později příští necht' vzadu se postaví.
5. Komu cvičitel od nějakého cvičení odstoupiti káže, ten od něho ihned odstoupiti má.
6. Kdokoli družstvu v cvičení jakémsi překáží, má k provolání „*vari*“ ihned ustoupiti a prostor ku cvičení potřebný opustiti.
7. Činky, tyče, zbraně, kužele atd. necht' každý po skončeném s nimi cvičení na místa jim určená navrátí.
8. Po cvičení necht' každý šaty cvičební na vykázané místo uloží.
9. Cizího majetku necht' žádný bez svolení majetníkovu neužívá.
10. Vzdělanosti a čistotě členů místnosti tělocvičné odporučeny bud'tež. Žádá se, by ne toliko každý sám jich šetřil, než aby pokázal každého, kdo by je jakýmkoliv způsobem znešvaroval.
11. Členové jsou povinni na cvičišti si tykati

Pokuty

- I. Kdo v jiném družstvu, než do kterého náčelníkem vřaděn jest cvičí, zaplatí 5 kr.
- II. Kdo by proti 11. článku „domácího řádu“ jednal, zaplatí 5 kr.

²⁷⁶ Státní okresní archiv v Liberci, *Sokol Český Dub*, Domácí řád tělocvičné jednoty Sokol v Českém Dubě 1888.